

Almindelig Geographie

for

de første Begyndere i de lærde Skoler

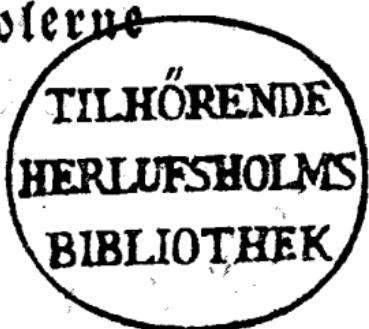
og for

Børn i Borgerstolerne

af

E. M un t h e ,

forhen Rector ved den lærde Skole i Nyborg.

Femte Oplag.

I. Schade.

Kjøbenhavn.

Trykt paa Boghandler A. Goldins Forlag,
hos E. M. Cohens Enke.

1818.

Forberedelse.

I.

Geografien eller Jordbeskrivelsen lærer os at kjende den Jordklode, vi beboe, dens Beståffenhed, Skikkelse, Størrelse, Bevægelse, Tilstand, baade som den af Naturen, og af dens Beboere er indrettet.

2.

Bed at betragte det uhyre Himmelrum, see vi en talss Møngde Himmellegemer, der forekomme os større og mindre, ligesom de ere nærmere eller længere borte fra vor Jordklode. De der ere længst borte, kunne vi kun øjne ved Hjelp af astronomiske Rikkerter.

Himmellegemerne inddeltes i Planeter, Firstjerner og Cometer.

a) Firstjernerne blive uforandret staende paa samme Plads og ere selvlysende Legemer, som meddele andre Planeter deres Lys.

b) Planeterne, saasom vor Jordklode, ere mørke Legemer, der faae deres Lys af Solen, forandre deres Plads og bevæge sig omkring Firstjernerne.

c) Cometer ere Planeter med en lys Hale. De synes at vandre uregelmæssigere om Solen end de andre

Planeter. Under tiden ere de Solen meget nær, under tiden uhyre langt borte fra dem. Cometerne ere kun sjeldent synlige.

Solen bliver altid ligesom Fjernstjernerne staende paa et og samme Sted. Den indeholder selv Lys, som den meddeler vor Jordklode og udbreder Liv og Varme over den hele Natur.

Maanen, et mindre Himmellegeme, faaer sit Lys af Solen. Den bevæger sig omkring Jorden i $29\frac{1}{2}$ Dage.

Anm. Stjernerne skud fremkomme ved visse Legemers Antændelse i Luften.

3.

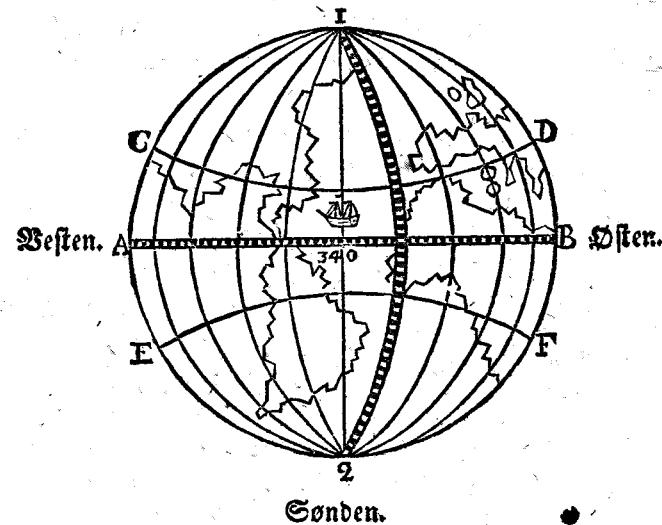
Jorden er ligeledes et mørkt Legeme, som faaer sit Lys af Solen. Den er kun en lidet Deel af Alverden (Universet). Den er i Gjennemsnit 1720 Mile og i Omkreds 5400 Mile. I et Aar eller $365\frac{1}{2}$ Dage bevæger den sig omkring Solen i en Afstand af 21 Millioner Mile. Imidlertid dreier den sig i 24 Timer engang rundt om sin egen Axel fra Vest mod Øst. Den Side, der vender mod Solen har Dag, den modsatte, som Solen ikke ophyser, har Nat. De, som boe paa Kloden neden under os, og vende Fodderne mod os, kaldes vores Antipoder. De have Nat, naar vi har Dag og omvendt.

Jorden er rund, hvilket kan sees:

- a) af Maaneformørkelser. Jorden kommer da mellem Solen og Maanen og dens runde Figur skjuler Solens Lys og mørkner Maanen;
- b) deraf at man kan seile rundt om Jordkloden og komme igjen paa det Sted, man gik ud fra;

- c) naar man seer et Skib eller Taarn langt fra, øjner man kun Masten eller Spidsen, da Jordens Runding skjuler den nedre Deel.
Verdens 4 Hovedhjørner ere: Norden, Sønden, Østen, Vesten.

Norden.

Foruden disse 4 Hovedhjørner mærkes endnu:

- 1) Nordost, den Deel af Norden, som er nærmest Østen.
- 2) Nordvest, den Deel af Norden, der er nærmest Vesten.
- 3) Sydost, den Deel af Sønden, som er nærmest Østen.
- 4) Sydvest, den Deel af Sønden, som er nærmest Vesten.

Den Linie eller Cirkel, man tænker sig dragen omkring Jordklodens Midte, og som deler den i to lige store Halvkugler, nemlig: den nordlige og den sydlige, kaldes: Eqvator (Linien) A. B. Den er 5400 geografiske Mile lang.

Anm. En dansk geografisk Mil er 1200 Alen. En Quadratmiil er en Mil lang og en Mil bred.

Det Sted som er længst borte fra Eqvator mod Norden, kaldes Nordpolen 1. og det som er det mod Sønden, Sydpolen 2.

Den lige Linie midt igjennem Jordkloden fra Nordpolen til Sydpolen, hvorom Jordkloden dreier sig i 24 Timer, kaldes Jordens Axel. Den er 1720 Mile lang.

De to Linier over og under Eqvator, hvormellem Solen, naar den er kommen mod Norden, vender om og gaaer mod Sønden, kaldes Vendekredse. Den mod Norden C. D. Krebsens og den mod Sønden E. F. Steenbukkens, fordi de Stjerner, som staae i disse Linier, have omfrent disse Figurer.

Den Cirkel eller Bane imellem begge Vendekredse, hvori Solen gaaer i et Aar, kaldes Ecliptiken.

De Linier fra Nordpolen til Sydpolen kaldes Meridianer eller Middagslinier, fordi det er Middag, naar Solen træder i disse.

Længde kaldes Afstanden fra en vis Meridian og Bredden Afstanden fra Eqvator, mod Sønden eller Norden.

Zenith er det Punkt, der er lige over vort Hoved, og Nadir det lige under vore Fodder.

Bed Jordens Bevægelse omkring Solen fremkom-

mer Sommer og Vinter; nærmest den sig mod Norden, have de, som boe der, Føraar, er den nærmest, have de Sommer og saaledes omvendt.

Paa aaben Mark, hvor man har frie Udsigt til alle Sider, synes Himmelen at hvælve sig og berøre Jorden. Den Cirkel hvor den saaledes synes at berøre den, kaldes Horizont. Naar Solen kommer frem over denne Cirkel, have vi Morgen, er den høiest paa Himmelen over vor Hoved, Middag, daler den ned ad samme, Aften, og er den under den, Nat.

Anm. Landene ved Polerne have, naar Solen er dem nærmest, aldeles ingen Nat, og naar den er længst borte fra dem, aldeles ingen Dag. Imidlertid saae de Lys af Nordlyset (et klart Skin paa Himmelen).

Paa de Lande som ligge ved Eqvator, falde Solstraalerne lodrette; der er altsaa varmest, og dette Jordstrøg kaldes derfor det hede. Paa de Lande, som ligge ved Polerne, falde Straalerne straae, der er altsaa koldest, og det kaldes da det kolde Jordstrøg. De Lande, der ligge imellem det kolde og det hede Jordstrøg, kaldes det tempererede. Nærmest Polen er det saa koldt, at der neppe nogen Plante kan vore eller nogen levende Skabning kan opholde sig. Lige unger Linien (Eqvator) er det derimod overordentlig heedt.

4.

Der Jordklode bestaaer af Land og Vand, og der findes paa samme en stor Mængde Dyr, Planter og Mineralier.

Landet og dets Frugtbarthed er forskellig. Paa nogle Steder er der Bjerger, paa andre store Sletter.

Bjerge og Bakker ere de høiere Dele af Jordens Overslade, naar de ere bedækkede med Jord; bestaaer de derimod blot af Steen, kaldes de Klipper.

Heder ere store sandige Sletter.

En Samling af flere Bjerge der ligge sammen, kaldes Bjergstrækning eller Bjergkjede, og naar de i en Spids løbe ud i Havet, Forbjerg.

Nogle Bjerge ere ildsprudende. De have paa Toppen en stor Abning eller Krater, hvorigennem der opstiger Røg og Ild, og hvorigennem den udlaster flydende smelte Materie (Lava). De i Jordens sig opholdende brændbare Materier samle sig og tage deres Udsigt igjennem denne Abning. Naar de ikke kan faae Lust, forarsage de en Rystelse som kaldes Jordskælv. Ved et saadant Ulfælde skynte ofte de høieste Bjerge sammen.

De kaldes Land, der gandste er omgivet med Vand.

Holme ere mindre Hær.

Halvøe, naar Landet paa de fleste Sider er omgivet med Vand.

Fastland, naar det aldeles ikke eller kun en ubetydlig Deel er omgivet med Vand.

5.

Der Jordklode er omgivet med Luft; foruden den kan intet leve. Den er flydende og gjennemsigtigt. Den lader sig sammentrykke og udvides naar Tryklet ophører. Paa høje Bjerge er den saa tynd og kold, at sjeldent noget kan vore der.

Formedelst Solens Varme giver Vandet i Have

og Sør Dunster fra sig. Disse Dunster samle sig i Lusten og kaldes Skyer.

En dalet Skye, der bestaaer af vandagtige Dunster, som samle sig formedelst Kulde, men som dog ere for lette til at falde ned som Regn, kaldes Taage.

Naar Skernes Dunster formedelst Kulden forene sig i store Draaber saaledes at Lusten ikke længere kan bære dem, men de falde ned, kaldes det Regn. Derved faae Sørerne og Floderne det Vand, de ved Uddunstning have mistet.

Naar Vanddunsterne, som fryse oppe i Lusten, hænge sig ved hverandre i Skikkelse af smaae Stjerner og falde ned, kaldes det Sne.

Naar Regndraaberne fryse i Lusten, i det de falde ned, kaldes de Hagel.

Naar Solen er gaaet ned, uddunster Jordens og Væxterne vandagtige Dunster. Formedelst Aftenkulden samle de sig og falde ned igjen. Dette kaldes Dug.

Naar Duggen falder paa meget kolde Legemer, og ved disse Legemers Kulde fortættes endnu mere, kaldes det Niimfrost.

Lusten findes electrisit Materie*). Naar en Sky,

*) Electricitet er den Egenkab hos visse Legemer, hvorved de, naar de gnides sterk imod hverandre og blive varme, drage andre lette Legemer, der komme dem nær, til sig, eller ved Berørelse med andre, give knittrende Snister fra sig. For Ex. naar man gnider et Stykke Rav, Læv, et tørt Glas ic. paa Haanden eller paa en tør ilden Læv, drager det smaae Strimler Papir, Straa, Haar til sig og støder dem derpaa igjen tilbage imod andre Legemer, der bringes dem nær.

som er opfyldt med denne Materie, møder en Sky, som mangler samme, trænger den med et hæftigt Udbud ud af den Sky, hvori den findes i Mængde, for at dele sin Overflodighed med den, som har Mangel derpaa. Naar nu den electriske Sky ved sit hæftige Udbud skyder sig frem med største Hurtighed, fremkommer en Lynstraale, som kaldes Lynild. Denne hastige Bevægelse frembringer en stærk Rykstelse i Luften og giver en hæftig Lyd, som kaldes Torden. For at aflede Tordenen at den ikke skal slæte ned hvor den kan gjøre Skade, har man de saa kaldte Lyn- eller Tordenaflædere.

6.

Nor Fjordklode er omgivet med Vand. Dette indtager 3 Gange saa meget Rum som det faste Land og har forskjellige Benævnelser, s. Gr.

Hav, som Verdenshavet, (Oceanet). Dette Hav bedækker den største Deel af Jordens Overflade.

Fjorde, naar Vandet kommer fra Havet og løber ind i Landet.

Bugter, naar det brede løber ind i Landet i en Krumning.

Sund eller Stræde, et smalt Vand imellem to nærliggende Lande, hvorved to Høje forbindes.

Canaler ere i Almindelighed frembragte ved Graving og Kunst.

Damme, ere stillstaende Vand.

Bække, Åer og Floder, rindende Vand, der løber fra Landet i Havet.

Kilder ere Vand, der vælde frem af Tordenen. Det er det bedste og højligste Slags Vand. Der gi-

ves og varme, salte og mineraliske Kilder. Disse Egenskaber saavelsom Smagen, meddeles dem af den Jord og de Bjerger de løbe igjennem.

Salthand er i de Haver, der omgive Landet og de Sører, der have deres Oprindelse af dem. Dette Vand er udrinkeligt. Dog kan det gøres drikkeligt med Hjælp af Filtreermaskiner.

Færskvand have de Sører (Indsører), som ere inde i Landet.

Ebbe og Flod, er en mærkværdig Bevægelse i Havet, hvorved Vandet i samme daglig to Gange til bestemte Tider falder og stiger. Vandets Stigen kaldes Flod og dets Falden Ebbe.

7.

Til Øryeriget regnes alt, hvad der lever, har Følelse og vilkaarlig Bevægelse. I Spidsen for alle Skabninger staar Mennesket.

Til Planteriget regnes alt, hvad der vokser og har Liv, men ingen levende Følelse eller vilkaarlig Bevægelse.

Mineralriget eller Steenriget. Hertil regnes alle Steen- og Jordarter, Metaller, Salte og brændbare Legemer. De have hverken Liv, Følelse eller Bevægelse; de have ingen Redskaber til Næring eller Forplantelse, og vokse kun ved Tilsætning af eensartede Dele udenfra.

8.

Menneskene, de fornemste Skabninger paa Jordens, ere begavede med Fornuft. De kunne føre sig alle Frembringelser til Nutte, bestræbe sig for deres

Førædling, og ved Brugen af deres Fornuft herstæde over alle Øxrene.

De ere forskjellige saavel i Henseende til udvortes som indvortes Fuldkommenheder.

Med Hensyn til Farven og andre udvortes Omstændigheder inddeler man Jordens Beboere i forskjellige Stammer. Dog kun temmelig vilkaarlig.

1) De fleste af Europas Beboere have hvid Hud og lange Haar. Mod Norden lysere Haar og blaae Øjne.

2) Negerne i Syd-Africa. Indbyggerne i Ny-Holland og Ny-Guinea og flere af det hede Jordstrøgs Beboere ere gandske sorte, have uldagtigt Haar, bred Nose og tykke Læber.

3) Endel af det sydvestlige Asiens og det nordøstlige Africas Beboere, ere smudsgule eller olivenfarvede.

4) Chineserne, Japanerne, Mongolerne og andre det østlige og midlere Asiens Beboere, ere sortgule, have smaae flade Næser, smaae Øjne, og store udstaende Ører.

5) Indianerne i America, ere brunrøde og temmelig velskabte. Herfra undtages Beboerne af den nordlige Del: Eskimoerne, der ere beslægtede med Grønlænderne, ere ildestkabte, smaae af Væxt og af en smudsig, dog hiddaglig Farve.

6) Indbyggerne paa de fleste af Sydhavets Øer, ere af lysegrøn Farve, have langt Haar og smuk Skabning.

9.

Fornusten er ikke ligemeget uddannet hos alle

Mennesker. Hos de Vilde er den mindst uddikset og de have mindst Danielse. De kjende ikke til Ejendom, Love eller Negjering. Alt, hvad Naturen frembyder er deres Ejendom. De følge deres Lidenskaber, uden at være underkastede Love eller Straf. I Legemskraft overgaae de almindelig de Cultiverede.

Nogle ere omvækende, Nomader. De have allerede noget Begreb om Ejendom, de leve af deres Øvæg, hvormed de drage fra et Sted til et andet for at forskaffe deres Hjorder Græsning og boe dessaa sag under Tælte.

De mere dannede Folk kaldes Cultiverede. De have Ejendomme, drive Agerdyrkning, Øvægavl, Fabrikter, Manufacturer, Handel og Skibsfart. De have ordentligt indrettede Regjeringer, Videnskaber og Kunster.

IO.

Før at være sikker paa sin Ejendom og beskyttet mod Overfald og Forurettelse af den Stærkere, have Menneskene forenet sig i Selskaber (Stater), for at vise hinanden fælleds Bistand.

Til at bestyre Staterne og give Love haves Negjeringer. Regjeringen er enten i en Enestes Hænder eller i Fleres Hænder.

Krigsmagt, som enhver Stat har, er efter Landets Beskaffenhed enten Landmagt eller Sømagt.

Før at bestyre Statens Udgivter, paalægges Skatter. Undersætterne sættes kun i stand at tilvejbringe disse, naar Regjeringen søger at befordre Agerdyrkningen, hvorved Jordens Producter forøges, Manufacturer og Fabrikter, hvor de raae Pro-

ducter forædles og Handel og Skibsfart, hvor ved disse Producter affættes eller ombyttes mod andre saavæl raae som forarbeidede til andre Lande, enten ved Activ-Handel, hvor ved man med egne Skibe udfører sine Varer og henter andre, eller ved Passiv-Handel, hvor ved man lader Fremmede hente sine Vare med deres Skibe.

Amm. Engeland har den største Activ-Handel og Tyrkene drive Passiv-Handel. Den første er den fordeelagtigste, da mange af Landets Undersaatterne derved syfflesættes og ernærer.

Til Statens Wel udfordres en viis Bestyrelse, der holder Finantsvæsenet i en fordeelagtig Hørselning, beforderer Opbygningen ved at anlægge Skoler og Universiteter, ved at tillade i Staten enhver Maade at dyrke Gud paa, naar i den intet findes, der strider mod Sædeligheden og Fornuftien.

Regenterne ere forskellige med Hensyn til Staernes Størrelse. De, der bestyre de største, kaldes Keisere, og de andre Konger. De endnu mindre Fyrster, Hertuger o. s. v.

Regjeringsmaaden er og forskellig. Den er monarkisk, hvor En regerer. Denne er igjen, deels souverain, hvor Regenterne hersker uindskrænket, deels indskrænket, hvor han regerer i Forening med et Senat, Parlament, Rigstænder, Raad o. s. v.

Republicaniske kaldes den Regjeringsform, hvori flere Personer tage omtrent lige Deel i Bestyrelsen. Regeringen er aristocratisk eller oligarchisk, naar visse fornemme Personer have den øverste Magt, demokratisk, naar alle Folkeklasser udnævne Deputer-

rede til at bestyre Statens Unliggender, Anarchist, hvor der hverken herske Love eller Overhoveder.

Hierarchisk, hvor der er et geistligt Herredømme.

Despotisk, hvor En Eneste hersker efter eget Ydje, uden Hensyntil Love og anseer Undersaatterne som ene til for hans Fornsielse og Nutte.

Før at sætte Regenteren i stand til at befordre sine Undersaatters Wel og værne om dem, have Undersaatterne forpligtet sig, til at være Regenteren og dem, han har anbetret Myndigheden, underdanne og lydige; efter Venne og bedste Formue at bidrage til Statens Tårn og Vedligeholdelse, og i Tilfælde af fiendtlig Oversald i Forening at forsvarer Staten.

II.

Alle Mennesker have Religion, det vil sige de troe paa høiere Væseners Tilværelse, som de dyrke og tilbede. De forskellige Religioner ere:

I. Den christelige, som deler sig i forskellige Secter, nemlig:

a) Den romersk-catholske, der er den herskende i de sydlige Dele af Europa. Paven er dens Overhoved.

b) Den græsk-catholske, i Rusland, som har megen Lighed med den romersk-catholske, men er ejender ei Paven som Overhoved.

c) Den protestantiske, der igjen deler sig i den lutherske og reformierte. Den er almindelig i Europas nordlige Lande. I England kaldes de Reformierte, episcopale, og i Skotland, presbyterianiske.

II. Den jødiske. Dens Bekjendere findes i de fleste Lande i Verden.

III. Den mahomedanske, hvortil Tyrkerne hører sig. Disse tre Religioner erkjende alle et høieste Bæsen.

Af hedensk Religion er der endel forskellige Folkeslag, der antage flere guddommelige Bæsener. De tilbede alleslags Naturting, Afguds billeder og tilskrive dem, deels en god, deels en ond Virkelraast.

12.

Bor Jordklode har 5 Hovedafdelinger:

1) Europa, i Nordvest, landfast med Asia, er den mindste men bedst dyrkede og mest beboede Verdensdeel og har den vigtigste Indflydelse.

2) Asia, østlig, større end Europa og Africa. Derfra udvredtis først Cultur, Videnskaber og Kunster.

3) Africa, i Sydvest, det mindst befolkede og mindst dyrkede Jordstrøg.

Anm. Disse tre kaldes den gamle Verden, da de have været længst bekjendte.

4) America, vestlig for Europa, Asia og Africa, den rigeste af alle Verdensdele paa ødle Mestaller og udmærkede Producter.

5) Australien, i Sydhavet, sydøstlig for Asien i det stille Hav, bestaaer af Øer.

Anm. Disse to Verdensdele ere først opdagede i de tre sidste Aarhundreder og kaldes derfor den nye Verden.

Disse Verdensdele ere igjen inddelte i mindre Afdelinger, som Stater, Riger, o. s. v. De i

Europa ere de vigtigste, da de ere indrettede af de meest cultiverede Nationer.

Antallet af Jordens Beboere kan man ikke ganske noisagtig bestemme, da mange Lande ere os aldeles ubekjendte og om andre have vi kun meget ufuldstændig Kundskab, som det indre Africa, store Strækninger af America og selv China. Man antager Antallet af alle Jordens Beboere for 1000 Miljoner.

II.

De fem Verdensdele ere omgivne med Hove, nemlig:

- 1) Fisshavet, nærmest Nord- og Sydpolen.
- 2) Det Atlantiske Hav, mellem Europa og Africa paa den ene og America paa den anden Side.
- 3) Det Ethiopiske Hav, eller det sydlige Atlantiske Hav, mellem Sydafrica og Sydamerica.
- 4) Det Indiske Hav, Syd for Asien.
- 5) Sydhavet eller det stille Hav, mellem det østlige Asien og vestlige America.
- 6) Middelhavet, en stor Fjord, som fra det Atlantiske Hav gaaer ind imellem Europa, Asia og Africa.

E u r o p a

grænser

mod Norden til Nordssen og Fisshavet, mod Østen til Asien, det sorte Hav, Archipelagus, mod Sonden til Middelhavet og mod Vesten til det atlantiske Hav.

Størrelse.

Omkring 800 Mile i Længden fra Vesten mod Østen og 500 Mile i Bredden fra Norden mod Sønden eller 160,000 Quadratmile.

Folkmængden.

168 Millioner.

Europa bestaaer af tre Keiserdømmer, nemlig:

- 1) Rusland, det største Rige i Verden.
- 2) Østrig.
- 3) Tyrkiet, som ligger deels i Europa, deels i Asia; og af følgende Kongeriger:
 - 1) Danmark.
 - 2) Sverrig og 3) Norge, under een Konge.
 - 4) England, med Skotland og Island, den vigtigste Sømagt i Verden.
 - 5) Frankrig.
 - 6) Spanien.
 - 7) Portugal.
 - 8) De forenede Nederlande eller Holland.
 - 9) Preussen.
 - 10) Ungarn.
 - 11) Neapel.
 - 12) Sardinien.
 - 13) Det lombardiske Kongerige.
 - 14) Bayern.
 - 15) Sachsen.
 - 16) Hannover.
 - 17) Württemberg.

Schweiz eller Helvetien er en Republik.

Italien indbefatter flere Stater.

Tyskland ligeledes.

Bande.

Det nordlige Fjordhav, derfra gaaer:
det hvide Hav, som en Bugt ind i det nordlige Rusland.

Nordsoen eller Vesterhavet, mellem England og Norge, danner

a) paa den ene Side

Kattegattet, mellem Danmark, Norge og Sverrig, som ved

Dresund, mellem Sverrig og Sjælland,
det store Belt, mellem Sjælland og Fyen, og
det lille Belt, mellem Fyen og Sylland, forbundes med

Ostersøen, der mod Vesten begrændes af Danmark, mod Norden af Danmark og Sverrig, mod Østen af Rusland og mod Sønden af Preussen og Tyskland.

Dette Hav danner flere Bugter, s. Ex.

Kjøgebugt i Sjælland;

den bohniiske, mellem Sverrig og Finland;

den finske, mellem Provinserne Finland og Eistlands;

den liflandiske, løber ind ved Staden Riga;

det curiske Hav, paa de nordlige Kyster af Preussen, og

det friske Hav, ved Hinterpussen, og

b) paa den anden Side

Canalen mellem England og Frankrig med Atlanterhavet, der mod Vesten begrænder Europa.

Dette staaer ved

Georgscanalen i Forering med

det irtiske Hav, der adskiller Storbritanien fra Grond.

Det biscaiske Hav, den Deel af Atlanterhavet, der bemyller Frankrigs vestlige og Spaniens nordlige Kyster.

Strædet ved Gibraltar adskiller Spanien fra Africa, og forener Atlanterhavet med

Middelhavet, der mod Norden begrændes af Europa, mod Østen af Asien og mod Sønden af Africa. — Fra Middelhavet kommer:

det toscanse Hav, paa Italiens vestlige Side ved Storhertugdømmet Toscana;

Inddeling.

Faro di Messina, et Stroede, der adskiller Neapel fra Sicilien;

det adriatiske Hav, eller den venetianske Bugt, mellem Italien og Dalmatien;

det ioniske Hav, Vesten for Grækenland.

Archipelagus, der adskiller Tyrkiet fra Asien, staar ved

Ganalen ved Dardanelerne i Forbindelse med Marmoraessen, som igjen ved

Constantinopel strædet forenes med det sorte Hav, der mod Vesten begrænses af Tyrkiet, mod Norden af Rusland, og mod Østen og Sonden af Asien.

Det asovske Hav, en Bugt af det sorte Hav, hvormed det forbindes ved Caffastrædet.

Kongeriget Danmark.

Inddeling.

I Kongeriget Danmark hører: 1. Den Sjælland. 2. Den Amager, strax Østen for Sjælland. 3. Den Møn, Sydost for Sjælland i Østersøen. 4. Den Bornholm, 20 Mile Østen for Sjælland, ogsaa i Østersøen. 5. Den Falster, Sonden for Sjælland i Østersøen. 6. Den Læaland, strax Vesten for Falster. 7. Den Langeland, Vesten for Læaland. 8. Den Ærø, Vesten for Langeland. 9. Den Fyen, Norden for Ærø og Langeland. 10. Halvøen Nørrejylland, Vesten for Fyen. 11. Hertugdømmet Slesvig eller Sondrejylland, Sonden for Nørrejylland. Kongen af Danmark ejer fremdeles: 12. Hertugdømmet Holsteen, Sonden for Slesvig: videre Island, Færerne og Colonierne paa Grønland.

Efter den politiske Inddeling er Danmark deelt i Stifter: a) Sjællands, b) Fyens, c) Læalands,

Sjælland.

d) Aalborg, e) Århus, f) Viborg, g) Ribe, og desuden i de to Hertugdømmer Slesvig og Holsteen.

I. Sjælland.

Grændserne:

Sjælland grændser paa den nordlige Kant til Kattegattet; paa den østlige til Østersøen; paa den sydlige ogsaa til Østersøen; og paa den vestlige til det store Belte, et Sund, som forener Kattegattet med Østersøen.

Sundet.

Dresundet, paa Sjællands nordøstlige Kant forener Kattegattet med Østersøen.

Fjordene.

a) Roskildefjorden. b) Isefjorden, begge paa den nordlige Kant, komme af Kattegattet.

Bugten.

Kjøgebukt, paa den østlige Kant, dannes af Østersøen.

Pynterne.

a) Gilleleje, paa den nordligste Kant, ved Kattegat. b) Stevnsklint, paa den østligste Kant ved Østersøen. Dette Forbjerg er 50 Alen højt, med afdelende Lag Kridt og Flintestein. Midt af Klippen udspringer en fortresselig Hiltæ. c) Knudshoved paa den sydligste Kant, ved Østersøen. d) Nefsnæs og Alsinges, paa den nordvestlige Kant, mellem Kattegat og det store Belte.

Indsøerne.

a) Esrumsøen, paa den nordlige Kant, i en behagelig Egn. b) Arresøen, paa samme Kant, mellem Esrumsoen og Nørreskildesjorden. c) Liss-søen, paa den nordvestlige Kant, henimod det store Belte. Denne Indsø er een af de største i Sjælland.

Byerne.

1. Kjøbenhavn, paa den østlige Kant i Sjælland ved Østersøen. Den er Hovedstaden i Danmark og Kongens Residens. Den har Bolde og Festningsværker, en fortresselig Havn, og den vigtigste Handel. Den er Sædet for Regjeringscollegierne: Admiraltetet, Generalitetet, Cancilliet, Rentekammeret, og flere. Den har et Universitet, et chirurgisk og et Kunstabedesmie, to offentlige Bibliotheker, en lærde Skole, og et Ces., Lands og Artilleriekadet-Academie. De mærkeligste Bygninger ere: a) Rosenborgslot, bygget af Kong Christian 4., hvor Rigsklenoderne gjemmes. b) Charlottenborg, som Frederik 5. gjorde til et Academie for de skønne Kunster. c) Palæierne paa den skønne Plads, Amalienborg, med Frederik 5. Statue til Hest. d) Frederiks Hospital, stiftet af Frederik 5. e) Det store Slot Christiansborg, som afbrændte den 26 Febr. 1794; man fande see kuen 14 Mile høje, efterdi Slottet laae højt, og Idem var samlet paa eet Sted. Byens Størrelse er omrent en Mill i Omkreds, og dens Folkemængde over 80 tusinde; med Christianshavn, der betragtes som en Deel af Kjøbenhavn over 100,000. Castelle ved Byen kaldes Frederikshavn.

Strax uden for Kjøbenhavn er: Gortesøe, St. Jørgenssøe og Peblingesøen. De to sidste flyde sammen, og af dem faae Indbyggerne Færsvand, der ledes ind til Byen gjennem underjordiske Rører. Fra Embdrupsøen, som er en halv Mill høje, faae de Springvand.

Halvanden Mill fra Kjøbenhavn er Dyrehaugen, som er en temmelig stor og tyk Skov, hvori der findes meget Wildt. Denne Skov besøges flittig og i Hobetal af Kjøbenhavnerne især ved St. Hansdag. Midt i Skoven ligger Eremitagen, et lille Slot, bygget blot for Jagten. I Dyrehaugen udspringer ogsaa fra en Bakke Kirsten Piils Kilde, hvis Vand Pobelen i ældre Tider tillagte en beryndelig helbredende Kraft, naar det drifkes St. Hans Mat.

2. Lyngbye, 1½ Mill fra Kjøbenhavn. I Nærheden er Slottet Sorgenfrie.

3. Hirschholm, 3 Mile Norden for Kjøbenhavn. Slottet som er bygt af Christian 6. er nedrevet paa een Kloei nær.

4. Helsingør, Norden for Kjøbenhavn, paa den nordøstligste Kant i Sjælland, ved Dresundets Begyndelse. Den er næst Kjøbenhavn, den betydeligste Handelsstad i Sjælland, har 6000 Indbyggere og en lærde Skole. I Helsingør betales Told af alle de Skibe, som passerer Sundet. Et ved Byen ligger den sterke Festning og Slottet Kronborg, som alle forbiseilende Skibe skulle hilse for.

5. Hillerød, anlagt af Frederik 2. med Frederichsborg Slot, en lærde Skole og 1200 Indb.

6. Kjøge, Sonden fra Kjøbenhavn, ved Kjøges bugt med 1350 Indb. Her forsværdiges for nogle hundrede Aar siden de skjonne Tapeter, som hænge i den store Sal paa Rosenborg, og som adskillige af de Danskes Søeslag ere indvævede paa. I Kjøgebukten slog vor store Admiral Niels Juul den svenske Hovedflaade 1677. Her var det og, hvor den ædle Commandeur Hvidtfelt 1710 sprang i Lusten med sit Skib, Dannebroge, som under Slaget var kommet i Brand, for ikke at drives ind paa Hlaaden, og derved sikke Id huade paa den og Byen.

7. Præstøe, i en skøn Egn, med 400 Indb.
8. Store Heddinge, med 600 Indb.

9. Vordingborg, paa den sydligste Kant ved Østersøen og i Nærheden af Knudshoved med 950 Indb. Her er en Middel-Skole, og Levninger af Kong Valdemars Slot. Fra Vordingborg skeer Overfarten til Falster, som er en Mill derfra. I Vordingborgs egnen er meget Skov og megen Havefrugt.

10. Nestved, Nordvest for Vordingborg, ikke langt fra Østersøen med 1500 Indb. I Nærheden er Herlufsholms lærde Skole, stiftet af Herluf Trolle. Hans Kone, Birgitte Gjøse, folgte alle sine Juveler og øvrige Høfsbarheder, da de Penge, hendes Mand efterlod sig, ikke vare tilstrækkelige til Stiftelsen.

11. Skjellsvær, sydvest i Sjælland, med 500 Indb. Herfra skeer Overfarten til Ågersoe og Omoe.

12. Korsør, paa den sydvestlige Kant ved det store Belte. Denne Bye har en god Havn for mindre Fartøjer, udfører meget Horn og er besøgt. Herfra

er den sædvanlige Overfart til Hyen, som ligger 4 Mile fra Sjælland.

13. Kallundborg; Norden for Korsør, paa den nordvestlige Kant i Sjælland, ved det store Belte, mellem Nesnaes og Asnaes. 1400 Indb. Kallundborg har, næst Kjøbenhavn, den bedste Havn, og udfører især meget Malt. Herfra er den fortæste Overfart til Jylland, som ligger 12 Mile herfra. Fartøjet, man seuler paa, kaldes: Smakken.

14. Nykøbing, i Odsherred, med 500 Indb.

15. Roeskilde, ved Enden af Roeskildesfjorden. 1800 Indb. Denne Bye er een af de ældste i Sjælland; og var tilforn Kongesædet og langt sørre, end den nu er. Den er meget bekjendt for sit fortreffelige Vand, som udspringer af Roes- og hellig Korses Kilde. I Roeskilde er en rigt lerd Skole, og et adeligt Kroken-kloster. Til Byens Mærkværdigheder høre: a) Den store Domkirke. b) Denne Kirkes Altertavle, der forestiller Christi hele Lidelseshistorie. c) De Kongelige Begravelser. En Mill fra Roeskilde ved Lethraborg Slot er Landsbyen Leyreby, som har Navn af den berømte Stad Leyre, hvor de danske Konger i ældre Tider havde deres Residens, hvorenden blev forflyttet til Roeskilde. Herhedsal, hvor Gudinden Hertha dyrkedes, skal ligge her.

16. Ringsted, omrent midt i Landet. 700 Indb. Den er meget gammel, og formenes at være anlagt af Sigurd Ring. I St. Knuds Kirke ligger endeel Kongelige Personer begravne.

17. Holbek, med 3200 Indb., en Havn, Sejlads, udskiber endel Korn.

18. Slangerup, med 300 Indb. Den ligger ved Isefjorden; skal være bygget af Erik Eiegod, som og skal være født der.

19. Friderichssund, med 200 Indb., har Handel og Skibsfare.

20. Sorø, to Mile Vester for Ringsted, i en behagelig Egn med Skove og fiskerige Indsøer. Her er et rydderligt Academie, som afbrændte for nogle Mar siden. I dens skjonne Kirke er vor beromte Holstbergs Begravelse, som testamenterede sic hele Baronie til Academiet.

21. Slagelse, 2 Mile Vester for Sorø, en Landstad. 1700 Indb. Den skal være bygget af vor beromte Bisshop Absalons Oldefader. Her er et rigt Hospital og en rigt lerd Skole. Slagelse har store Marker, og lægger sig stærkt efter Agerdyrkning og Tobaksavl.

Kongelige Lystslottet.

a) Frideriksberg, paa en Bakke strax uden for Kjøbenhavn, tilsigemed en Have og en lille Lystkov, kaldet: Søndermarken.

b) Jægerspris, paa en Landtunge mellem Roskildefjorden og Isefjorden. I den smukke Lund ved Jægerspris er opreist Mindestønner for adskillige forstjente Mænd og Kvinder.

c) Fredensborg, ved Esrumssøen, i en med Allee gennemplantet Skov, som er fuld af alt Slags Billed-

d) Frederiksborg, en Mill fra Fredensborg, et meget stort Slot, bygget af Christian 4. Kirken er meget skøn, og her pleie Kongerne at krones.

Et Par Mile fra Frederiksborg ligger Frederiksøværk, ved Arresøen og Roeskildefjorden. Her er et Kanonstøberie og adskillige Krudtmøller, som drives ved Kanaler fra Arresøen; ligeledes endel Fabrikker. Egnen ved Frederiksøværk er meget smuk.

Anm. Sjælland er et fladt Land, uden Ørge og betydelige Floder, kun med nogle Bække og Bække. Endnu har den temmelig store Skovstrækninger især i Helsingør og Vordingborgkanten, saa da i Midten omkring Sorø. Indbvaernes fornemste Tæringssæt er: Oxegdrift og Agerdyrkning. Have-rugt, som Kirsebær og Ebler er der ogsaa en Mængde af, især nede ved Vordingborg. Det, som udføres fra Sjælland, er fornemmelig Korn. Sjælland er 17 Mile lang og 14 Mile bred, og indbefatter i alt 19 Kjøbstæder.

2. Amager.

Den Amager er et meget fladt og lavt Land, $1\frac{1}{2}$ Mil langt $\frac{2}{3}$ Mil bredt. Den blev i Christian 2dens Tid bebygget af Hollændere, som han indkalde, for at indfore Havedyrkningen. Indbyggernes fornemste Tæringssæt er at forsyne Kjøbenhavn med Melk og Kjøftekurter, som: Kaal, Gullersodder, Selerie og flere. De ere for det meste velhavende, og saavel Mandfolk som Kvindelitter bære en særegen Dragt. Paa Amager markes:

1. Christianshavn, anlagt af Christian den 4. Den forbindes med Kjøbenhavn ved Knippelsbroe og Langebroe. Byens Mærkværdigheder ere: a) Vor Frelsers Kirke, hvis Laarn er en Sneglegang, om-

givet med et Fernrækværk. b) Frideriks thodisse Kirke, som er nye, og bygget i en skøn Smag. c) Bornehuset, et Fængsel, som rummer 600 Personer. En betydelig Deel deraf er afbrændt 1817. d) Den Kongelige Dokke, hvor Slibene ifstansettes. Christianshavn har 400 Huse og over 10,000 Indbyggere.

2. Kastrup, hvor der er en Kalk- og Sukkersiformefabrik.

3. Dragør, paa Østkanten. Dens Indbyggere nære sig af Fisterie, Gøsfart og Lodstjeneste.

Anm. Strax Østen for Amager ligger Saltholm, en lille Ø, som Amagerne om Sommeren føre deres Drag over paa, og hvor der findes megen Kalksteen.

3. Moen.

Denne Ø adskilles fra Sjælland ved Usselsundet, og Stedet, hvorfra Overfarten skeer til Moen, kaldes: Kallehavefærgen. Den er 4 Mile lang og 2 bred, og meget frugtbar. Paa Moen mærkes:

1. Stege, en lille Kjøbstad paa den nordvestlige Kant ved Østersøen, med 800 Indb.

2. Moensflint paa den østlige Kant. Det er en Række af Kridthjerge, hvoraf eet ligner en Throne, og kaldes derfor Kongestolen.

4. Bornholm.

Denne Ø ligger i Østersøen 20 Mile Østen for Sjælland. Den er 6 Mile lang og 3 bred. Den er vel klippefuld, men dog frugtbar paa adskillige Kornsorter, især paa Havre. Her findes og mange Sorter Mineralier, som: Porcelainsjord,

Steenkul, og Cement eller Kit. Bornholmerne ere et kjæft Folk, som stedse har viist sig Kongehuset troe og hengivene. I den ulykkelige Krig, som Danmark forte mod Sværig fra 1658 til 1660, blev Bornholm nødt til at modtage svensk Besættning. Men saae snart Indbyggerne saae Lejlighed til at afsætte Laget, udjoge de den sjældelige Besættning, og antog deres forrige Konge Frederik 3. Anførerne for dette foretagende var Jens Rosd og Præsten Povel Anker.

De fornemste Byer paa Bornholm ere:

1. Ronne, en Goestad paa den vestlige Kant. Den er Hovedstaden paa Øen, har en Middel-Skole, Handel, og en temmelig god Havn. Baade her og overalt paa Østerue af Bornholm gives der meget Lar, 2000 Indb.

2. Nexø, paa den sydøstlige Kant med en maaselig Havn. I Nærheden er et Sandsteensbrud.

3. Hasle, paa den vestlige Kant, med 440 Indb. og en Havn. Uden for Byen ere Steenkulsminer.

4. Svannike, paa den østlige Side, med 600 Indb. og en Havn. I Nærheden ere Sandsteensbrud.

5. Alakirkeby, inde i Landet, dog mod den samme Side.

Anm. 1. Halvanden Mile Østen for Bornholm ligger Christiansø, med en sikker Havn og nogle Festningsværker. Her er en Besættning og en Commandant. Strax ved Christiansø ligger 2 Holme, som tilforn kaldtes Erteholmene.

Anm. 2. Sjælland, Amager, Moen, Bornholm og nogle flere Småøer staar alle i det Geistlige under een Biskop, og udgjøre Sjællands Stift, som blot bestaaer af Øer.

5. Falster.

Denne Øe ligger i Østersøen, en Mill Sønden for Sjælland. Den er 6 Mile lang, og vaa nogle Steder 1, paa andre 3 Mile bred. Falster er meget lav og flat, men meget frugtbar. Den har især en stor Mængde Billedt og Havefrugter, derfor kaldes den: Danmarks Frugthave.

Sundene.

1. Grønsund, paa den nordøstlige Kant, adskiller Falster fra Møn.
2. Guldborgsund, paa den nordvestlige Kant, adskiller Falster fra Laaland.

Øerne.

1. Stubbekøbing, paa den nordøstlige Kant, ved Grønsund. 500 Indb.
2. Nyekjøbing, paa den vestlige Kant, ved Haver. Byen er temmelig stor, driver god Handel, og har en lærde Skole. Her residerede i sorn Enkes dronning. 1100 Indb.

3. Bogøe, en Øe mellem Sjælland, Falster og Møn, 1½ Mill lang ¼ Mill bred.

6. Laaland.

Denne Øe ligger Vesten for Falster, og adskilles herfra ved Guldborgsund. Laaland er 7½ Mill lang, og 3 Mile bred; den er ligesaa lav og frugtbar som Falster; især frembringes her Hvede, Erter og Manne.

Øerne.

1. Naskov, paa den vestlige Kant, ved Østersøen. Den er den bedste Kjøbstad paa Øen, har en Middel-Skole og en Havn for smaa Skibe. — Naskovs Indbyggere forsvarerede deres By med meget Mod i Krigen mod Sverrig under Frederik 3. Fjenden opfordrede dem til at overgive sig; men de svarede; "Vi skal fægte til det Yderste." — De sjældelige Kugler førfølgede dem baaide i Kirker og Huse; men de tabte dog ikke Modet. De vovede endog at gjøre Udsald, og forsyre Fjendens Skandser; ja om Matten fælledede de over til en lille nærliggende Øe, hvorfra Fjenden bestjod dem sterkt; denne blev de Mestere af, og ødelagte hans Festningsværker. Saaledes sloges og baagede Naskoverne for deres By hele 13 Uger; til sidst blevde de dog nødte til at overgive sig, men først efterat de havde hverken Knudt eller Fodebare mere. Denne Beleiring skal have kostet Fjenden mange brave Officerer og 1800 Mand. Byen har 1700 Indb.

2. Maribøe, Østen for Naskov, ved en stor Indsæ. 660 Indb. Her boer Stiftamtmanden og Biskoppen.

3. Nyested, paa den sydlige Kant, med den bedste Havn paa Øen. 630 Indb.

4. Sarkjøbing, ved en Fjord, med 350 Indb.

5. Rosdbye, med en Havn, Skibsfart og Handel.

6. Færgøe og Fæmøe, to smaa Øer, mellem Lolland og Falster.

Ann Øerne Falster og Laaland udgjore Laalands Stift.

7. Langeland.

Denne Øe ligger mellem Faaland og Fyen, er 7 Mile lang og i Mill bred, og tilhører for det Meste den grevelige Familie Ahlefeldt-Laurvig. Den er riig paa Korn og Øvæg. — Paa Langeland mærkes:

1. Rudekjøbing, paa den vestlige Kant, ved Østersøen, den eneste Kjøbstad paa Øen, driver god Handel med Korn, saa og med Smør og andre Godevarer. 1100 Indb.

2. Tranekærslot, Norden for Rudekjøbing. Det ligger paa et steilt Bjerg, er omgivet med et tylt Mure, og har tilforn været een af Landets stærkeste Festninger.

8. Ørse.

Denne Øe ligger strax Vesten for Langeland og er 3 Mile lang, og omtrent en halv Mill bred. Paa Ørse er:

1. Ørveskjøbing, den eneste Kjøbstad paa Øen, en lidet Bye med en god Havn og 1100 Indb.

2. Marstal, en Ladeplads paa den østlige Kant.

9. Fyen.

Denne Øe ligger Norden for Ørse og Langeland; den grænser paa den nordlige Kant til Kattegattet, paa den østlige til det store Belte, som adskiller den fra Sjælland, paa den sydlige til Østersøen, og paa den vestlige til det lille Belte, som adskiller den fra Jylland. Fyen er 10 Mile lang og 9 Mile bred; den er meget behagelig og vel dyrket: den er fuld

af Hoje, Indsøer, Floder, Skove og Sletter; dens Folkemængde udgjør næsten 150,000 Mennesker; og saavel Korn- som Øvæg- og Vieablev drives her meget stærkt. Det sydlige Smør er ypperligt.

De fornemste Byer:

1. Nyborg, paa den østlige Kant ved det store Belte, strækkes over for Korsør. Den er besættet og har en lærde Skole. Herfra er Overfarten fortest til Korsør. 1800 Indb.

2. Odense, Vesten for Nyborg, omrent midt i Landet. Den er Hovedstaden paa Øen, ligger paa en flot Slette ved en fiskerig Åe, er en Hjerdingebet lang, har en lærde Skole og over 3000 Indbyggere. I Odense tilberedes meget Læder og gjøres gode Handsker.

3. Middelfart, paa den nordvestlige Kant ved det lille Belte. Herfra er Overfarten fortest til Jylland. 1000 Indb.

4. Assens, Sonden for Middelfart ved det lille Belte. Herfra skeer Overfarten til Elesvig. Halvanden Mill fra Assens er Dynebjerget; her laa den danske Kejser i Grevenssæde under Christian 3. 1535. Her var det, hvor Præsten Hans Madsen kom halvnoget og barbenet hen, efterat han om Matten var brude ud af det haarde Kængsel, Kienden havde fastet ham i. Nu aabenbaredes han for den danske Heldtherre Johan Ranzow alle Kiendens Bevægelser, og hed sit Hoved til Pant paa, at han før med Sandhed. Denne Escheretning havde Ranzow at takke for, at han kort efter vandt et betydeligt Slag, som reddede Landet. Denne

Tildragelse er afmalet af vor afdøde Professor Poulsen,
og stukket i Kobber. 1400 Indb.

5. Faaborg, i en frugtbart Egn, har Skibsfart,
Handel med Hedsvarer og 1100 Indb.

6. Bogense, ved en Fjord, har 700 Indb. en
Havn, Handel med Korn, Hedsvarer og Fiskerier.

7. Svendborg, i en flot Egn, med en god Havn.
Den har Handel med Hedsvarer og 2000 Indb.

8. Kerteminde, ved en Fjord, med en god Havn
og 700 Indb.

Anm. 1. Sonden for Fyen ligger den frugtbare Øe
Taasinge; den er 3 Mil lang, og 1 Mil bred. Denne Øe sit vor kloge og tapre Admiral Niels Juul af
Kong Christian 5. og Juuls Efterkommere eje den endnu.

Anm. 2. I det store Belte mellem Nyborg og
Korsør ligger Spraa eller Sprogøe, der kun er en halv
Fjærdingsei lang, og et Basseklub bred, den aftager hvært
Åar. Her boer kun een Bonde, som kan lage 60 Tønder
Korn, og holde nogle Kær. Om Vinteren nødes øste Po-
sten at rase hertil. Men da Tilstanden her er ikke beba-
gelig, er deraf Ørdsyaget kommet, naar man vil ønske En-
Duet: gud han sad paa Spraa.

Anm. 3. Øerne Langeland, Ærø, Fyen, Taas-
singe og flere øer alle under een Bisshop og udgør Syens
Stift, hvilke ligesom Sjellands, bestaaer blot af Øer.

10. Halvøen Jylland.

Grænderne:

Nørrejylland grænser paa den nordlige Kant til
Nordsøen, paa den østlige til Kattegat og det lille
Belte, paa den sydlige til Hertugdømmet Sles-
vig, og paa den vestlige til Vesterhavet, som er en
Deel af Nordsøen.

Øerne:

1. Skagensrev, paa den nordligste Punkt af
Jylland.

2. Det store jydiske Rev, paa den nordvest-
lige Kant af Landet.

3. Det lille jydiske Rev, paa den sydvestlige
Kant.

Fjordene:

1. Liimfiorden, paa den nordøstlige Kant, kom-
mer af Kattegatet, og gaaer 20 Mile ind i Landet.
Den har godt Sildefiskerie, og mange Øer.

2. Randersfjorden, paa den østlige Kante,
Synden for Liimfiorden.

3. Ringkjøbingfjorden, paa den vestlige
Kant, kommer af Vesterhavet.

Floderne:

1. Gudenaae, gaaer fra Sonden mod Nordost
ud i Randersfjorden.

2. Skodborgaae, paa den sydligste Kant, gaaer
fra Østen mod Vesten ud i Vesterhavet, og adskiller Nors-
rejylland fra Slesvig.

Inddelingen:

1. Alborgstift, paa den nordligste Kant, fra
Nordsøen til Liimfiorden:

2. Aarhuusstift, paa den østlige Kant, langs
med Kattegat.

3. Ribe stift, paa den sydvestlige Kant, langs
med det lille Belte, Slesvig og Vesterhavet.

4. Viborgstift, i Midten, omringet af de 3 andre.

Byerne:

1. Skagen, paa den nordligste Pynt i Aalborgs skift, ved Skagensrev, en lille Bye, kun mærkværdig for sit Fyrkaern, som i de mørke Nætter antændes for de Søfarende.

2. Aalborg, strax Sonden for Liimfjorden. Den er Hovedstaden i Norrejylland, og næst Kjøbenhavn den største Stad i Riget. Den har 6000 Indbyggere, og 68 Gader, og driver anseelig Handel med Korn og Sild. Byen har også et Hospital, 2 offentlige Gathuse, et gammelt Kongeligt Slot, kaldet Aalborgs hus, og en lerd Skole.

3. Hals, en Klekke, ved Indløbet til Liimfjorden, med en Skandse. Indb. ere for det meste Skipper, Lodser og Fiskere.

4. Sæby, imellem Skagen og Aalborg, med 400 Indb.

5. Gladstrand, med 500 Indb. er besættet, har en Havn og i Mørheden Østersbanke.

6. Hjørring, ved Liimfjorden med 500 Indb.

7. Thisted, ved Liimfjorden, i det frugtbare Thyland, med 600 Indb.

8. Morsøe, en Bye i Liimfjorden, 3 Mile lang og 2 Mile bred. Den er meget frugbar, har Fiskerie og lidt Handel. Her er Nykøbing, med en Havn og 550 Indb.

9. Randers, paa den østlige Kant, ved Gudes naaes Udløb i Randersfjorden. Den ligger i Aarhuus skift, er en velhavende Bye, har en lerd Skole og udfører især Handels og Leeræk, som gjøres her. Tilforn vankede her sjøen Lax; men den har i de senere

éder taget meget af. I Randers trængte 1340 den sydøst Herremand Niels Ebbesen ind, og fældte med 65 Mand Mand den holstenske Grev Geert, som laae her med 4000 Tydkere. Grev Geert havde gjort over Hædreneland meget Ondt: han havde udplint Skatter af Indbyggerne, afbrændt Gaarde og Byer, og tillade sine Soldater mange Grusomheder. Men ved Niels Ebbesens Kjæthed befriedes det undertrykte Land fra den stolte Geerts Tyrannie, og kom snart igjen baade til Kræfter og Anseelse under vor kloge, tøvre og virksomme Konge Valdemar Atterdag. 5000 Indb.

10. Aarhuus, Sonden for Randers ved Kattegat. Den er Hovedstaden i Stifiet, og herfra er Overfarten korteest til Kallundborg. Den har en lerd Skole og 4000 Indb.

11. Horsens, Sonden for Aarhuus. ved en Fjord af Kattegat, en velbygget Bye. Her er en lerd Skole og et Slot, som før en russisk Prinds boede paa, der efter det russiske Hofs Forlangende sendtes herhen 1781. 3000 Indb.

12. Hobroe, Jen Milj. fra Randers, med 500 Indb.

13. Grenaae, ved en Rae, med en Havn og 600 Indb.

14. Holstebroe, en siden Kjøbstæd.

15. Mariager, ved en Fjord, med en Havn og 400 Indb.

16. Ebeltoft, med en Havn og 1600 Indb.

17. Skanderborg, ved en See, paa hvilken Christian 4. i sin Ungdom sovede sig i Søvæsenet. 600 Indb.

18. Hjerting, en Glekke.
19. Veile, Sonden for Horsens, ogsaa ved en Fjord af Kattegat. Den hører til Ribe Stift, og er især bekjendt af sin skjonne Beliggenhed, da den overalt er omgivet med hav, Høje, Skove, og fæsterige Indsæter. 600 Indb.
20. Fridericia, Sonden for Veile, ved det lille Bælte, velbesættet og temmelig stor. Den har Tøbaksplantager, nogle Klaedefabriker og en lærde Skole og 3500 Indb. Fridericia er og en Fristad for dem, der have spillet Bankerot, hvor de ikke kunne gribes, saalænge de blive i Byen. Jøder, Reformierte og Catholiker have her fri Religionssovelse. Noget Sonden for Fridericia er Snoghøj, et Færgested, hvorfra Oversætten skeer til Middelfart.
21. Kolding, Sonden for Fridericia, ved en Fjord af det lille Bælte. Her betales Told af alle Ware, som føres til eller fra Jylland; her er ogsaa en lærde Skole. Slottet Koldinghuns, hvor Christian d. 7de døde 1808, afbrændte for nogle Aar siden.
22. Ribe, paa den sydvestlige Kant ved Vesters havet. Den er Hovedstaden i Ribe Stift, og een af de ældste Byer i Norrejylland. Den har en lærde Skole, og udfører kun Heste og Stude.
23. Ringkøbing, ved en Fjord, med 500 Indb.
24. Varde, ved Vardenaae, med 900 Indb.
25. Lemvig, ved Limfjorden, med 350 Indb.
26. Viborg, en Landstad, og Hovedstaden i Viborg Stift, med en lærde Skole. Denne By er merkelig ved det saakaldte Snapsting eller Marked, som holdes her aarlig 4de Junii, og varer i 14 Dage

Dette Snapsting er tillige den ordentlige Termin eller Betalingstid for alle Norrejyllands Indbyggere, hvor der betales Renter, udlaanes eller opsiges Capitaler, sluttet Kjøb, o. s. v. Landsoverretten for Norrejylland og 4 Stiftier holdes her. 2580 Indb.

27. Skive, ved en Aa, med en Havn og 450 Indb.

28. Nibe, ved Limfjorden, med 1000 Indb.

29. Høgsby, en Glekke, ved Limfjorden, med 300 Indb.

Anm. 1. Hele Norrejylland er 38 Mile langt, og 15 — 29 bredt. I Midten ligger Alsheden, der blot er fyldt med Lyng, hvoraf en Deel dog er blevet opryddet til Agerland; men den øvrige Deel af Landet er frugtabar ea godt dyrket. Det udfører Born, Heste og Stude. Fisk er der ogsaa i Overfloden, saavel af Havet, som af Indsoerne. Hjerpe og høje Bakker findes hist og her. Paa Østiden ere vidtloftige Skove af Eeg, Bøa, Birk og Ell; men paa Vestkanten bruges af Mangel paa Brænde Lyng og Torv; Holstet selv er i Almindelighed arbejdsonigt og farveligt.

Anm. 2. Østea for Norrejylland i Kattegat ligge Perne: Læsø, ligeover for Aalborastift, 3 Mile lang og 1 bred, temmelig frugtabar. Indbyggerne nære sig deels af Agerdyrkning, deels af Fiskeri og Skibsfart. 2. Anholt, Sonden for Læsø, ikke synnerligt frugtabar. Indbyggerne nære sia især af Salhundefangst. Formindelst Hens farlige Grunde holdes her ved Nytaarn. 3. Samsøe, mellem Sjælland og Jylland, 3 Mile lang og 1 bred, er meget frugtabar. Den mangler Bed, men har i det Sted stor Forraad paa Torv. Den tilhører den grevelige Familiie Danneshold-Sønne. Ingen af disse Øer har nogen Kjøbstad.

II. Sønderjylland eller Hertugdommet Slesvig.

Grænserne:

paa den nordlige Kant Ribe Stift; paa den østlige det lille Bælte og Østersøen; paa den sydlige

Hertugdommet Holsteen; paa den vestlige Vesterhavet.

Fjordene:

1. Haderslebfjorden, paa den nordostlige Kant, kommer af det lille Balte.
2. Flensborgfjorden, Sonden for Haderslebfjorden, kommer af Østersøen.
3. Slien, Sonden for Flensborgfjorden.

Floderne:

1. Skodborgaae, paa den nordlige Kant, skiller Slesvig fra Norrejylland.
2. Eiderstrommen, paa den sydlige Kant, adskiller Slesvig fra Holsteen og gaaer fra Østen mod Vesterhavet. Af Eiderstrommen er gjort en Kanal, som forener Vesterhavet med Østersøen, og hedder: Kielerkanalen.

Byerne:

1. Christiansfeldt, Sonden for Skodborgaae paa Grænserne af Slesvig, en Landstad. Christiansfeldt blev anlagt 1772 af de saakaldte Herrenhuter eller evangeliske Brødre, en Religionssect, der udmerker sig fra de øvrige Lutheraner ved et strængt Levnet og Uthold fra visse endog tilladelige Fornojesser. Byen bestaaer af 2 Gader, som paa begge Sider ere beplantede med Lindetræer; i Enden af den ene Gade staar Kirken, der er lys, men simpel, uden Billesder eller forgylde Stirater. Bag ved Kirken er Kirkegaardene, som man gaaer til igjennem en Allé. Deres Gudstjeneste er, ligesom Kirken, simpelt og højtidelig; Psalmerne og Kirkemusiken andagtsfuld og rorende.

De falde hinanden Brødre og Søstre. Ved deres Dødsseng opfores en stille Concert, og efter Gens Død heder det: "Han er gaaet til Hule," eller: "han er gaaet til Frelseren." De holde strængt over Tugt og Ededelighed: de ugjorte Mandfolk og Kvindemoder have deres særskilte Vareller; de maae alle staae op og legge sig til et vist Klokkeslet; maae forsamlies i Bedesalen Morgen og Aften, og maae aldrig være orkestrose. Maar een af Brødrerne vil gifte sig, melder han det for Menighedens Forstandere, der lade ham kaste rod om den Brud, han skal have. I Christiansfeldt hersker megen Windstikkelighed; her ere Klæde-, Lærred-, Tæder- og Lysfabriker, som alle ere gode og vel indrettede.

2. Hadersleben, paa den nordostlige Kant, ved Haderslebfjorden. Herfra er Overfarten fortest til Assens i Byen. 3300 Indb.

3. Flensborg, ved Flensborgfjorden. Den er den folkerigeste og bedste Handelsstad i Hertugdommet, med en dyb og sikker Havn. Herfra komme de Skipspere, som om Efteråret bringe Smor, Ost, Gryn og andre Leonetsmidler til København. 15000 Indb.

4. Slesvig, ved Slien, Hovedstaden i Hertugdommet. Strax ved Byen ligger Slotet Gottorp, paa en Hø i Slien, hvor Stattholderen residerer. Her holdes den Slesvigiske Overret og det Gottorfske Overre Conistorium. 6000 Indb.

5. Tondern, paa den vestlige Kant, ikke langt fra Habet. Saavel i Byen selv, som i dens Omegn forsegdes skønne Kniplinger. Her boer Superintenden-ten eller Biskoppen i Hertugdommet Slesvig. 3600 Indb.

6. Eckernförde, med en god Havn og 2500 Indb.

7. Apenrade, Nabenraa, ved en Fjord, med en god Havn og 2700 Indb.

8. Husum, paa den vestlige Kant af Hertugdommet ved en Aae, med 3000 Indb. en Havn og et Slot.

9. Tønningien, i det frugtbare Landstab Eideres stedt med en Havn. 1713 besatte den svenske General Steenbock Staden. Frederik 4. beleirede og indtog den og tog Besætningen og Steenbock fangen.

10. Friderichsstadt, i Marst, paa den vestlige Kant af Hertugdommet, anlagt af endeel fra Holland bortdragne, Remonstranter. Disse saabelsom andre Religionssector have her frie Religionssvælste. 2000 Indb.

11. Friderichsort, en liden Festning, ved Kies Jersjorden. I Marheden ved Bulkhoved tilfægtede den danske Admiral Gabel 1715 sig en anseelig Seier over den svenske Admiral Wachtmeister, erobrede 6 Orlogsskibe og 2 Fregatter.

12. Møgeltonder, bekjendt af den Mængde Kniplinger der forfærdiges der. I Marheden ere de to beremte Oldenborgske Guld-horn fundne. For nogle Aar siden blev de bortfjaalne fra Kunstkammeret, hvor de vare opbevarede.

Anm. 1. Hertugdommet Slesvig er 18 Mile Langt, og 8-14 Mile bredt, og har omtrent 250 000 Indbyggere. Den østlige Kant er ssjan, rig paa Skove, Korn og Queg. Paa den vestlige Kant ere de græsrigste Marstlande, der ligge meget lavt og beskyttes mod Vesterhavet ved høje Diger, hvilke dog undertiden overskyllses ved stærke Vestenvinde.

Anm. 2. Østen for Slesvig er Den Als, som et smalt Sund adskiller fra det faste Land. Den er 4 Mile lang og 2 bred, og har en Mængde Skove, Bilde, Haves frugt og fiskerige Indsær. Her er Slottet Augustenborg paa den sydlige Kant, som tilhører Hertugen af Augustenborg. Gravensteen, en lille Flekke, med et Slot. Her vore de bekjendte Gravensteens-Æbler. Sønderborg, paa Den Als ved et Sund mellem Als og Sundeaten, med en Havn, Handel og Skibsfart. Paa Sønderborg Slot sad Christian 2 fangen i 17 Aar. Norburg, en ssjan Flekke med et Slot i en yndig Egn ved en fiskerig Soc.

Anm. 3. Sydvest for Slesvig ligge adskillige Øer, deriblandt Pelvorm der med et Par Andre er en Levning af den store Øe Vordingstrand som 1634 gik under om Matten ved Vandflod. Herved druknede mere, end 6000 Mennesker, over 50.000 Stykker Queg, og 1300 Huse skyldedes bort. De 15 til 1600 Mennesker, som reddede Livet ved at stige op i høje Huse og Taarne, nedsatte sig paa Pelvorm, og inddigede denne Øe ved Hollændernes hjælp.

12. Hertugdommet Holsteen.

Grænserne:

Paa den nordlige Kant Hertugdommet Slesvig, paa den østlige Østersøen; paa den sydlige Tydsland, paa den vestlige Vesterhavet.

Floderne:

1. Eiderstrømmen, paa den nordlige Kant, adskiller Holsteen fra Slesvig.
2. Elben, paa den sydvestlige Kant, falder ud i Vesterhavet, og adskiller Holsteen fra Tydsland.

Byerne:

1. Rendsborg, paa den nordlige Kant, ved Eideren; den er besættet Her boer Gouverneuren og Superintendenten i Holsteen. 6000 Indb.

2. Kiel, paa den nordostligste Kant ved Kieler Kanalen. Her er et Universitet og et Seminarium for Skoleholdere paa Landet. Her holdes ogsaa i Marts Maaned det saakalde Kieleromslag, der, ligesom Snapkongen i Viborg, er baade et Marked og en Tersmøn og varer i 4 Uger. 7000 Indb.

3. Vandsbek, paa den sydlige Kant, ikke langt fra Elben. Det er en Flekke, i den behageligste Egn i Holsteen, med smukke Lyststaeder, Springvand og skyggefylde Alleen; derfor besøges Vandsbek flittig af de Omsboende. Her trækkes Tallotteriet. 600 Indb.

4. Altona, paa den sydlige Kant, ved Elben. Den er en meget betydelig Handelsstad, har et Gymnasium og 20,000 Indbyggere. De fleste Christelige Religionspartier og Joder have her frie Religionsovelse.

5. Glückstadt, Norden for Altona, paa den vestlige Kant, ved Elbens Udløb i Westerhavet. Den er befæstet og Hovedstaden i Holsteen. Her holdes den Holsteinske Overret og Overconsistoriummet. 4500 Indb.

6. Meldorf, en Flekke i Dithmarsken, med en Havn.

7. Itzehoe, ved Floden Eider i Stormarn, med 3000 Indb.

8. Bramstedt, en Flekke, ved den seilbare Aue, Braem, i Segeborg.

9. Ploen, paa en Fordtunge, i en hndig Egn med et Slot, i Wagrien.

Wistet, ved en Aue af samme Navn, med 1600 Indb.

Segeberg, med 1400 Indb.

Neustadt, med en god Havn. 14000 Indb.

Oldeslohe, med en rig Saltfiske. 1600 Indb.
Krempe og Oldenburg, Lühenburg, smaae Staeder.

10. Travendal, et Slot, bekjendt af Freden i Aaret 1700, mellem Danmark og Holsteen.

I 3. Hertugdommet Lauenburg.

Da Kongen af Danmark i Freden til Kiel, afgodt Norge, erholdt han deraf Svensk-pommern. Dette frugtigende Land blev siden borhjemmet mod Lauenburg og en Sum Penge. Dette Hertugdomme er omtrent 22 □ Mile med 30000 Indb. Deri ligger Staden Lauenburg ved Elben, hvorpaa den driver Handel med Korn og Trævare. Ratzeburg ligger i en Indsøe af samme Navn. Möllen en lille By med en smuk Beliggenhed.

Anm. 1. Østen for Holsteen ligger Den Feme-ten. Den er især bekjendt for sit herlige Byg og sine formerske Gruer. Her ligger Byen Borg, paa den vestlige Kant.

Anm. 2. Vesten for Holsteen ligger Den Helgoland som ikke er andet end en Klippe. Den deles i Overslandet og Underlandet; Underlandet kaldes Klif, og Underlandet Duner. Fra Underlandet gaaer man op til Overslandet paa en Trappe af 188 Trin. Paa Underlandet vojer noget Byg og Havre; men langt fra ikke nok til at underholde Indbyggerne. Mandfolkene ere Kiffere, og Kvindeminnerne dyrke Jorden. Men af Mangel paa Heste og Plove maa de grave Jorden; og isteden for Vejr og Vandmøller bruge de Haandmøller. Den er i sidste Fred overladt de Engelske.

Anm. 3. Holsteens naturlige Beskaffenhed har megen Lighed med Slesvig; den østlige Kant er meget frug-

bar; den midterste Deel bestaaer af Lyngheder; paa den vestlige Side ere de sede Marsklande, der holdes inddigede ligesom de i Slesvig.

Anm. 4. Sjælland med sine Øer, Fyen med sine, Halsvenn Jylland og Hertugdommet Slesvia udgør tilsammen Kongeriget Danmark. Dette Rige bestaaer altsaa af en Deel mindre og større Øer, af en Halvøe, og af fast Land.

Til Danmark hører videre: 1. Færerne. 2. Iceland. 3. Grønland.

I. Færerne.

Disse ligge 60 Mile Vesten for Norge i Ishavet. De ere i alt 22, af hvilke 17 ere beboede. De ere allersofst beboede af Nordmænd, som af Misforståelsse vandrede ud, da den norske Konge Harald Haarfager underlagde sig hele Norge. De ere lidet dyrkede; men har god Faareavl, Fiskerie og Fuglevildt. Herfra udføres Smør, Tølk, Faarefinsk, Uld, Stromper, tor Fiss, Tran og Hjer. Indbyggernes Antal er 5000. De største af Færerne ere:

1. Stromoen, den største af Øerne. Herpaa er Thorshavn, en Handelsplads med en liden Skandsse og en latinist Skole.

2. Sydøen, her brydes Steenkul.

3. Sumbøe. En Muul dersra, Souden for Landet, midt i en farlig Maelstrom er en Klippe, som kædes Musklen.

2. Iceland.

Nordvest for Færerne, og 140 Mile Vesten for Tronhjem. Det er en skovløs, bjergfuld Ø, med adskillige ildsprudende Bjerger, hvorfaf Hella er næst-

bekjendt, og med mange mineraliske Kilder. Den er ogsaa blevet beboet af Nordmænd ved samme Anledning og paa samme Sid som Færerne. Den frembringer og udfører det Samme som Færerne, desuden Svul, Falke, Edderkoppen og andre fuglefjere. Indbyggernes Antal er omrent 47000. Island inddeltes i 4 Hjerdinger, som kaldes efter de 4 Verdens Kanter og udgjøre et Bispedømme og tre Amtter. Her er ingen egentlige Kjøbstæder, men 6 Handelspladser med Kjøbstædertigheder. Blandt disse er Reikjavik, hvor Bispen har sit Sæde. Her er en lærde Skole, og Lands-Overretten for Iceland.

1. Holm, i den nordre Hjerding, og

2. Skaiholt, i den sydne, ere Gaarde, hvorefter Stifterne forhen kaldtes, efterdi de de vare Bispernes Sæde; paa Leiraagaard er et Bogtrykkeri.

Anm. Da Nordmændene kom over til Iceland, oprettede de først en Republik eller Fristat, som bestyrelses af Lagmand eller Lovmand, siden blev Den forenet med Norge, da endelig kom den tilsigemed Norge under Danmark. Skænderne have gjort sig meget forthente af Fædrelands historie, som de især dyrkede, og have havt mange upperlaae Skribenter i denne Videnslab, blandt andre Snorro Sturleson. Han var Lagmand i Iceland, og baade Dater og Historiekskriver. Hans vigtigste Werk er: de Norske Kongers Krønike, der af de Øer, han begyndte sit Werk med, ogsaa kaldes; Heimskringla, d. e. Jordfloden. I sit tre og tredisindstyvendeaar blev Snorro Sturleson myrdet af Een af sine Svigersønner, der anfaldte ham med 70 Mand.

3. Grønland.

Nordvest for Iceland i Ishavet. Landets østre Side kan man ej mere komme til for Is; den vestre

beseiles nu. Her er Davidsstrædet, eller Strat Davis paa den sydvestlige Kant; Bjordene; Baals Reveer og Diskobugten; Korbjergene; Statens huk og Farvel. Indbyggernes Antal er neppe 7000. De ere Hedninger og leve deels af Fiskeriet, deels af Ræve-, Hare- og Fuglejagt. Fra Grønland udføres Tran af Hvalernes Spek, Børder, Ræve, Bjørne og Sælhundeskind.

I Grønland er der ingen Kjøbstæder, men adfærdige danske Colonier, anlagte for Hval- og Sælhundsfangsten; af disse er Godthaab den ældste. Denne blev stiftet af Presten Hans Egede, som forlod et godt Kald i Norge, og rejste 1721 herover med Kone og Børn for at udbrede Christendommen blandt Grønlænderne. Han gjorde sig elsket af dem ved sit blide Væsen, og ved at pleje dem i deres Sygdom. Til Erindring om ham er een af Colonierne blevet kaldet Egedesminde.

Dette Land er først opdaget af Norske fra Island. De nedsatte sig paa den østlige Kant, som blev kaldet Østerbygden, og de indførte her baade Agerdyrkning og Fædrift. De byggede ogsaa Byer, Kirker og Kloster, og underkastede sig Norges Konger. Een af Byerne var Garde, hvor Bispen residerede. Men ved den sorte Pest, som rasede i det 14de Jahrhundrede, og bortvæn Indbyggerne i Tusindetal, ophørte i lang Tid de Norskess Gæsfare til Grønland. Kong Christian 4. sendte igjen Skibe derhen; disse fandt kun Vestkanten og vilde Indbyggere. Grønland blev etter forsomt, indtil Hans Egede under Frederik 4. anlagte Godthaab,

Danmarks Størrelse og Folkemængde:

Hele Landet er henved 60 Mile langt, og henved 40 Mile bredt. Antallet paa hele Landets Indbyggere, er noget over 1 Million.

Producter:

Af Mineralriget: Kalkstein, Kridt, Cement og Torn. Af Plantteriget: alle Kornsorter, Havfrugter, Hør og Hamp. Af Dyreriget: stort og smaa Dvæg, Heste, Bier og Fiske.

Statsforfatningen:

Danmark er et Kongerige, og Kongens Magt er uindskrenket og arvelig for Efterkommere af begge Kjøn. Vor nuværende Konge er Frederik 6. Religionen er den christelig-Lutheriske. Dog har alle Secter fri Religionsøvelse.

Danmark ejer uden for Europa og hvilke findes ansørte under Asia, Africa og America:

- 1) I Asien: Trankebar paa Coromandelkysten.
- 2) I Africa: Forterne Christiansborg, Fredensborg og Frederichsborg.
- 3) I America: St. Croix, St. Thomas og St. Jan.

Kongeriget Norge.

Grændserne:

Paa den nordlige Kant Fisshavet; paa den østlige Sverrig; paa den sydlige Nordsoen; og paa den vestlige Nordsoen og Fisshavet.

Kjordene:

1. **Svinefjorden** (den kaldes almindelig **Svineshundet**) paa den sydostlige Kant; den kommer af Nordsoen, adskiller Norge fra Sverrig, og er over 10 Mile lang.

2. **Christianiasfjorden**, Vesten for Svineshundet, paa den sydligste Kant; den kommer ogsaa af Nordsoen, og gaaer 12 Mile op i Landet. Dens vestlige Arm hedder: **Drammensfjord**.

3. **Tronhjemsfjorden**, paa den nordvestlige Kant; den kommer af Fjishavet.

Pynterne:

1. **Nordkap**, paa den allernordligste Kant, ved Fjishavet.

2. **Stat**, paa den vestlige Kant ved Fjishavet og Nordsoen.

3. **Lindesnes**, paa den sydligste Kant, ved Nordsoen.

Inddelingen.

1. **Aggershuusstift**, paa den sydlige Kant, strekker sig ned til Svineshundet og Christianiasfjorden.

2. **Christiansandsstift**, Sydvest for Aggershuusstift, er en Halvø, og strekker sig til Lindesnes (Aggershuus- og Christiansandsstift kaldes sammen Det hvidensjældse Norge).

3. **Bergensstift**, Norden for Christiansandsstift, paa den vestlige Kant fra Stat og langs med Nordsoen.

4. **Tronhjemstift**, Norden for Bergens- og Aggershuusstift, paa den nordlige Kant, langs med Fjishavet og ned til Stat.

5. **Nordlandenes Stift**, langs Fjishavet lige til Ruslands Grænser. Disse 3 kaldes det Nordensjældse.

1. Aggershuusstift:

Bjergene.

1. **Kjolen**, paa den østlige Kant, adskiller Aggershuusstift fra Sverrig.

2. **Dovre**, en Arm af Kjolen, paa den nordlige Kant, adskiller Aggershuus- fra Tronhjemstift.

3. **Fjilefjeldet**, en Arm af Dovre, paa den vestlige Kant, adskiller Aggershuus- fra Bergensstift.

Indsæerne.

1. **Færemundssøen**, paa den nordostlige Kant, paa Grænserne af Aggershuusstift, Tronhjemstift og Sverrig.

2. **Misien**, Sydvest for Færemundssøen, omrent midt i Stiftet, den er 11 Mile lang.

Elvene eller Floderne.

1. **Glommen**, paa den østlige Kant, udspringer i Tronhjemstift, og løber fra Norden mod Sonden, langs med Kjolen.

2. **Storelven**, kommer af Glommens og en anden Elvs Forening, og løber mod Syden ned i Christianiasfjorden. Af Storelven dannes Fossen eller Vandfaldet, Sarpen, der skyrter ned fra høje Klipper med saadan en Magt, at den knuser de stærkeste Træer, som kastes deri, og med en Susen, der høres langt borte.

Byerne.

1. **Christiania**, ved Enden af Christianiasfjorden. Den er anlagt af Christian 4., er Hoved-

staden baade i Stiftet og hele Norge og Regierings Sæde. Den har et Universitet, et militær Institut, en lerd Skole, betydelig Handel især med Trølast, og mange offentlige Indretninger. Folkmængden er omkring 10,000 Mennesker. Fæstningen, der forsvarer Byen, hedder: Aggershuus, og den gamle By: Opsloe, ved den østlige Arm af Christianiafjorden.

2. Moss; en lidt Bye med et betydelig Fernværk og 1000 Indbyggere.

3. Frederikshald, Østen for Christiania, ved Svinesundet. Her er Grændesfæstningen Frederiksstæn, paa en Klippe, i nærheden af den svenske Grænde. Denne Bye blev 1716 indtaget af den svenske Konge Carl. 12. Men Frederikshalds Borgere stak selv deres Bye i Brand, og tienden løb om for at slukke. Carl, saa modig og standhaftig han endog var, blev områder nødt til at forlade Byen med et Tab af 1500 Mand foruden adskillige høje Officerer. Ved denne Lejlighed viste især Peter Colbjørnsen sig som en sand og kjæk Fædrelandsven. Han opmuntrede sine Medborgere til at stikke Byen i Brand, og satte først Ild paa sit eget Huus. Til Belønning for dette og meget andet, som han i denne Krig gjorde paa egen Bekostning, udnævnte Frederik 4. ham til Oberst; han var først Kjøbsmand. To Aar efter rykkede Carl efter for Frederikshald med langt større Hær. Men denne Gang blev han truffet af en Kanonkugle; han faldt, og med ham faldt og hans Underhavendes Mod; de

droge bort med uforrettet Sag, og kom ikke mere igjen. 3800 Indbyggere.

4. Frederiksstad, en smuk og befæstet Bye, et par Mile fra Svinesund, anlagt af Frederik 2den. 1800 Indbyggere.

5. Drammen bestaaer af Bragernes, en Kjøbstæd med 2600 Indbyggere, Stromsøen en uden Bye med 2500 Indbyggere og Tangen en Ladeplads ved Drammenselven. Her drives god Handel.

6. Kongsvberg, Vesten for Christiania, inde i Landet, med 7000 Indbyggere. Her er et betydeligt, Guldværk, som blev opdaget 1623 af nogle, der vogtede Øvæg. Nogen Tid efter fandtes mellem Solvet noget Guld, hvorfaf Christian 4., som da regjerte, slog de bekjendte Brilledukater, som kaldtes saaledes, fordi der stod et Par Brillen derpaa. Men det Guld, der fandtes saavel her, som siden i Edsvold ved Missen, betalte ei Omkostningerne; derfor drives heller ikke Guldværket mere. Sølvværket er og for det meste nedlagt.

7. Laurvigen, sydlig i Stiftet ved Nordøsen, en Bye med 1900 Indbyggere og et vigtig Fernværk, ligger i Greveslabet Laurvigen, der har 11700 Indbyggere. Norden for Laurvigen ligger det andet Greveslab. Jarlsberg, 27 Quadratmile og 25800 Indbyggere, begge i en meget behagelig Egn.

8. Stavern, eller Frederiksvern, strax ved Laurvigen, en Fæstning med et Gallejverft og en Havn, hvor den norske Flotille ligger. 430 Indbyggere.

9. Kongsvinger, ved Glommen, en Fæstning.

10. **Valøe**, er en Øe i Christianiafjorden med et betydelig Saltværk, der holder 453 Mennsker i arbeide, og leverer aarlig 25,000 Tønder Salt. Saltet fra Valøe tilberedes af Søevand, som pompes 270 Alen op af Havet.

11. **Brevig, Langesund og Porsgrund**, ere Ladepladse, med omtrent 400 Indbyggere; de har Handel med Fern og Trælast saaog Søefart og Fiskerie.

12. **Holmestrand**, en liden smuk Kjøbstad. Nærheden er et Marmorbrud. 860 Indbyggere.

13. **Kragerøe**, en Handelsstad med 1000 Indbyggere.

14. **Flekkeøe**, en Øe med en god Havn, der forsvarer af Fæstningen Frederikssteen. Den har Handel med Trælast, Skibsfart og 1000 Indbyggere.

2. Christiansandsstift.

Bjerge:

Langesfieldet, det kommer fra Filesfjeldet, og gaaer midt igjennem Landet ned til Lindesnæs.

Lindesnæs, et Fortbjergr, den sydligste Punkt af Norge, med et Fyrtaarn og Lodsvæsen.

Byerne:

1. **Arendal**, paa den nordostlige Kant, ved en Bugt af Nordøen. Byen driver stærk Handel med Trælast; her bygges ogsaa mange Skibe til Skoffardiefarten.

2. **Christiansand**, Sønden for Arendal ved Nordøen. Den er anlagt af Christian 4. i en sandig Egn; den er Stiftets Hovedstad, og har en lærds Skole, en hyperlig Havn med Fortet Christiansholm, og driver god Handel. 5000 Indbyggere.

3. **Mandal**, paa den sydlige Kant ved Nordøen, ikke langt fra Lindesnæs. Denne Bye er besjendt af sit Læperfiskerie. 2800 Indbyggere.

4. **Stavanger**, en gammel Bye, ved en fjord. Den har en smuk Domkirke og 2000 Indbyggere.

5. **Osterrisser**, en liden smuk Bye med en god Havn og 1300 Indbyggere.

6. **Flekkessjord**, en liden Handelsstad med et Toldsted, driver Handel, Skibsfart og Fiskerie.

7. **Egersund**, et Sund med Ladepladsen Egerøe. Den har en god Havn, rigt Læperfiskerie, Handel, Skibsfart og 500 Indbyggere.

3. Bergensstift.

Den eneste Bye i dette Stift er Bergen, ved en Bugt af Nordøen. Den er Norges folkerigste og betydeligste Handelsstad, har 19,000 Indbyggere, og udfører meget Fisk og Fedevare. Byen er af Naturen besæt ved 7 høje Bjerger og ved Konsten af adskillige Fæstningsværker, som gjøre den uindtagelig. Den har 3 danske og een tydse Kirke, et Hospital, en lærds- og en Navigationsskole. Bergen var i forrige Tider een af Hansestæderne, det er nogle Kjøbstæder, som havde indgaet Hanse, eller Handelsforbund med hinanden. Disse Hansestæder havde en frygtelig Søe- og Landmagt for at hindre alle andre fra at drive Handel i visse Farvande. De vare i alt 80, vare en Skræk for mangt et Rige, og havde især ofte været en Plage for Danmark og Norge.

4. Tronhjemstift.

Byerne.

1. Tronhjem, ved Tronhemsfjorden. Den er Hovedstaden i Stiftet, anlagt af den norske Konge Oluf Tryggesen, som indførte Christendommen i hele Norge. Her var fordum den store, prægtige Domkirke af hvidt Marmor, som brændte 1530 paa Koret nær; allene af dette byggedes siden en meget anseelig Kirke, der endnu kaldes Domkirken. Desuden har Byen et Hospital, den angelæsse Stiftelse for nogle Fattige, en lærde Skole og det konelige Videnskabers Selstab, stiftet af den lærde Bisshop Gunerus. Tronhjem drifver stærk Handel tildeels med samme Børe, som Bergen; men især med Trelast og Kobber. Folkemængden er omtrent som i Helsingør eller paa Christianshavn. Byen forsvares fra Landsiden af 3 Bjergræstninger, og fra Søsiden af Munkholmen, en Fæstning paa en Klippe i fjorden, hvor Statsfanger henvættedes. Her sad ogsaa vor berømte Statsminister Peter Griffenfeldt i 20 Aar. Væggene i hans Bærelse ere fyldte med latinske Vers, som han gjorde. 8800 Indbyggere.

2. Røraas, Sønden for Tronhjem, mod Grænderne af Aggershus, en Bjergråd med et vigtigt Kobberværk og 1500 Indbyggere.

3. Christiansund, en nærsom Kjøbstæd med en god Havn, Handel med Trelast, Fisk, Tjære og 4000 Indbyggere.

4. Molde, en nærsom Kjøbstæd med 800 Indbyggere, Fiskerier og Handel med Trelast og Fisk.

5. Bardøehuus, den nordligste Fæstning;

man hænder. Den ligger paa Ven Barbæ i Sis-havet, sydost for Nordkap, som er det nordligste forbjerg i Norge.

Spidsbergen, en bjergfuld Megruppe, det nordligste Land paa den nordre Halvkugle. De ere formedelst den strænge Kulde ubeboede og besøges kun af Russerne, for de mange trangivende Sødyr, der fanges der.

Um. Den nordligste Deel af Tronhems Stift er Finmarken, hvis Indbyggere kaldes Finner, eller Finlæpper. Deres Sprog er forskelligt fra det norske; deres Religion er hedenist: deres Maringsvei Jagt og Fiskerie. Kong Frederik 4 byggede først Kirker og Fersamlingshuse omkring i Landet og sendte Missionærer og Skoleholdere derhen, som med Held have udbredet Christendommen. Hans Sonneson Frederik 5. oprettede i Tronhjem et Seminarium for det finlandiske Sprog.

Størrelsen.

Norge er over 200 Mile lang fra Norden mod Syden, og fra Østen mod Vesten fra 6 til 50 Mile bredt.

Himmelsgen.

Vinteren især paa Østkanten er både stræng og lang; den varer fra Slutningen af September og til Begyndelsen af Maj. Sommern derimod er meget heed.

Producenterne.

Af Planteriget: Rugg, Byg og Havre, men ikke saa meget som det behøver. Multe- og Tyttebær, og al Slags Skov, især Fyr og Gran. Af Mineralriget: Sølv, men endnu mere Jern, Kobber og Marmor. Af Dyrefriget: Fiske i Overslod saavel af Havet, som af Indsøerne; f. Ex. Store Torsk, som i Danmark kal-

des Kabeljou, Queiter eller Hellesthynder. Videre: Kører, Faar, Gjedder og Heste, disse ere smaae, men stærke og sikre paa Fodderne. Om Sommeren drives Quæget op til de græsrige Bjergegne, hvor Indbyggerne have nogle huse, som de ere i hele Sommeren, og som kaldes Sæter. Desuden ere her mange Rovdyr, som: Ulve, Bjørne og Losser. Norges Udførsel bestaaer fornemmelig i Trælast, Jern, Kobber, Marmor og Fiskevare.

Indbyggerne.

Normænderne ere i Almindelighed sunde og stærke; men i Bergensstift og det Vestlige af Christiansandsstift hersker meget den saa kaldte Nadeshyge eller den nordiske Spedalskched, og Karssagen menes man er den kolde Taage paa Vestkanten, og usunde Næringsmidler. Indbyggernes fornemste Næringsvej er: Skovhugning, hvor Træerne føres om Sommeren igjennem Elve og om Vinteren paa Sleder ned til Saugværkerne; desuden Bjergværksarbeide, Fiskerie og Jagt saavel paa Rovdyr, som paa Bildt. Fuglejagten er meget farlig; thi de maae ofte klavre op ad de steileste Bjerge ved Hjælp af en Stang med en Ternhage i Enden, og et enestående Fejltrin vilde paadrage dem Døden. I Henseende til deres Karaktere roses de for Gjæstfrihed, Mod og Troskab mod deres Konge og Fædreland. De elste Sang, Musik og Dans. Halingdansen er deres kjereste Dans, der bestaaer i kunstige Boininser og udfordrer megen Smidighed. Paa deres Feste især i Julen fornsie de sig med Bennelaug, Dans og Lege og give hinanden Forænger.

Statsforfatningen.

Norge havde først sine egne Konger; men siden 1397 har det været forenet med Danmark, indtil 1814 da det i Freden til Kiel blev aftaet til Sverrig, hvis Konge Normændene nu erkjende som Overherre. Religionen er den evangelisk-lutheriske ligesom i Danmark og Sverrig.

Kongeriget Sverrig.

Grænserne.

Mod Norden Norge og Rusland; mod Østen Rusland og Østersøen; mod Sønden Østersøen; mod Vesten Kattegat, Nordøsen og Norge.

Bugterne.

1. Den botniske Bugt, der kommer af Østersøen og gaaer mod Norden.

Sundene.

1. Øresundet, paa den sydlige Kant, adskiller Sverrig fra Sjælland.

2. Svinesundet, paa den vestlige Kant, adskiller Sverrig fra Norge.

Indsøerne.

1. Mälaren, paa den østlige Kant ved Østersøen.

2. Vettern, Sydvest for Mälaren.

3. Vennern, Nordvest for Vettern, ikke langt fra de norske Grænser.

Floderne.

1. Gethaelven, paa den sydvestlige Kant, udspinger fra Vennern og falder ud i Kattegat.

2. Motalastrømmen, paa den sydøstlige Kant, udspringer fra Vættern, og falder ud i Østersøen.

Bjergene.

1. Kjølen; paa den vestlige Kant, adskiller Sverrig fra Norge; desuden mange andre, som ere Grenne af dette.

Hovedinddeleningen.

1. Det gothiske Rige, paa den sydligste Kant; det er en Halvø, som mod Norden grænser til Land, paa de øvrige til Østersøen, Kattegat og Nordsøen. Det gothiske Rige findes Indsøerne: Vennern og Vættern, og Floderne: Gøthaelven og Motalastrømmen.

2. Det egentlige Sverrig, Norden for det gothiske Rige. Her er Indsøen: Mælaren.

3. Nordlandene, Norden for det egentlige Sverrig og langs med den botniske Bugt.

4. Lapland, Norden for Nordlandene.

Byerne.

1. Stockholm, i det egentlige Sverrig, ved Mælaren og Østersøen, Rigets Hovedstad og Konvens Residens. Den er bygget paa Holme og Halvøer, her omrent 80000 Indbyggere, vigtig Handel og en stor og sikker Havn. Slottene Drotningholm og Haga ligge i Nærheden.

2. Upsal, Norden for Stockholm, en Landstad. Den er een af de ældste Byer i Riget, og har et Universitet og 4000 Indbyggere. Her boer Erkebispen.

3. Tornæaa, i Nordlandene ved Enden af den botniske Bugt. Det er den nordligste Bye, man hænder. Herfra udsøres de saa kaldte Finslapper-

vare. Den er i Freden til Frederikshamn afftaet til Rusland.

4. Falun, en Bye mellem ufrugtbare Klipper og Bjerge med 7000 Indbyggere og det vigtigste Kobberværk i Sverrig.

5. Sala, en Bjergstad med et Sølvværk og 2000 Indbyggere.

6. Drebroe, ved Hjelmarsøen i Nerike. Den har betydelig Fisselfangst, en lærde Skole, et Gevær-fabrik og 3000 Indbyggere.

7. Nykjebing, ved Østersøen i Sydermanland. Den er velbygget, driver Handel og har 2300 Indbyggere.

8. Morkjoping, ved Motalastrømmen, en af Sverrigs bedste Handelsstæder med 9000 Indbyggere, Fabriker og Manufacturer.

9. Calmar, en Fæstning og Handelstad paa den østlige Kant i det gothiske Rige, ved Østersøen. Denne Bye er i Historien bekjendt af de tre nordiske Rigers Forening 1397 under Dronning Margrethe, hvilken stede her. Fra denne Tid stod Danmark, Norge og Sverrig for det meste under de danske Konger i noget mere end 100 Aar. 3000 Indbyggere.

10. Carlskrone, Sønden for Calmar, ved Østersøen. Den er een af Rigets bedste Stæder, har en god og befæstet Havn, en Dokke og mange der-hen hørende Indretninger. Her er den svenske Flaades Hoved-Station. 12000 Indbyggere.

11. Malmøe, en befæstet Handelsstad ved Sundet, ligeover for Kjøbenhavn, i Sverrigs bedste Kornregn med 6000 Indbyggere.

12. Lund, en meget gammel Stad med et Universitet. Dens fordum mægtige Bisper ere navnkundige i Nordens Historie. Domkirken er seværdig. 1500 Indbyggere.

13. Helsingborg, sydvestlig ved Øresundet lige over for Helsingør, hvorfra Overfarten er kortest til Sverrig. Ikke langt fra Helsingborg er Suur-brønden Ramlöse, der besøges af Mange. Den Deel af det gothiske Rige, hvori Helsingborg ligger, hedder Skaane, et frugtbart Landskab, som tilforn stod under Danmark. 2000 Indbyggere.

14. Gothenborg, Norden for Helsingborg, paa den vestlige Kant af det gothiske Rige, ved Gothaevens Udløb i Kattegat. Den har Selsbyerster og er næst Stockholm den rigeste Handelstad i Sverrig. Den forsvarer fra Søsiden af Fæstningen Ryelvshorg. Folkemængden er 18,000.

15. Marstrand, en Stapelstad med en Havn og Fæstningen Carlsteen som Admiral Tordenskiold ved Liist sik til at overgive sig. 1200 Indbyggere.

Uden for Europa ejer Sverrig og hvilken findes anført under America: Den Barthelemy i Westindien.

Streelsen.

Sverrig er omrent 10 Gange større end Danmark.

Himmelegnен.

Lusten er klar og sund; Vinteren kold og lang; Sommeren varm og behagelig.

Producterne.

Disse ere omrent de samme som i Norge. Ikke

synderlig Korn, uden i Skaane; derimod desto mere Jern og Kobber.

Indbyggerne.

De egentlige Svenske ere arbeidsomme og have bragt det meget vidt især i Mathematiken og Bjerg-værksvidenskaben. Men Lapperne ere meget forskellige fra de Svenske baade i Skabning og Leve-maade. De ere smaae, slæskabte, med spids Hage, indfaldne Kinder, bredt Ansigt og rindende Mine, de have hverken Byer eller Huse, men boe baade Winter og Sommer under Teltet. Om Sommeren holde de til paa Bjergene, og om Vinteren i de lavere Skovegne. De forstaar hverken at faae eller plante, sye eller spinde, brygge eller bage. De leve blot af Rensdyret, der om Sommern lever af Græs og om Vinturen af Mos, som det opgraver under Sneen. Dette Dyr giver Lapperne Melk og Ost, trække deres Slæder paa Vinterføret, og løber saa let som en Fugl. Alting paa Rensdyret er dem til Nutte; de spise Kjødet, klæde sig med Skindet, og bruge Tarmene til Traad. De rige Laplændere have stundom nogle tusinde af disse Dyr. De Fattige dersimod leve af Jagt, Fiskerie og allehaande Træ-arbejde.

Statsforfatningen.

Sverrig er et arveligt, Kongerige, ligesom Danmark; men de svenske Konger ere noget indskrænket af Rigssæderne, som bestaaer af Adel, Geistlighed, Borgere og Bønder. Disse Falder Kon- gen efter Behag til Rigsdagen, hvor alle Rigets Stænder forsamles. Prinserne af Blodet faae gjerne

Hertugtitel af een eller andre Provinds, som: Hertug af Søndermanland, af Vestmanland o. s. v. Den nærværende Konge er: Carl 14. Religionen er den Lutheriske, ligsom i Danmark og Norge.

R u s l a n d.

Grændserne.

Rusland grændser mod Norden til Fisshavet; mod Østen til Asien; mod Sønden til det sorte Hav og Tyrkiet; mod Vesten til Preussen, Østersøen og Sverrig.

Bugterne.

1. Det hvide Hav, paa den nordlige Kant kommer af Fisshavet.

2. Det asovske Hav, paa den sydlige Kant, kommer af det sorte Hav; Indløbet hertil hedder: Kaffastrædet.

3. Den liffandiske Bugt, paa den vestlige Kant, kommer af Østersøen.

4. Den finske Bugt, noget Norden for den liffandiske.

Indsøerne.

1. Onega, paa den nordvestlige Kant.

2. Ladoga, Sønden fra Onega, 25 Mile lang og 15 bred, den fiskerigste Indsø man kender.

3. Peipus, Søden for Ladoga.

Glosterne.

1. Volga, udspringer omkring midt inde i Landet, og gaaer mod Østen ind i Asien.

2. Don eller Tanais, paa den sydvestlige Kant, falder ud i det asovske Hav.

3. Dnieper, paa den vestlige Kant, løber fra Norden mod Sønden ned i det sorte Hav.

4. Newa, Norden for Dnieper, falder gjennem Ladoga ud i den finske Bugt.

5. Dwina, løber mod Nord i det hvide Hav.

6. Dniester, løber mod Sydost i det sorte Hav.

7. Pruth, paa Grændsen af Tyrkiet, falder i Donau.

Bjergene.

1. Uralbjergene, haengs sammen med Kjolen, og gaae mod Østen ind i Asien.

Hovedinddelingen.

1. Store Rusland, gaaer fra Fisshavet, og optager den nordlige, østlige og midterste Deel af Landet.

2. Lille Rusland, paa den sydlige Kant, mellem Don og Dnieper. Lille Rusland kaldes og Ukraine.

3. Nye Rusland, paa Grændserne af Tyrkiet.

4. Hvide Rusland, langs med Dnieper.

5. Det polske Rusland, tilligemed Hertugdommet Kurland, oppe ved Østersøen.

6. Det svenske Rusland, eller de Provindser, der ere tagne fra Sverrig, paa den vestlige Kant, ved den finske- og liffandiske Bugt.

Bjerne.

1. Petersborg, paa den vestlige Kant, ved Nevafloden og Ladogasøen, Hovedstaden i Riget og

Keiserens Residens med over 270,000 Indbyggere, et Universitet, mange prægtige Slotte, Kirker og offentlige Bygninger, vigtige Fabrikker og stor Handel. Den ligger deels paa Øer, deels paa begge Sider af denne Flod. Den er over en Mil lang og ligesaa bred, og er gjennemstaaret af mange Kanaler. Gaderne ere lige brede og lange. Den er nu en af de prægtigste Stæder i Verden, men før 1000 var siden var den kun et Fiskerleje. Den blev anlagt af Keiser Peter den Store, der formildede sit Folks vilde Sæder, og gav Russene først Smag paa Konster og Videnskaber.

2. Kronstad, paa en Øe i den finske Bugt, lige over for Petersborg. Den har 3 sikkre og besættede Havnem tilhørende en Øolle. Her ligger også den største Deel af Flaaden. 30,000 Indbyggere.

3. Reval, en betydelig Handelsstad, Sønden for Kronstad, ved den finske Bugt. Den har en god Havn, hvor en Deel af den russiske Flaade ligger. Herfra udføres meget Hør og Hamp. 11000 Indbyggere.

4. Riga, en betydelig Handelsstad ved den liflandiske Bugt, Sønden for Reval, med 30,000 Indbyggere.

5. Mitau, en Handelsstad i Statholderkabet Curland med 12000 Indbyggere.

6. Abo, paa den sydvestlige Kant i Finland ved den botniske Bugt. Den er Hovedstaden i Finland, har et Universitet og 10,000 Indbyggere.

7. Moskau, omrent midt i Landet, ikke langt fra Wolgas Udspring. Moskau var Hovedstaden og

Residentset, før Petersborg blev det. Denne By er den største i Europa; den er mere end 5 Gange saa stor som Kjøbenhavn, og har 260 Sognelikirker. Den bestaaer af 4 Kredse, hvorfra den ene indslutter den anden, og som ere skilte fra hinanden ved Mure eller Smæsloder. Uden for den yderste Kreds ligger der mere end 30 Forstæder. Her krones og begraves de russiske Keisere. En af Hovedkirkerne har den største Klokk i hele Verden; den vejer 4000 Centner. Ved de Franskes Angreb 1812 stak Russerne selv Sid paa Mossau, som var Storstedelen brændte, men nu var endnu opbygget igjen. Den havde før 300,000 Indbyggere.

8. Archangel, ved det hvide Hav, en betydelig Handelsstad hvor Krigsskibe bygges. Staden har blot Træhuse, og Gaderne ere belagte med Bræder og Bjæller isteden for Stene. Kulden er i denne Ega saa stærk, at hverken Agerdyrkning eller Dværgavlning vil lykkes. 7000 Indbyggere.

9. Assov, Sønden for Casan, ved Don's Udløb i det assoviske Hav, en befæstet Handelsstad med 3800 Indbyggere.

10. Bender, en Stad ved Dniester, blev 1812 af Tyrkerne afstaart til Rusland tilhørende Landet indtil Pruth-Floden. 80000 Indbyggere.

11. Chokim, paa den nordligste Kant i Mossau, ved Dniester, en Grænsefestning.

Til Rusland hører Halvøen Krim, paa den sydlige Kant, ved det sorte Hav. Den frembringer især Vin og Salt. Indbyggerne ere Tartarer. Hovedstaden er Caffa eller Theodosia, paa den syd-

østlige Kant af Halvøen ved Cossastrædet, som er Indløbet til det osovske Hav.

Kaïseren af Rusland er nu tillige Konge i Polen, hvilket Rige dog har en egen Constitution.

Warschau, Hovedstaden og Regjeringens Sæde, i en smuk Egn ved Weichselen, har omrent 70000 Indbyggere og over 100 Pallader. Forstaden Praga ligger på den anden Side Weichselen.

I Aaret 1795 blev den indtages og behandlet med megen Grusomhed af den russiske General Suvarow.

Crakau, er nu en Fristat med en egen Regjering og et lille Distrikt. Staden har 20000 Indbyggere og et Universitet. Engang var den det polske Riges Hovedstad; siden blevé Kongerne kronebeder. Den har et Universitet, mange Fabrikker og betydelig Handel.

Storresen.

Rusland er det største Rige i Verden; fra Fisshavet til det sorte Hav er det henved 400 Mile langt, og fra Østersøen til Asien 120 til 250 Mile bredt; det europæiske Rusland er omrent 80 Gange saa stort som Danmark.

Himmelegnen.

Denne er meget forskellig; i de sydligste Egne er Varmen meget stor; i de nordligste er Kulden saa stærk, at hverken Korn eller Treæer kan vose; her er det Winter det meste af Aaret. Men Beirligt er i Rusland mere stadigt, end i andre Lande; thi naar Winteren er begyndt, vedvarer den uafbrudt, og inden Foraaret kommer Kan intet Ærveir ventes. Derfor er man her frie for Mattefrost.

Produkterne.

Af Dyreriget: Øvæg, især Hornqvæg; af Drehuderne beredes det bekjendte Ruslæder. Af Planteriget: Tobak, som avles især stærkt i det frugtbare Landstak Ukraine; Hor og Hamp. Disse to Planter ere Ruslands Hovedproducenter, og voxe fornemmelig i Egnen ved Lolland. Det lollandiske Hørstøe ansees for det allerbedste, og sjøbes meget til Udsæd.

Indbyggerne.

Russerne ere meget stærke og haardhøre; de kunne gaae fra deres stærkt varmede Stuer og værme Bade ud i den meest klingrende Kulde, uden mindste Skade. Deres Huse i endel Stæder ere for det meste af Bjælker eller Blanker, der nagles oven paa hinanden. Sommeret til saadanne Huse sælges paa de russiske Markeder gandske færdige og tilhuggede, og Kjøberen reiser dem selv op. Rosakkertie, som boe ved Dniper, drive meget stærk Øvægavl, og tillægge især fortreffelige Heste. De ere meget krigerste, og tjene ikun til Hest; de have ogsaa store Friheder fremfor de øvrige Russere, og forsvarer disse med megen Iver. Paa den nordligste Kant af Rusland ved Fisshavet boe Lapper, og Østen for dem Samojeder. Samojederne ere meget smaae, og leve, ligesom Lapperne. Mensbyret udgjør deres Rigsdom. Om Winteren jage de efter vilde Dyr for Pelsværets Skyld.

Religionen.

Den herskende Religion i Rusland er den Græske, der, ligesom den catholiske, bestaaer for det

meeste i Messe, Sang og Bonner. Prekener holdes sjeldent, undtagen i Petersborg og Moskau. Den øverste Geistlige i Rusland hedder nu: Metropolitán, tilforn Patriark; næst Keiseren var denne den fornemste Mand i Riget, og havde uhyre Indkomster. Men Peter den Store afskaffede Patriarken, og gjorde sig selv til Geistlighedens Overhoved. Rigets Skyts-Helgen eller Patron er den hellige Nicolaus.

Statsforfatningen.

Regenteren i Rusland regerer efter eget Godt-Befindende, uden at indstrækkes af Lov, Statsraad, Adel og Geistlighed. Fra Peter den Stores Tid kaldes Regenteren Kejser, tilforn Czar. Regieringen er arvelig for Efterkommerne af begge Kjøn. Prindsene af det keiserlige Huus kaldes: Storfyrster; fordi Rusland hedte tilforn et Storfyrstendømme. Den nærværende Keiser er Alexander I.

Preussen.

Grænderne.

Preussen grændes mod Norden til Østersøen, mod Østen til Rusland, mod Søden til Polen, og mod Vesten til Tyskland.

Til den preussiske Stat hører vigtige Besiddelser i Tysklands nordlige Dele.

Bugterne.

1. Det curiske Hav, paa den nordøstlige Kant.

2. Det friske Hav, Sønden for det Curiske, paa den østlige Kant. Begge disse Bugter komme af Østersøen.

Floderne.

1. Weichsel, paa den vestlige Kant fra Sønden mod Norden op i Østersøen.

2. Pregel, Østen for Weichsel; fra Østen mod Vesten ind i det friske Hav.

3. Memel, Norden for Pregel, fra Sønden mod Nordost ud i det curiske Hav.

I de thyske Lande, der tilhører Preussen løber Floderne Oder, Elben, Rhinen og Weseren.

Bjergene.

I det egentlige Preussen ere ingen betydelige Bjerge eller Bjergkjæder. I de thyske Provindser Kjæmpebjergene i Schlesien. Derimod er der store Høje og Bakker hele Landet igennem. — Her ere og mange Indsøer.

Hovedinddelingen.

1. Østpreussen, ved det friske og curiske Hav. Her ere Floderne Pregel og Memel.

2. Vestpreussen, ved Østersøen. Her løber Weichsel igennem.

3. Storhertugdømmet Posen.

1. Øst-Preussen.

1. Königsberg, mod Vesten, ved Pregels Udløb i det friske Hav, Hovedstaden i det egentlige Preussen. Den har 60,000 Indbyggere, en Fæstning, et Slot, Fabriker, vigtig Handel og et Universitet.

2. Pillau, Sydvest for Königsberg, med 2000

Indbyggere. Den er befæstet og ansees som en Havn for Königsberg.

3. **Friedland**, Sydost for Königsberg, en lille By, kendt af et stort Feldslag, der 1807 forefaldt her mellem de Franske og Russerne. 2000 Indbyggere.

4. **Tilsit**, Nordost for Königsberg, ved Floden Memel, en Handelsstad, med et Slot og 10,000 Indbyggere.

1807 blev her sluttet Fred mellem Rusland, Preussen og Frankerig.

5. **Memel**, Norden for Königsberg ved Indløbet til det curiske Hav, en betydelig Handelstad med en god Havn. 6000 Indbyggere.

3. Vest-Preussen.

1. **Danzig**, mod Norden, ved Weichselens Udløb. En stor og bekjendt Handelsstad; herfra udføres megen og ypperlig Rug, Fedevarer, vild, Læder, Vox og Potaske. Den forsvarer af Fæstningen Weichselmunde. 50,000 Indbyggere.

2. **Elbing**, Sydost for Danzig, en Handelsstad mellem det friske Hav og Elbingssøen. 18,000 Indbyggere.

3. **Marienburg**, Sydvest for Elbing, en temmelig stor og befæstet By, ved Nogat, 5000 Indbyggere.

2. Storhertugdommet Posen.

1. **Posen**, Sydvest for Thorn, Hovedstaden, ved Floden Wartha, har 23,000 Indbyggere, et Gymnasium og betydelig Handel.

2. **Thorn**, Nordost for Posen, en Fristad ved Weichseln, med 9000 Indbyggere, betydelig Handel med Sæd og Trælast.

Astronomen Nicolaus Copernicus, berømt ved Fremstillingen af det efter ham kendte Verdens-System,

at Solen findes i Middelpunctet af vojt Planetensystem og at Planeterne bevæge sig i forskellige Tidstrum om den, er født her 1472.

De sydste-preussiske Lande indbefatte:

1. Hertugdommet Pommern.
2. Mark Brandenburg.
3. Hertugdommet Schlesien med Grevskabet Glatz.
4. Hertugdommet Sachsen.
5. Hertugdommet Magdeburg &c.
6. Hertugdommet Berg.
7. Storhertugdommet Neder-Rhin.

1. Hertugdommet Pommern,

Norden for Brandenburg, som Oder løber igennem og gaaer op i Østersøen.

1. **Stralsund**, Nordost for Berlin, en Handelsstad og forhen stærk Fæstning med 15000 Indbyggere.

2. **Stettin**; Sydost for Stralsund, en betydelig Handelsstad og Fæstning ved Oder. 22,000 Indbyggere.

3. **Colberg**, Nordost for Stettin, en befæstet Stad, ved Østersøen, har god Handel. Den forsvarer sig med Standhaftighed i Syvaarskrigen og i Krigene med Frankerig.

Syvaarskrigen førte Frederik 2., Konge af Preussen, fra 1756 til 1763 mod Østrig formedest hans Vandstand paa Schlesien.

Den Rügen, 7 Mile lang og ligesaa bred. Den var fordum de vendiske Sørsøvers Hovedsæde.

Benderne vare et Sørsøverfolk, der boede ved Østersøens sydlige Kyster og øste foruroligede Danmark.

2. Mark Brandenburg.

1. Berlin, imellem Elben og Oder, Kongens Residens, og en af de skønneste Byer i Tyskland. Den har et Universitet, mange prægtige Bygninger, mange Fabriker, vigtig Handel og 160,000 Indbyggere. Paa en aaben Plads staae Marmorstøtter af de største preussiske Generaler. Ved nogle Smaafloder og Kanaler er Byen forenet baade med Elben og Oder, og ved disse igjen med Østersøen og Nordøen, hvilket befordrer meget dens Handel.

2. Potsdam, Sydvest for Berlin, ved Havel, en velbygget Bye med 26,000 Indbyggere og et Slot. I Næheden er Slottet Sans Souci.

3. Frankfurt an der Oder, Østen for Potsdam, en Handelsstad med 10,000 Indbyggere og et Universitet.

4. Güstrin, Østen for Berlin, en stærk Fæstning ved Oder, med 5000 Indbyggere.

3. Hertugdømmet Schlesien med Grevskabet Glaz.

1. Breslau, ved Oder, Hovedstaden, med 60,000 Indbyggere, et Universitet, mange Fabriker og betydelig Handel med Schlesiske Producter.

2. Glaz, Nordvest for Breslau, i et Grevskab af samme Navn, med 9000 Indbyggere. Den er besættet og har Bomulds- og Værredsmannufacturer.

4. Hertugdømmet Sachsen.

1. Wittenberg, Sønden for Leipzig, en Stad og Fæstning ved Elben med 6000 Indbyggere og herhen et Universitet, hvor Luther begyndte Reformationen

1517. I Universitetskirken findes Luthers og Melanchton's Gravminder.

2. Torgau, Sønden for Wittenberg, en Stad og Fæstning ved Elben, bekjendt af et haardnakket Slag mellem Østerrierne og Preusserne i Syvaarskrigen.

3. Merseburg, Vesten for Leipzig, ved Saale, har ypperlige Sandsteensbrud, Silkevæverier og 7000 Indbyggere.

4. Cörlitz, i den preussiske Deel af Lausitz, Østen for Dresden, ved Neisse, har 8000 Indbyggere, et Gymnasium, Klædemannufacturer og Garverier. Her forfærdiges og drives meget Handel med Lærred.

5. Hertugdømmet Magdeburg &c.

1. Magdeburg, Nordvest for Wittenberg, en gammel Bye og stærk Fæstning. Den har 26,000 Indbyggere og stærk Handel med Landets Producter.

Under Keiser Karl den 5te i Aaret 1551 udholdt den en langvarig og haardnakket Beliring. I Trediveaarskrigen(*) blev den erobret af den østrigiske General Zilly og grusomt behandlet.

2. Halle, Sydost for Magdeburg, med 19,500 Indbyggere, et Universitet og et rigt Saltværk.

3. Eisleben, Vesten for Halle, en Bye med 4500 Indbyggere, hvor Dr. Martin Luther er født 1483.

4. Erfurth, Sydvest for Leipzig, en stor besættet Stad i en frugtbar Egn, med 17,000 Indbyggere, en Domkirke med en Klokke som veier 375 Centner, et gammelt Universitet, to Gymnasier og betydelig Handel.

5. Münster, Østen for Rhinen, ved Floden Aa, med 11000 Indbyggere, et Universitet og Handel med linnedede og uldne Ware.

(*) Trediveaarskrigen var en Religions Krig der fæsttes mellem de Katholiske og Protestantene fra 1618 til 1648.

6. Hertugdommet Berg.

Düsseldorf, vestlig, en anseelig Stad ved Rhin, med et smukt Slot, et Maler-Akademie og et berømt Malerie-Gallerie, 20,000 Indbyggere og god Handel.

7. Storhertugdommet Neder-Rhin.

1. Aachen, mod Vesten, en stor gammel Stad, med 27,000 Indbyggere, varme Bade, en prægtig Domkirke, hvori de tydste Keisere blevne kronede. Keiser Karl den 5 residerede her.

2. Trier, Sønden for Aachen, en stor og gammel Stad ved Mosel med 9000 Indbyggere. Domkirken saaog de her værende romerske Antiquiteter ere mærkværdige.

3. Coblenz, Nordost for Trier, en befæstet Stad med 10,000 Indbyggere ved Moselen. Nærheden voxer meget Vin.

4. Edln, Norden for Coblenz, en gammel og stor Stad ved Rhin, med 40,000 Indbyggere, en prægtig Domkirke, Fabriker, vigtig Handel og Skibsart paa Rhinen.

Sigrælsen.

Det egentlige Preussen er over 60 Mile langt, og omrent halv saa bredt; og ei fuldt 2 Gange saa stort, som Danmark. De samtlige preussiske Lande ere omrent 5 Gange saa store som Danmark og have henimod 10 Millioner Indbyggere.

Himmelegn.

Den nordlige Kant af Preussen har som alle Øystrande, en fugtig Søeluft, stærke og forander-

sige Winde og ustadigt Vejrligt. Men i de sydlige Dele hersker en tempereret, sund og klar Lust, der kun paa nogle Steder er underkastet Forandringer formedelst de store Skove og Moraber, som Landet paa denne Kant er fuld af.

Producterne.

Disse ere alle Slags Hornarter, Hornqvæg og Hesse i stor Mængde, Mastetræer, Bræder, Tjære og Potaske. Desuden Rav eller Bernsteen, der dels oplastes af Østersøen paa Strandens, dels udgraves af Sandbankeerne ved Havet.

Statsforfatningen.

Preussen er et uindskrænket Kongerige, og arbejligt for Efterkommerne af begge Kjøn. Den nuværende Konge er Frederik Wilhelm 3. Religionen er i Østpreussen lutherisk, i Vest- og Sydpreussen catholisk. I de tydste Lande findes både Catholiske og Protestantter. Dog have andre Christne saavel som Jøder frie Religionsøvelse.

Tydsland.

Grændserne.

Tydsland grændset mod Norden til Østersøen, Slesvig og Nordssen, mod Østen til Preussen og Ungarn, mod Sønden til det adriatiske Hav, Italien og Helvetien, mod Vesten til Frankrig.

Bjergene.

1. Harzbjergene, omrent midt i Tydsland. De ere en heel Bjergkjede, hvorfaf det højeste er

• Brokken eller Bløksbjærget, der tillige ansees for det højeste i hele Tydskland.

2. Fichtelbjærget, lige i Midten, Sønden for Harz.

3. Rjæmpebjærgene, (Riesengebirge), Østen for Fichtelbjærget; de gaae mod Østen.

4. Kahlenbjerg, ogsaa paa den østlige Kant, Sønden for Rjæmpebjærgene.

5. Alperne, paa den sydlige Kant; de adskille Tydskland fra Italien.

6. Schwarzwald, paa den syvestlige Kant.

Judsserne.

Bodensoe, paa den sydvestlige Kant, paa Grændserne af Tydskland og Helvetien; den største af Tydsklands Indsoer, over 7 Mile lang, 3 Mile bred og meget dyp. For Vesten er der mange, især mod Norden og Sønden, mindre Indsoerde.

1. Elben, paa den nordlige Kant; den udspringer fra Rjæmpebjærgene, og gaaer fra Sønden mod Norden i Nordsoen.

2. Oder, Østen for Elben, fra Sønden mod Norden i Østersøen.

3. Weser, Vesten for Elben, fra Sønden mod Norden op i Nordsoen.

4. Rhinen, paa den vestlige Kant; den kommer fra Helvetien og gaaer mod Norden ind i de forenede Nederlande.

5. Donau, paa den sydlige Kant; udspringer fra Schwarzwald, og gaaer fra Vesten mod Østn ind i Ungarn.

6. Main, midt i Tydskland; udspringer fra Fichtelbjærget, og Isber fra Østen mod Vesten ud i Rhinen. Alle disse Floder ere seilbare.

Hovedinddelingen.

Tydskland var forhen deelt i 10 Kredse.

1. Nedersachsen.
2. Oversachsen.
3. Westphalen.
4. Thür-Rhinen eller Nedre-Rhinen.
5. Ober-Rhinen.
6. Schwaben.
7. Bayern.
8. Østerrig.
9. Franken.
10. Burgund.

Nu kan man bequemmet inddale det i A. De preussiske Lande. B. De østerrigste Lande. C. Baiern. D. Sachsen. E. Hanover. F. Würtemberg samt Endel andre Staater.

- A. De preussiske Lande (see Preussen).
- B. De Østerrigste Lande; 1) Det egentlige Østerrig, 2) Böhmen og 3) Mähren (see Keiservæmmet Østerrig).

C. Kongeriget Baiern bestaaer af den forreste bayerske, endel af den østerrigste, frankiske og schwabiske Kreds.

Stæder.

1. München, ved Floden Iser som Isber i Donau, den største og smukkeste i hele Kredsen, især bekjendt af sit ypperlige Kapel. Dens Indbyggere ere 50000. Kongen af Baiern residerer i München, som ligger i Iserkredsen. Den har endel Fabrikker og offentlige Indretninger.

2. Regensburg, ved Floden Donau og Rhinen. Her var siftern det tydskle Riges Rigsdag;

d. e. en Forsamling af Keiseren og Tysklands øvrige Hyrster, som her raadsloge om hele Rigets Vel, og gave almindelige Love. Dog Keiseren og Hyrsterne kom ikke selv personlig til Rigsdagen, men holdt her bestandig deres Gesandtere. 21,000 Indbyggere.

3. Augsburg, paa den østlige Kant, paa Grænserne af Baiern, en af Tysklands prægtigste Stæder, saavel i henseende til sine brede Gader, som Præmme Bygninger. Raadhuset ansees for det skønneste i hele Tyskland. Hovedindgangen er af rødt og hvitt poleret Marmor; den øverste Sal kaldes den gylne, den har 52 vinduer og mange fortrefelige Malerier. Paa dette Raadhus var det at Lutheranerne i Aaret 1530, oplæste deres Troesbekjendelse, som kaldes den Augsburgske Confession, der indeholder baade deres Religionsmeninger og de Grunde, hvorför de afvige fra de catholiske eller pavelige Lærdomme. Af denne Troesbekjendelse overlevedes Keiser Carl 5., som da var nærværende, 2 Exemplarer, et paa Tysk og et paa Latin. Augsburg har mange Konstnere, der forsædige Solsvoi, Kobberstykker og Landkort, mange Gattunfabriker, betydelig Handel og 30000 Indbyggere.

4. Nürnberg, paa den østlige Kant. Her boe en Mængde Konstnere, der forsædige allehaande Kegetsi og Nürnbergsvare; de Humanistiske Landkort stilles her. 27,000 Indbyggere.

5. Würzburg, ved Mayn, med 22,000 Indbyggere og et Universitet.

D. Kongeriget Sachsen i den forrige oversættede Kreds, inddelte i Kredse.

1. Dresden, Sydost for Leipzig, i den mest niste Kreds, ved Elben, Hovedstaden og Kongens Residens. Den er meget stor og smuk med mange Seeværdigheder; f. Ex. en Bro over Elben, 552 Skridt lang, et Billedgallerie, hvor der findes Malerier af de største Mestere, og det japanske Pallads, som har en stor Mængde Antikker og Porcellain. Her ere og gode Skoleanstalter, et Konstacademie, mange Fabrikker og Manufacturerer og god Handel. Folkmængden er omtrent som i Königsberg. I nærheden af Dresden ere Erzbjergene (Erzgebirge), det frembringe Sølv, og andre Metaller, ja endog Tin, et Metal, som kun findes faa Steder paa Jorden.

2. Leipzig, Sydvest for Wittenberg, ved en Flod, som løber op i Elben. En af de berømteste Handelsstæder i hele Tyskland. Her holdes årlig 3 store Markeder eller Messer, af hvilke enhver varer i 14 Dage, og besøges af mange tusinde Kjøbmænd, endog fra de længst bortliggende Lande. Paa samme tid holdes almindelig Bogmesse for hele Tyskland og andre Lande. Her er ogsaa et stort Universitet, hvor den udskilte Gelleret var Professor, og mange offentlige Indretninger. Byen har 32,000 Indbyggere. Egnen rundt omkring er meget behagelig ved sin Ærger, Skove og Floder, og tilsige rig paa Korn, Dræg, Vin og Frugter.

Efter Bestemmelserne ved Congressen i Wien i Aaret 1815, maatte Sachsen afståae vigtige Lande til Preussen.

E. Hannover er i Aaret 1814 oprettet til et Kongerige, deri Stæderne:

1. Hannover, i Allerkredsen, ved en Flod, som løber op i Weser. Den er Hovedstaden, har et Slot og mange offentlige Indretninger. Her omtrent op hører den lange Lüneburgerhede, der begynder i Karhuusstift, og gaaer midt igjennem Nørre-Tyskland, Slesvig, Holsteen og Niedersachsen. 20000 Indbyggere.

2. Lüneburg, ved Ilmenau, en Handelsstad med 10000 Indbyggere, en adelig Skole, et Saltværk, Fabrikker og Handel.

3. Göttingen, i Leinekredsen nær ved de sølvrige Harzbjerge. Her er et stort og berømt Universitet.

4. Harburg, strax Sønden for Hamburg paa den anden Side af Elben, den første By i Tytskland, naar man har passeret denne Flod. Harburg driver megen Trafhandel.

5. Cimbden, ved Havbugten Dollart, med en Havn, Skibsværfter, Handel, Fiskerie og 11,000 Indbyggere.

F. Kongeriget Würtemberg i den forrige schwabiske Kreds.

Stæder.

1. Stuttgart, Norden for Donau, ved Floden Neckar, som løber op i Rhin-n. Stuttgart er Hoved- og Residensstaden i Kongeriget Würtemberg, det mindste Kongerige i Europa. Den har Manufacturer, mange vigtige Indretninger og 22000 Indbyggere.

2. Ulm, i den schwabiske Kreds ved Donau og Iller, med en smuk Domkirke.

I Aaret 1805 blev den østrigiske Armee under General Mack her slaget og tagen fangen.

3. Tübingen, med et Universitet og 5700 Indbyggere.

Storhertugdommer:

a) Baden.

Stæder.

1. Mannheim, Sønden for Maynz, ved Rhinen, en meget velbygget Stad med et prægtigt Slot. Huseerne ere meget teglrette, og Gaderne meget brede. Bygningerne ligner den Berlin, i Seeværdigheder, Skole- og Konstanstalter Dresden, i Folkemængde Bergen og Gothenborg. 18000 Indbyggere.

2. Baden, paa den vestlige Kant, ved Rhinen, i et Markgrevskab af samme Navn.

3. Karlsruhe, Storhertugens Residens med 14,000 Indbyggere, et Gymnasium og et smukt Slot.

4. Kastadt, Norden for Baden med 4000 Indbyggere og varme Bade.

I Aaret 1714 blev her sluttet en Fred og 1797-1799 holdtes her en Congres mellem Frankeria og de øvrige krigforende Magter for at tilveiebringe en Fred.

Freden til Utrecht 1713 og til Kastadt og Baden 1714 gjorde Ende paa den spanske Successions- eller Atrefolgekrig, der varede fra 1701 - 1714 og hvorved Ludvig den 14des Sonnesen, Philip af Anjou, blev erkendt som Konge af Spanien.

b) Hessen Cassel.

1. Cassel, Hovedstaden i Churfyrstendømmet Hessen, ved Weserens Udspring; en Stad, deri Smukhed og Seeværdigheder ligner Dresden og May-

heim. Halvanden Milj fra Byen er Carlsberg, med Lyftslottet Weissenstein, og et meget berømt Vandfald. På Spidsen af Carlsberg er en ottekantet Steenbygning; ovenpaa denne en Pyramide af Quaderstene, 96 fod høj, og heroven paa igjen Hercules Billedstøtte af Kobber. Køllen, som Hercules holder i Haanden er saa stor, at 6 til 7 Personer kunne magelig staae i den. 20,000 Indbyggere.

c.) Sachsen-Weimar.

1. Weimar, Stor-Hertugens Residens, ved Ilm, med et smukt Slot og 8000 Indbyggere.

2. Jena, Sydost for Weimar, ved Leuthra, med 4000 Indbyggere og et Universitet. I 1806 forefaldt her et markant Slag mellem Preusterne og de Franske, hvor de første tabte betydeligt.

d.) Hessen-Darmstadt.

1. Darmstadt, Storhertugens Residens, mellem Main og Neckar, med Fabrikker og 12,000 Indbyggere.

2. Maynz, ved Floden Mayns Udløb i Rhinen. Den er gammel og stor, men for det meste ikke velbyggt. 22,300 Indbyggere.

e.) Mecklenburg indbefatter:

Schwerin og Strelitz.

1. Schwerin, Hovedstaden ved en Sø af samme Navn, med 10000 Indbyggere. Sydost for samme ligger Ludvigslust, Hertugens Residens, med et prægtig Slot og 3000 Indbyggere.

2. Rostock, en Handelsstad ved Østersøen, med en Havn, et Universitet, betydelig Handel og 9000 Indbyggere.

3. Wismar, en Handelsstad ved en Bugt af Østersøen, med en god Havn, Handel og 9000 Indbyggere.

f.) Oldenburg,

hvorfra de danske Konger af den oldenborgske Stamme, nedskumme. Det er fladt, deels sandigt, deels Marskland, som ved Diger beskyttes mod Oversvømmelse. Heri:

Oldenburg, ved Hunte, med 5000 Indbyggere og et Residensslot.

g.) Hertugdommet Braunschweig.

Braunschweig, ved Floden Oder med 27,000 Indbyggere, mange offentlige Bygninger, Fabrikker og vigtig Handel.

I Fyrstendommet Waldeck ligger Pyrmont, på den sydøstlige Kant ved Weser. Her ere berømte Sundhedsbrønde, som besøges af mange Syge.

Frie Rigsstæder:

1. Frankfurt am Main, langt Sønden for Cassel ved Floden Main, det tyske Forbunds Forsamlings Sæde. Den er stor, befæstet, folkerig og en af Tysklands betydeligste Handelsstæder og driver Handel med Fabrik- og Naturproducter og Vin. Her holdes 2 Messer årlig, der besøges af en stor Mængde Uden- og Indenlandiske. Her blev de tyske Keisere valgte og kronede. Byen har 30,000 Indbyggere.

Bed det tyske Riges Forsamling afhandles og beslutes her sammes Anliggender.

2. Hamburg, Sønden for Lübeck ved Elbens Udløb i Nordøen, med 2 rummelige Havne. Den

er den vigtigste Handelsstad i hele Tydskland, handler i alle Lande og med alle Slags Vare, har gode Fabrikker og Manufacturer, mange offentlige Indretninger og samme Folkemængde som København. Den er tillige befæstet med brede Bolde og dybe Grave. Hamburg er en Fristat, der bestyres omtrent saaledes som Lübel. Foruden et betydelig District omkring Staden eier Hamburg ogsaa Landstabet Riksbüttel paa den anden Side af Elben; det er 2 Mile langt og 1 bredt. Her er Cuxhaven, en liden men bekjendt Havn. 106,960 Indbyggere.

3. Lübek, paa den nordligste Kant ved en Bugt af Østersøen. Den er endnu en betydelig Handelsstad, men langt fra ikke saa betydelig, som i forrige Tider, da den var Hovedet for de mægtige Hansisteder. Den handler fornemmelig paa Østersøen. Lübek var en Fristat eller Republik, der bestyredes af 4 Borgemestere og 16 Raadsherrer. Til Lübek hører Travemünde, en liden Stad med en Skandse. 35,500 Indbyggere.

4. Bremen, en frie Rigssstad ved Weser, med 37,725 Indbyggere, udbredt Handel, Skibsfart, vigtige Fabrikker og Manufacturer.

Størrelse og Folkemængde.

Tydskland er henved 12,000 Quadratmile stort og 25 Millioner Indbyggere.

Hinmeleghen.

Lufsten i Tydskland er tempereret; Sommeren varm og Winteren temmelig stræng, ja endog strængere paa de sydlige, end paa de nordlige Kanter, formedlst de mange Bjerge i Sønden og de jevne Sletter og nærliggende Have i Norden.

Producterne.

Af Planteriget: Træer saavel til Bygningsarbeide og Brændsel, som til aliohaande Trævarer. Hor, især i Böhmen, Schlesien, Over- og Niedersachsen og Westphalen, hvor der væves en stor Mængde Linned, som for det meste udføres. Vin især i Egaene ved Rhinen, hvor den berømte Rhinssvin kommer fra. Af Mineralriget: Sølv, Tern, Kobber, Ovifolv og Væde-stene.

Statsofsetningen.

De preussiske Lande regjeres uindstærket af Kongen af Preussen. De østrigske ligesaa af Keiser Frants I. De øvrige Stater have ligeledes deres souveraine Hyrster, dog staae alle tydsk Stater i en Slags Forbindelse og have deres Sammenkomster i Frankfurt am Main. Religionen er overalt den Christelige, men paa de fleste Steder den Catholiske, paa nogle den Lutheriske og paa andre den Reformerte. Folkemængden udgjør henved 25 Millioner Mennesker.

Rønigeriget Nederlandene.

Grændserne.

Nederlandene grændser mod Norden til Nordøen, mod Østen til Tydskland, mod Sønden til Frankrig, mod Vesten til Nordøen og Frankrig.

Bugterne.

1. Sydersøen, den kommer fra Nordøen, og er 15 Mile lang, og 50 Mile i Omkreds, men ikke

synderlig dyb, og fuld af Sandbanker. 2. Het Y, Ey, en Bugt af Sydersøen paa den vestlige Kant.

Floderne.

1. Rhinen. Den kommer fra Westphalen, og løber midt igjennem Landet fra Østen mod Vesten ud i Nordøen. 2. Maas, sydvest for Rhinen, løber ogsaa ud i Nordøen. 3. Schelde, Vesten for Maas, fra Sonden mod Norden, løber i Nordøen. For Resten er intet Land saa rigt paa Vand som dette; thi deels ere her mange Floder og Fjorder, hvilke sidste kaldes af Indbyggerne Have, deels er her og gravet mange Kanaler, saavel for at aflede Vandet, som for at føre Varene fra det ene Sted til det andet. Formedelst disse mange Vand og Kanaler seer de fleste Keiser i dette Land til Vandet i Smaastikke, som kaldes Træksvifter, fordi de trækkes langs med Landet. Og gjennem disse Kanaler seiler man ofte mellem Alleen, Haver og Lyststeder.

Provindser.

1. Holland. 2. Zeeland. 3. Utrecht. 4. Geldern. 5. Overijssel. 6. Gronningen. 7. Friesland. 8. Brabant. 9. Flandern ic. Nederlandene ere i alt inddelte i 18 Provindser.

Sverne.

1. Amsterdam, i Holland ved Y. Den er Rigets vigtigste Stad, en af de største Handels-Stæder, overalt gjennemstaaret med Kanaler, der paa begge Sider ere beplantede med Træer, bag hvilke Husene, som ere byggede paa nedrammede øer, ligge; og saaledes ere næsten alle de hollandske Stæder anlagte. De mørkeligste Bygninger ere: Raadhuset,

bygt paa 13,000 øer, som ere nedrammede i Vandet, Børsen og Slottet. Der ere mange Fabrikker, Manufacturer, prægtige Bygninger, Hospitals, Fattigstiftelser og Waisenhuse. Indbyggerne ere: 200,000, hvoriblandt 30,000 Jøder. Staden kan i Nedsfald sættes under Vand. Vand at drikke haves ikke uden Regnvand, der samles i Esterner og hvad der bringes fra Omegnen. Staden har en ypperlig Beliggenhed for Handelen. Den er befæstet fra Landsiden og fra Søsiden utilgjængelig for Fienden formedelst nedrammede øer. Havnen er saa stor at den kan rumme over 600 Skibe.

2. Harlem, Vesten for Amsterdam, ved den store Harlemersøe. Denne By er især bekjendt for sin Handel med Blomsterzibler og sine fortrefelige Blege. 21,000 Indbyggere.

3. Leiden, Sonden for Harlem, næst Amsterdam den største Stad i Holland. Leiden har det anseeligste Universitet i Nederlandene, hvilket har en for Indbyggerne meget øresuld Oprindelse; thi da man, efterat Borgerne havde forsvaret deres By mod Fienden med utrolig Standhaftighed, og udholdt de stærkligste Ulykker, tilbød dem enten Toldfrihed paa nogle Var eller et Universitet, saa valgte de det sidste. 31,000 Indbyggere.

4. Gravenhaage eller Haag, Sydvest for Leiden ved Nordøen. Her var Regjeringsherrernes Sæde. Den er stor og velbygget, har et smukt Slot, lige brede Gader med anseelige frie Pladser og mange stjønne Palæer. 40000 Indbyggere.

5. Rotterdam, Sydost for Gravenhaage. Den er næst Amsterdam den betydeligste Handelsstad i Landet. Den har mange Fabrikker og Indretninger til Handelens Fremme. 50000 Indbyggere.

6. Delft, en gammel By, Sydost for Haag, med 14,000 Indbyggere, et berømt Fajance-Fabrik, og en gammel Kirke, med Mindesmærker over Hollands store Søhelte.

Wakern, en Øe i Scheldefloden. Her er 1. Staden Middelburg med 20,000 Indbyggere, et Gymnasium, et Windenskabers Academie og Handel og 2. Vlissingen, en Handelsstad med 24,000 Indbyggere og en god Havn.

I Aaret 1809 erobrede Engænderne Byen og ødelagde Festningsværkerne.

Utrecht, en By med 32,000 Indbyggere, et Universitet, en botanisk Have, og et Observatorium.

I Aaret 1579 sluttedes her den utrechtske Fred med Spanien, hvorved de 7 forenede Provinser erkendtes for en uafhængig Stat, der snart ved sin Handel og Rigdom kom til at spille en vigtig Rolle i Europa, og 1713 Freden efter Successionskrigen.

Texel, er en Øe, Norden for Holland, med en berømt Havn, hvori alle svære og stærkladte Skibe, som vil til Amsterdam, løbe ind for at losse saa meget af deres Ladning at de kan seile igennem Sydersøen. Ligeledes løbe Skibene ind i denne Havn, naar de vil seile bort, for at lades stærkere, eller naar de vil vente paa god Wind. Af disse Aarsager seer man ofte hele Flåader for Texel.

Efter Freden i Paris er Holland forsøgt med hele Belgien eller de forrige østrrigiske Nederlande. De vigtigste Stæder ere:

1. Brüssel, en gammel Stad med et offentlig Bibliothek, et Lyceum og 72,000 Indbyggere.

2. Gent, Sydost for Østende, har 57,000 Indbyggere, betydelig Handel og Fabrikker.

3. Antwerpen, Nordost for Gent ved Schelde, en god Handels og Fabrikstad, vigtig Fæstning og har mange Skibs værfter og Indretninger til Krigsskibes Udrustning. 59,000 Indbyggere.

4. Brugge, har 34,000 Indbyggere, mange Fabrikker, Manufacturer og Garverier.

5. Østende, Nordvest for Brugge, en Handelsstad og Fæstning, med en god Havn, betydelig Handel og 10000 Indbyggere.

Udenfor Europa eier Holland:

1. I Asien: De Molukkiske- eller Krydderøerne, Den Java med Staden Batavia; Besids delser paa Sumatra i Bengalens, paa Malabarfyisten, og Coromandelfyisten.

2. I Africa: Del Minha.

3. I America: nogle af de smaae Antiller; og i Guiana: Surinam.

Størrelse og Folkemængde:

Omrent 1100 Quadratmile og 5 Millioner Indbyggere.

Himmelegnen.

Lufsten er formedelst det meget Vand, som omgiver Landet, kold, taaget og fugtig.

Producterne.

De fornemste ere: Øvæg, Ost, Smør og Kjøkkenurter. Korn og andre Producter kan ikke

vel trives i dette Land, da Jordbunden er deels modig, deels tør og sandet.

Innvoanerne.

Hollænderne, som ofte beryder alle Indbyggere i Nederlandene, liegesom Holland ofte hele Landt, ere meget farvelig og arbeidsomme. Linjed- og Ulvæverierne ere især bragte til stor Guldkom- menhed. Ved Hollænderne er det fornemmelig, at disse Haandtinger ere udbredte i andre Lande. De raffinere Borax og Campher i stor Mængde. Det første tilberedes af Søesalt, Urin og andre Materier; det bruges af Guldsmedene til at lodde med, og giver Guldet adskillige Farver. Hollænderne ere overordentlig reenlige. Deres Huse ere lave og smaae, men nette og bequemme. De drive en anseelig Handel med Blomster og Træsorter.

Statsforfatning.

I Revolutionskrigen blev Holland erobret af de Franse og forandrede sin Constitution; siden blev det et Kongerige, der paa fuldkomment forenet med Frankrig, og har efter Napoleons Fald igjen faaet en Fyrste af det oraniske Huus, som kalder sig Konge af Nederlandene. Religionen er den Reformerte, som er den herstende; dog taales ogsaa andre Religionssectorer.

Storbritannien.

Grænderne.

Storbritannien grændser mod Norden til Fjordhavet; mod Østen til Nordssøen; mod Sønden til Canalen; mod Vesten til det Iriske og Skotske Hav, som begge ere Dele af det atlantiske.

Hovedinddelingen.

1. Engeland, som er den sydlige Halvø. 2. Skotland, som er den nordlige. Enhver af disse Halvøer inddeltes igjen i adskillige Landskaber, som kaldes Shires.

1. Engeland.

Kloderne.

1. Trent eller Humber, fra Sønden mod Nordost ud i Nordssøen.

2. Thems, Sønden for Humber fra Vesten mod Østen ogsaa ud i Nordssøen.

3. Severn, paa den sydvestlige Kant, ud i en Bugt af det Iriske Hav.

Byerne.

1. London, paa den sydøstlige Kant ved Thems's Udløb, hvorover der er tre hellige Broer. Denne By er Rigets Hovedstad, Kongens Residens og den første Handelsstad i Verden. Den er tre Mile i Længden, og een i Breden, har over 900,000 Indbyggere, og en Havn, der kan rumme 2000 store Skibe, foruden mange smaae. Ved Thems er den deelt i to Dele: London og Westminster, som er den

Skønneste Deel. De mærkværdigste Bygninger ere:
 1. St. James; det Kongelige Slot, stort, men gammelt, uven udbendig Anseelse. 2. St. James-Park og Hyde-Park, offentlige Haver. 3 Paulskirken, en af de største og prægtigste man hjender. 4. Westminsterkirk, hvor Kongerne krones og hvor fortjente Mænd begraves; den har malede vinduer og mange Kapeller. 5. Tower, en gammel Fæstning, som ogsaa bruges til Statsfangers Arrest. Paa den anden Side af Themsen er Bathhall, en Lydstov, hvor der om Sommeren er illumineret og Musik hele Natten.

2. Dover, paa den sydøstlige Kant ved Canals Begyndelse. Herfra gaae ugentlig Pakethaade over til Calais i Frankrig.

3. Portsmouth, en stor og folkerig By og Fæstning, paa den sydlige Kant ved Kanalen, har en af de fortrefligste Havnene i Engeland, og et Skibs værft. Her er og Krigs- og Koffardie Flaadernes sædvanlige Samlingsplads, ved Spithead, paa den østlige Kant af Den Wight. 32,000 Indbyggere.

4. Plymouth, en smuk By, vigtig Handelsstad og Fæstning, med 44,000 Indbyggere, en god Havn ved Kanalen, med ypperlige Børster og Indretninger for den engelske Krigsflaade. Ved Havnen ligger den mærkelige Klippe Eddystone, med et Fyrtaarke.

5. Falmouth, paa Halvøen Cornwall, med 5000 Indbyggere, en god Havn, der forsvares af to Fæstninger. Herfra gaae Pakethaade til Spanien, Portugal og America.

6. Bristol, paa den sydvestlige Kant ved Sevens Udløb næst London den vigtigste Handelsstad i Landet. Her forfærdiges de engelske Glasbouteiller, som udføres til alle Lande. 100,000 Indbyggere.

7. Bath, en smuk Stad med et berømt Badessted og 32,000 Indbyggere.

8. Chester, langt nordlig for Bristol, ved en Bugt af det irske hav. Herfra udføres især de berømte Chesteroste.

9. Liverpool, Norden for Bristol, ved en Bugt af det irske hav. Her ere anseelige Sukker- Raaffinerier og Tobaksfabrikker. 90,000 Indbyggere.

10. Manchester, lidet Nordost for Liverpool, en stor og skøn Landstad. Denne er Hovedsædet for de engelske Silke-, Ulde-, Bomulds- og Kamelegarns Manufacturerer. Det berømte Manchester, som gjøres af Bomuld og Silke, er opfundet her. 100,000 Indbyggere.

11. Birmingham, en Flække ved Severn, omtrent midt i Landet. Den er egentlig ingen Flække, men kun en Markedsflække; men ikke destomindre kan den anses for eet af de smukkeste og rigeste Steder i Engeland; thi Birmingham er Hovedsædet for de engelske Staal-, Messing-, Lombal-, Kobber- og andre Metal-Fabrikker. Deres Fabrikata, som ere af den største Fuldkommenhed udføres til alle Lande. 24,000 Indbyggere.

12. Oxford, Sønden for Birmingham, inde i Landet ved Themsen. Oxford er især berømt for sit

Universitet, det største i hele Engeland. Det har fireten Professorer og en Canzler, som bestyrer det, og som er en af de anseeligste Standspersoner i Riget. Her studere henved 2 Tusinde paa egen Bekostning. Desuden er der i Oxford 20 større og 7 mindre Collegier eller Boliger for Studenter. De som have Plads paa disse Collegier, ere i alt tusinde, og kan være der paa Livstid. Alle disse Collegier ere enten stiftede, eller underholdes af Private, og ved ethvert af dem er der et anseelig Bibliothek. Borgerstabet i Oxford erkender Professorets og Canzleren for sin ordentlige Oprighed.

13. Hull, en betydelig Seastad, Østen for Leeds. Den er velbygget og fordeelagtigt beliggende ved Floderne Hull og Humber, med 40,000 Indbyggere, betydelig Hvalfangst og vigtig Handel.

14. Leeds, en betydelig Fabrikstad med 54,000 Indbyggere og de vigtigste Klædemanufacturer i Engeland og betydelig Handel med Klæde, Rus og andre Producter.

15. York, en gammel By, Nordost for Leeds, med 16,000 Indbyggere, og Sædet for en Erkebisp.

16. Newcastle, en vigtig Handels- og Fabrikstad ved Tyne, har den største Steenkulshandel i Riget. Glas-, Tern-, Staal- og Kajancesfabrikker og 50,000 Indbyggere.

17. Marmouth, en betydelig By ved Floden Yares Udløb i Østersøen med 15,000 Indbyggere, Makrel- og Sildfiskerie og Handel paa Østersøen.

18. Cambridge, ved Floden Cam, med 10000

Indbyggere og et Universitet. I September Maaned holdes her et stort Marked.

Berne Jersen, Guernsey, Alderney og Sark ere Levninger af Britternes fordums Erobringer i Frankerig. Indbyggerne drive Handel og betydelig Skibsfart.

Paa den vestlige Kant ligger Hvrstendommet Wales, som er meget bjergfuldt, og hvis Indbyggere ere i Sprog, Klæder og Skiske meget forskellige fra Engænderne.

2. Skotland.

Floderne.

1. Tweed, paa den sydvestlige Kant, adskiller Skotland fra Engeland.

2. Forth, Norden for Tweed.

3. Tay, Norden for Forth. Disse 3 løbe fra Besten mod Østen ud i Nordøen.

4. Clyde, Vesten for Forth, løber ud i det skotske Hav. Mellem Forth og Clyde er gravet en Canal, som forener Nordøen med det skotske Hav.

Byerne.

1. Edinburgh, paa den østlige Kant ved den Bugt af Nordøen, hvori Forth løber ud. Den er Rigets Hovedstad, har en Bjergfæstning, et Slot et Universitet, mange Fabrikker og betydelig Handel. Indbyggernes Antal er lidet mindre end i København.

2. Glasgow, en betydelig Handelsstad ved Clydes Udløb ved en Bugt af det skotske Hav. Den har et Universitet, et Maler- og Kobberstikkeracie, mje, betydelige Bomuldsmanufacturer, mange vigtige Fabrikker og er i Henseende til dens Handel og Rigdom den anden By i Kongeriget. 100,000 Indbyggere.

3. Perth, ved Tay's Udløb, en god Handelsstad. Den er Hovedstaden i Mellem-Skotland, og har god Handel, vigtige Fabrikker og betydelige Linnedmanufacturer. 15,000 Indbyggere.

4. Inverness, den fornemste Stad i Høilandsene med 9000 Indbyggere.

Morden for Skotland ere Orkenserne, 67 i Tallet, som fordum tilhørte Norge; af disse ere 29 beboede. Indbyggerne 32,000 i Tallet, leve af Agerdyrkning, Øvregavl, Fiskerie, Manufacturer og Handel. Den største er Promon a med Flekken Kirkwall, som har 2500 Indbyggere og en god Havn, og Morden for Orcenserne Shetlands-Herne, 86 i Tallet, der liceledes have staet under Norge, og ere berømte for deres Sildesfangst. Omkring 30 af dem ere beboede, de andre ere nsgne Klipper. Indbyggerne, 20,000 i Tallet, leve for det meste af Fiskeavl, Fiskerie og Fuglevildt. Climatet er raat og strengt og Vinteren lang. Mainland med 13,000 Indb. er den største. Paa den østlige Side er Byen Lerwick med en god Havn.

Westen for Skotland ere de Skotske Øer, eller Sydør-Herne, som de norske Konger vasaa havde erobret. De ere tildeels bjergige, men dog tilskede til Agerdyrkning og Øvregavl. Indbygernes Antal er 60,000 og lignende Bjergstørterne. Sky med 2000 Indbyggere, Lorfiskerie og god Faareavl, og Mull ere de største. Staffa og St. Kilda ere de vestligste og merkeligste. Staffa bestaaer næsten blot af Bassaltstørter, der denne kunstige Huler, hvoriblant den berømte Kingals-Hule. Den er 300 fod lang, 50 bred og 150 høi, ejennemstaaren af en Øse, hvorpaa man kan seile. Paa begge Sider findes regelmæssige Bassalt- (en Steenart) Størter. De fra Klippen neddræppende Vanddraaer frembringe harmoniske Toner, som om man hørte en Musik.

Den Man ligger i det irske Hav. Kysterne ere klippefulde og i Midten det store Bjerg the Snaffle. Den er ureugtbar, men har Mineralier, Sildefiskerie, Færdsel, vævere og 30,000 Indbyggere.

Engeland og Skotland have for været to særskilte Riger; men i to hundrede Aar have de været forenede, og staae under Navn af Storbritannien under een Konge.

Irland.

En stor Øe i Atlanterhavet, Vesten for Engeland, tilhører ogsaa dette Rige. Den er henved 60 Mile i Langden og 30 i Breden; halvanden Gang saa stor som Danmark. Indbyggerne leve fornemmelig af Øvregavl, og ere henved 4 Millions. Floden Shannon, som er den største, flyder fra Østen mod Vesten ud i Havet. Af Stæder mærkes:

1. Dublin, paa den østlige Kant, ved det irske Hav. Den er Hovedstaden og den bedste Handelsstad i Irland, har 220,000 Indbyggere, et Universitet, et Slot, prægtige Bygninger og mange offentlige Indretninger. Hovedgaden anses for een af de prægtigste man kender.

2. Belfast, nordlig, med 5000 Indbyggere, betydelig Handel og vigtige Linnedmanufacturer.

3. Cork, paa den sydlige Kant ved Atlanterhavet, den vigtigste Handelsstad i Irland: derfra udføres meget Etred, saltet Kjød, Smør, og andre irske Ware. Den har 90,000 Indbyggere.

4. Limerick, sydlig, en Stad og Fæstning med 45,000 Indbyggere og vigtig Handel med Fødevarer.

Uden for Europa er Engeland: og hvilke findes anført under Asia, Africa og America.

1. I Asia: Presidentskaberne Bengal, Madras, Bombay og Benkulen.

2. I Africa: Colonier paa Guineaer og Sene-galysten, Den St. Helena, Isle de France og det gode Haabs Forbjerg.

3. I America: Hudsonsbugtlandet, Canada, Bahama og Bermudasserne, mange af de vest-indiske Øer, hvori blandt Jamaica og Trinidad.

4. I Sydindien: den østlige Deel af Ny-Hol-land.

5. I Europa: Kongeriget Hanover i Tyskland, Fæstningen Gibraltar i Spanien, Den Maltha i Middelhavet og Den Helgoland ved Elbens Munding.

Storrelsen.

Storbritannien, er en af de største Øer; den er henved 140 Mile i Længden, og 60 i Breden, og tager man Irland med; er den otte Gange saa stor som Danmark.

Himmelegnen.

Engeland har en fugtig og tøk, men tempere-ret Luft; Solen kommer undertiden ikke tilsynে i nogle Uger, og Kilden er saa taalelig, at man næsten den hele Winter igjennem kan pløje og sæde, og at Øvæget kan være ude paa Marken. Skotland har formedelst sine høje Bjerge en koldere og renere Luft, men ogsaa stærke og jevnlige Stormvinde. Irland har endnu en tykkere og foranderligere Luft, end Engeland; og er derfor usundere.

Producenterne.

Af Dyretiget: Heste, berømte for deres Skjøn-hed og Hurtig-hed. Saar, hvis Uld er ypperlig, hvoraf der forfærdiges skjønt og fint Klæde. Horn-qvæg, hvis Kjød er meget saftigt og velsmagende.

Der laves her fortreffelige Øste, som udføres i stor Mængde. Overalt er hele Øvægavlens i ypperlig Stand i Engeland, fordi Græsset er ualmindelig godt, da her gives mange kraftige Urter, og Engenes Dyrling drives til den højeste Huldkommenhed. Af Mineralriget: Tin, det bedste man kjender; Kobber, Bly og Jern, hvilket alt forarbeides paa det net-teste i Engeland selv, og søges begjerglen af Uden-landsk. Endelig er både Engeland og især Skot-land rigt paa udtømmelige Steenkulsgruber, der give ej alens alt det Steenkul, Indbyggerne bruge selv af Mangel paa Skove, men endog saa meget, at der aarlig udføres hele Skibsladninger.

Indbyggerne.

Engelsænderne ere meget arbeidsomme; Agerdyrkning, Manufacturer, Skibs-fart og Handel ere bragte til det Højest, og indbringe uhyre Rigdomme. Ved alt deres Boehave og alle deres Redskaber vide de at forene det Stærke og Varige med det Nette og Haandelige. De ynde rummelle og rene Kærelser, sine Klæder, og fremfor alt fint og hvidt Linned. De elste ogsaa meget stærke Drikke og Spiser; men denne Levemaade, forenet med Landets tykke Luft fører Hypochondrie, og denne igjen jevnligt Selvmord. Deres Nationalfornøjelser, der fornemmelig sigte til Legemsstyrke og Bevægelse, ere: Auglespil, hvor de paa en kort og reen Græsplads kastet med tunge Kugler til et afstukket Maal; Boltspil, Hesteveddelsb, for hvis Skuld de tillægge de hurtigste Heste; Hanesegtninger, hvor man giver de stærkeste og arrigste Haner Sporer paa Benene; Baren, hvor

Bøxerne, der lære denne Øvelse som en ordentlig Profession, og give Undervisning deri, slæs hinanden i Ansigtet med knyttede Næver, indtil ofte een af dem bliver liggende paa Stedet. Saavel ved deres Baren, som ved deres Hanebegnninger veddes der om store Summer. Overalt er Beddemaal her meget almindeligt. Skotterne i det sydlige Skotland, eller de saa kaldte Lawlanders elste meget Musik og Dans; deres Nationalleeg hedder Golf, der bestaaer i den Færdighed, med en Brix at drive en lille Læderbolt ned i et Hul i Jorden. Bjergskotterne, eller de i det nordlige Skotland, ere fattige, dorske, godhjertige, men ogsaa meget uvidende og overtroiske, som Engænderne hidtil ikke have bekymret sig meget om. Irlanderne paa Landet ligne meget Bjergskotterne.

Statsforfatningen.

Storbritannien er et Kongerige, hvortil Irland ogsaa hører. Den nærværende Konge er Georg 3., den ældste af alle nuværende Konger. Kronprinsen i Engeland hedder: Prinds af Wales: de andre Kongelige Prindser kaldes Hertuger, f. Ex. Hertugen af York, Hertugen af Gloucester, o. s. v. Kongen af Englands Magt er indskrænket ved eet Regjeringscollegium, som kaldes Parliament. Det inddeltes i to Dele: Overhuset, der sidder den høje Geistlighed, d. e. Erkebisper og Bisper, og den høje Adel, eller de saa kaldte Lords, der ere Hovederne for de høje adelige Familier. Den anden Deel af Parliamentet kaldes Underhuset; heri sidder et vist Antal Deputerte fra Rigets Stæder og Provindser, og disse forestille den ringere Deel af Folket. Disse

to Huse tilligemed Kongen have alene den lovgivende Magt. En Lov kaldes i Engeland en Act, det skriftlige Forlag til en Lov en Bill, og det mundtlige Forlag en Motion. Religionen er i Engeland og Irland: den høje Bispelige Kirke; i Skotland den Presbyterianske eller Reformerte. Desuden have alle Secter frie Religionsøvelse. Konster og især Bidenskaber ere almindelig agtede og dyrkede. Faar Lande kunne fremvise i alle Bidenskaber saa store Mænd, som Engeland.

P o r t u g a l.

Grænserne.

Portugal grænser mod Norden til Spanien, mod Østen til Spanien, mod Sonden og Vesten til den Spanske Sø, som er en Del af Atlanterhavet.

Glosterne.

1. Minho, paa den nordligste Kant.
2. Duero, Sonden for Minho.
3. Tajo, Sonden for Duero.
4. Guadiana, Sonden for Tajo. Disse fire Gloster udspinge i Spanien og løbe ud i den Spanske Sø.

Byerne.

1. Lissabon, på den vestlige Kant, ved Tajos Udløb, Rigets Hovedstad og Kongens Residents, en af Europas største Handelsstæder med en fortrefelig Havn, en berømt Vandledning og et Hospital. Den er stor, smuk og næsten nye. 1755 blev det meste

af Staden ødelagt ved et stærkt Jordstjælv, som endog saa mærkedes i København, og der omkom henved 20 tusinde Mennesker. Samme Gang udbredt en stærk Ildebrand, og en Oversvømmelse af Tajo; hvorfra der fulgte Hungersnød og Sygdomme.

2. Setubal eller St. Nbes, Sønden for Lissabon, ved en Bugt af den Spaniske Søe. Her tilberedes og drives stærk Salthandel. 12,000 Indbyggere.

3. Coimbra, Nordost for Lissabon ved Floden Mondigo, med 12,000 Indbyggere, et Universitet og Sædet for en Biskop.

4. Porto, Nordeu for Lissabon, ved Dueros Udløb. Den er næst Lissabon den bedste Stad, og driver megen Handel med den Vin, som vokser i Omegnen. 60,000 Indbyggere.

5. Braga, Nordost for Porto med 13,000 Indbyggere, er Sædet for en Erkebiskop.

6. Braganza, Nordost for Porto, med 3000 Indbyggere. Herfra nedstammer den nu regjerende Kongelige Familie.

7. Evora; Sydost for Lissabon, med 12,000 Indbyggere og Sædet for en Biskop.

8. Elvas, sydvestlig ved Guadiana, henad mod Spanien, Rigets størkeste Grændefæstning. 12,000 Indbyggere.

De azoriske Øer findes anført under Øerne ved America.

Uden for Europa ejer Portugal: og findes anført under Asia, Africa og America.

1. I Asien: Diu og Goa paa Vestkysten og Macao i China.

2. I Africa: Paa Vestkysten: Madera og Porto Santo, det grønne Forbjergs Øer, Prindsens Ø, St. Thomas, Staden Cacheo i Senegambia og adskillige Steder og Lande paa Congokysten.

Paa Africas Østkyst: Noget af Sofala, Monomotapa, Staden Melinda samt Den og Staden Mosambik.

3. I America: Brasilien.
Størrelsen.

Portugal er omtrent 75 Mile langt, og 30 Mile bredt, og næsten to Gange saa stort som Danmark.

Himmelegnen.

Da Portugal grænser saa nær til Havet, og er næsten blot Kystland, har det fugtig Luft, kjølige Vinde, tempereret Varme, og stadigt Veir. I de nordlige Egne falder meget stærkt Regn om Vinteren. I Lissabon er Luften meget sund.

Productet.

Adskillige Sorter fortreffelige Vine, hvorfra Portvinen er den bekendteste. Rosiner; Sydfrugter, det er Citroner, Pomerantser, Sinacæbler, Mandler, Eigener og Castanier; Søesalt i stor Mengde.

Indbyggerne.

Portugiserne elste Søen, og have i forrige Tider gjort betydelige Opdagelser paa deres Søereiser; men have ingen Lust til Manufacturer og Agerdyrkning. Den almindelige Mand er meget overtrøst, og en Slave af Geistigheden.

Statsforfatningen.

Portugal er et vindskænket Kongerige, og arveligt for begge Kjøn. Den nuværende Konge hedder Johan den 6te. Da de Franske marscherede ind i Landet, gik han til Brasilien, hvor han residerer. Kronprinsen kaldes: Infant af Brasilien. Religionen er den romersk-catholske, og ingen anden er tilladt. Geistlighedens Overhoved i Portugal hedder: Patriark. Inquisitionen, som før har gjeldt meget her, er egentlig en frygtelig Præsteret, som alle Kjættene indstævnes for, og hvor de før det meste efter et pinligt Forhør dømmes fra Livet. S dette Land er der ikke sjeldent blevet anstillet Autos da Fe, som bestaaer deri: at Kjætterne, som Inquisitionen har dømt fra Livet, føres i stor Procession gjennem Byen, og blive levende brændte.

Spanien.

Grændserne.

Spanien grænder mod Norden til Atlanterhavet og Frankrig; mod Østen til Middelhavet; mod Sønden til Middelhavet, Straædet ved Gibraltar, som forener Middelhavet med Atlanterhavet, og den Spanske Sø; mod Vesten til Portugal og den Spanske Sø.

Bjergene.

1. Pyrenæerne, paa den nordøstlige Kant; de gaae fra Atlanter- til Middelhavet, og adskille Frankrig fra Spanien. Paa denne Bjergkjæde ere kun 5

Overgange fra det ene af disse Riger til det andet; og de øverste Toppe ere bestandig bedækkede med Sne.

2. Alpujarras, paa den sydlige Kant, ikke langt fra det middellandske Hav. Her boe Morerne eller Saracenerne, et Folk, som for mange Aar-hundrede siden hemmægtigede sig Spanien, og befjendte sig da til den Mahomedanske Religion, saa kalder efter dens Stifter Mahomed. Siden ere de vel blevet nødte til at antage Christendommen, men de have endnu meget af deres Førsædres Sæder og Leve-maade. De er et arbeidsomt Folk, som har godt dyrket disse Bjergegne.

3. Gibraltar, paa den sydligste Pynt af Landet, ved det Sund, som forener Atlanterhavet med Middelhavet, og har sit Navn af dette Bjerg.

4. Cap Finisterre, paa den nordvestlige Kant, ved den Spanske Sø.

Floderne.

Toruden Minho, Duero, Tajo og Guadiana, som alle udspringe i Spanien, og løbe derpaa igjen-nem Portugal, ere Floderne:

1. Guadalquivir, som udspringer fra Alpu-jarras, og løber mod Sønden ned i den Spanske Sø.

2. Ebro, nordøstlig, udspringer fra Pyrene-erne, og falder ud i Middelhavet.

Bjerne.

1. Madrid, omrent midt i Landet, Hovedsta-den og den Kongelige Residents. Slottet i Madrid er stort, prægtig og regelmæssigt. Midt igjennem

Byen flyder Bækken Manzanares, hvorover der er 2 prægtige Broer. 156,000 Indbyggere.

2. Toledo, Sydvest for Madrid, ved Tajo, med 25,000 Indbyggere, en rig Cathedralkirke og Sædet for en Erkebispe, som er Hoved for den spanske Geistlighed.

3. Segovia, Nordvest for Madrid, en Landstad med de bedste Manufacturerer i Spanien. 9000 Indbyggere.

4. Badajoz, Sydvest for Madrid, den bedste Grændefæstning i Spanien, lige over for Elvas. 6000 Indbyggere.

5. Escorial, nogle Mile Nordvest for Madrid. Her er et Kloster, en Kirke med de Kongelige Begraavelser, kaldet: Pantheon, og et Sommerslot med 11 tusinde vinduer. Disse Bygninger ere alle i Skikkelse af en Rist; fordi Helgenen Laurentius, som de ere indviede til, skal være brændt paa en Rist. Kong Philip 2. anvendte 22 Aar og 6 Millioner Rigsdaler paa disse Bygninger.

6. Sevilla, Sønden for Madrid, ved Floden Guadalquivir, en Landstad, den største i hele Riget, men slet bebygget. Her er den største Tobaksfabrik, man kender, og den eneste i hele Spanien. 90,000 Indbyggere.

7. Cadiz, paa den sydlige Kant, Vesten for Guadalquivirs Udløb. Den er besæt, har en stor Havn som er den bedste Station for den spanske Krigsflaade, og er Spaniens fornemste Handelsstad.

Gaderne ere vel for det meste krumme og snævre; men Hus ne store og smukke. 80,000 Indbyggere.

8. Gibraltar, ved Foden af Bjerget og Straesdet af samme Navn. Fæstningen ligger paa Toppen af en 1400 fod høi Klippe, og ansees næsten for uindtagelig. Byen tillige med Fæstningen har omtrent i 100 Aar tilhørt Engelskanderne. De Spanie have vel mere, end een Gang søgt at erobre den tilbage; men stedse forgjøves. I Aarene 1782 og 1783 blev den især heftig beskudt; fra Søsiden ved 49 Liniestibe, og fra Land; den med 300 Kanoner. Hertil kom de 10 saa kaldte svommende Batterier, som den Franske Ingenieur Arcon havde opfundet. Disse vare en Art Krigsskibe, nogle paa 50, andre paa 60 Kanoner, som efter Opfinderen's Plan hverken kunde skydes i Sænk eller antændes. Paa den Side, som vendte mod Fæstningen, vare de omgivne med tykt Tømmer, fugtig Kork og Sand, og bleve bestandig oversøste med Vand. Ved Hjælp af en Mængde Rør og Kanaler blev Vandet ledet ind i alle Skibets Dele, og holdt i Omløb ved mange Pomper. Men Gibraltares Commandant, den kjække Elliot, satte Ild paa disse Batterier ved gloende Augsler, skjød baade dem og det hele Artillerie og 2 tusinde Mand i Sænk, og tvang saaledes Fienden til at hæve denne mærkværdige Beleiring, der havde varret i 3 Aar.

9. Malaga, paa den sydlige Kant ved Middelhavet, næst Cadiz den betydeligste Handelsstad i Spanien, med en stor og fortrefelig Havn. Den handler fornemmelig med den i Nærheden voxende

Bijn, Olie og det sydlige Spaniens Producter. Herfra kommer Malagavinen og Spaniens øvrige Frugter. 40,000 Indbyggere.

10. Cartagena, en vigtig Sø- og Handelsstad østlig for Malaga, anlagt af Carthager, med 30000 Indbyggere, mange Skibsværster, Dokker, Arsenaler, og til Udrustning henhørende Indretninger. Den er vigtig for Krigsflaaden for sin fortræffelige Havn.

11. Alicante, en befæstet Handelsstad, nordlig for Cartagena, med 20,000 Indbyggere og Handel med Silke, Bijn og Sydfrugter.

12. Valencia, nordligere, ved Guadalquivir, med 105,000 Indbyggere, et Universitet, den smukkeste Kirke i Spanien og betydelige Silkemanufacturer.

13. Barcelona, Nordost for Valencia. Den er befæstet og en anseelig Handelsstad. Barcelona har blomstrende Uld- og Linnedmanufacturer og Metalfabrikker. Her ligger en Deel af Flaaden. 140,000 Indbyggere.

I Middelhavet, Østen for Spanien, ligge adskillige Øer, som tilhøre dette Rige. Den største og midterste er Majorca. Men Minorca, er den østligste. Her ligger Mahon, med en bekjent fortæfflig Havn. De pythyske Øer: Iviiza, 5 Mile lang og 4 Mile bred, har Vine, Frugter, Saltværker og 15,000 Indbyggere. Staden Iviiza er kun Jiden og Formentera, en ubebott Ø.

Uden for Europa ejer Spanien og findes anført under Asien, Africa og America.

1. I Asien: De philippinske Øer, de ladroniske Øer, og Carolinske Øer.

2. I America: Peru, Chili, de la Plata, Ny Granada, Mexico og Verne Cuba og Portorico.

3. I Africa: Ceuta og Melilla, de canariske Øer, Annabon og Fernando Po.

Størrelsen.

Spanien er 130 Mile i Længden, og omtrecent ligesaa meget i Breden og det hele Land er omtrecent elleve Gange saa stort som Danmark.

Himmelegnen.

I Midten af Spanien hersker en meget reen og varm Luft. I de nordlige Egne er den kjølig, i de sydlige blivet Heden formildet ved de kjølende Søevinde. Det regner kun sjeldent i Spanien, og det fryser aldrig saa sterkt, at Jorden bliver haard, undtagen paa Bjergene.

Producterne.

Af Dyreriget: Faar og Heste. De Spaniske Faar give den fineste Uld man kjender. Ulden er bedst paa de Faar, som bestandig forblive under aaben Himmel; om Sommeren drives de til de koldere Bjergegne og om Vinteren til de varmere Sletter. Disse vandrerede Faar ere fordelede i Drifter, hver paa 10 Tusinde; over disse er der kun een Opsynsmand, som igjen har 50 Hyrder og ligesaa mange Hunde under sig. Man regner over 5 Hundrede saadanne Drifter i Spanien. De faa derimod, som blive paa eet Sted, have en slettere Uld; og af dem er der næsten ligesaa mange. Hestene ere vel ypperlige, men ikke nu saa mange, som tilforn. Dog hentes herfra Heste endog til vores Stutterier. Derimod ere der mangfoldige

Æsser og Mulæsser af en fortræffelig Art. Af Planteriget: Vine af forskjellige Sorter, især syde Vine, og ædle Frugter, mest paa de sydlige Kanter; heraf udføres en stor Mængde til de nordlige Lande. Desuden Silke og Bomolie, hvilken i Spanien bruges, som smeltet Smør.

Inddyggerne.

Spanierne udmaakte sig ved en vis Alvorlighed og Gravitet. Endog de Ringeste ere stolte af deres Forsædres Adelskab. De ere sterke i at ride, dandse og spille paa Eithar. Deres Nationaldands hedder Fandango, der, ligesom de Nortses Halling, kræver megen Færdighed. Deres Nationalforlystelse var i forrige Tider især de grusomme Dyrefægtninger, som endnu ikke ere ganske affaffede. Vinhøsten er en almindelig Glædesfest, hvorved al Forskjel imellem Stænderne for en kort Tid ophører.

Statsforsatningen.

Spanien er et uindskrænket, arbejligt Kongerige baade paa Mand- og Kvindelinien. Den nuværende Konge er Ferdinand 7., Søn af Carl 4. Kronprinsen kaldes: Infanten af Asturien, et Landskab paa den nordligste Kant af Riget. Religionen er alene den romersk-catholske. Folket har her, ligesom i Portugal, været meget undertrykt af Geistligheden og Inquisitionen; derfor er Videnskaber og Oplysning kun lidet udbredte. Ferdinand 7 har igjen indført den af Joseph Napoleon affaffede Inquisition.

F r a n k r i g e.

Grændserne.

Frankrig grændser mod Norden til Canalen og Nordøsen; mod Østen til Nederlandene, Tyskland, Hævetien og Italien; mod Sønden til Middelhavet og Spanien; mod Vesten til Atlanterhavet.

Bjergene.

1. Bosgerne, paa den nordøstlige Kant. Disse Bjerges Beboere ere meget vindskibelige; med utrolig Flid have de trunget denne stenede Jord til at frembringe saa meget Korn, som de selv behøve; men hvor Agerdyrkningen slet ikke vil lykkes, leve de af at tilberede Kirsebærwand, Øste og Trækar. Formedelst den frie og sunde Luft, som disse Bjergbeboere nyde, ere de sterke og leve længe. En Olding paa 100 Åar og derover er ingen Sjeldenhed blandt dem; og Familierne ere saa talrige, at en Fader, omringet af 10 Børn, er et ganske sædvanligt Syn. Ærlighed er saa væsentlig en Dyd hos dem, at de ikke veje hvad de kjøbe af hinanden; ej engang tøje deres Øvæg, og paa mange Stæder dyrke Jorden i Fællesskab, uden at forurette hinanden.

2. Jurabjergene, Sønden for Bosgerne, adskille Frankrig fra Hævetien.

3. Montblanc, Sønden for Jurabjergene, det højeste af alle Bjerge, der hidindtil ere nævnedes; det er over en halv Mil højt; dets Top er bedækket med evig Sne, og først for saa Åar blevne besteget af

Mennesker; det kan ikke bestiges uden megen Fare og Møje.

4. Alperne, paa den sydøstlige Kant, adskille Frankrig fra Italien.

5. Sevenerne, sydlig, ikke langt fra Middelhavet. De ere 40 Mile fra Vesten mod Østen, og 20 fra Sønden mod Norden. Dog ere ikke Sevenerne en uafbrudt Bjergkjede; derimellem ligge frugtbare og stærkt beboede Dale, hvor der fornemmelig voxer Rastanier. Men paa mange Steder støder det ene Bjerg saaledes til det andet, at der er ingen anden Vej end Klefter og Huler, som de Reisende maae krybe igennem.

6. Pyrenæerne, sydvestlig, adskille Frankrig fra Spanien.

7. Côte d'or, midt i Landet omtrent, Norden for Sevenerne. Côte d'or er egentlig en Række fortællige Biinbjerge.

Floderne.

1. Seine (Søne), paa den nordvestlige Kant, gaaer fra Østen mod Nordvest ud i Canalen.

2. Rhinen, paa den østlige Kant, som tildeels er Grændsen mellem Tyskland og Frankrig.

3. Rhone, paa den sydlige Kant, kommer fra Helvetien, og gaaer fra Norden mod Sønden ud i Middelhavet.

4. Garonne, paa den sydvestlige Kant, udspringer fra Pyrenæerne, og falder ud i Atlanterhavet. Af Garonne er gjort en Canal, som hedder: Konge-Canalen, og forener Atlanter- og Middelhavet.

Barene føres gjennem denne Canal paa egne dertil byggede Fartøjer.

5. Loire (Loar), ogsaa paa den vestlige Kant, Norden for Garonne. Denne Flod udspringer langt inde i Landet, nær ved Rhone, og gaaer næsten midt igjennem hele Frankrig mod Vesten ud i Atlanterhavet. Loire har det længste Løb af alle Frankriges Floder.

Byerne.

1. Paris, nordlig, inde i Landet ved Seine, Frankrigs Hovedstad og Regjeringens Sæde, med 715.595 Indbyggere. De mærkværdigste Bygninger ere: a) Louvre, en meget stor Bygning, de ældre Kongers Residents Slot. b) Thuillerierne, et stort Slot med en meget smuk Have ved Seine. c) Pantheon, hvor fortjente Mænds Liig hensættes, ligesom i Westminsterkirken i London. d) Hotel de Dieu (Otel de Dis) det største af Byens Hospitaler. e) Palais royal, den prægtigste Bygning i Paris; dens nederste Etage bestaaer blot af Kramboder, hvor de nyeste og kostbareste Modevarer sælges. Om Aftenen ere disse Boder oplyste med Lamper. De to øverste Etager bruges til offentlige Forretninger. Den store Gaard og Have ved dette Palais er en offentlig Spadseroplads. Edet Sønden for Paris ligger Versailles (Versalie), de sidste Kongers Residents, med et prægtig Slot, og vigtige Uhr- og Vaabenfabrikker.

2. Rouen, Nordvest for Paris, ved Seine, med 85000 Indbyggere, betydelige Fabrikker og Handel.

3. Lyon, sydost for Paris, ved Rhone, tilforn den største Stad i Frankrig, næst Paris, og Hovedsædet for de franske Silkefabrikker. Lyon er og berømt for sine Kniplinger, broderede Klæder, Guld- og Sølvstoffer, Silkestromper og Hatte, som herfra udføres til alle Lande. Men i Aaret 1793, da den blodtørstige Robespierre havde tilranet sig al Magten, tabte Lyon den bedste Deel af sine Indvaanere og Manufacturerer; thi efterat den blev tvunget til at overgive sig, stillede man Indbyggerne hundredvis sammen, og myrdede saaledes ved Kanon- og Flinteskud mange Hundrede af dem paa een Gang. 100,000 Indbyggere.

4. Strasburg, paa den østlige Kant, ved Rhinen, en stor og velbygget Stad, stærk Fæstning og vigtig Handelsstad. Strasburg er bekjendt for sin store Kirke: Münster, og denne Kirkes ualmindelig høje og konstige Taarn; men endnu mere, fordi Bogtrykkerkonsten her blev opfundsen 1436. Opfinderen af denne vigtige Kunst er Johan Guttenberg fra Mainz; han udstar enkelte Bogstaver af Træ eller Blæ, hvilke kaldes Lettrer. Peter Schoiffer opfandt paa samme Tid at støbe Lettrer, og Johan Faust Bogtrykkersværtens, der bestaaer af Kjørnøg og Linolie. 50,000 Indbyggere.

5. Marseille (Marselie), sydligst i Frankrig ved en Bugt af Middelhavet. Marseille er Frankrigs vigtigste Handelsstad paa denne Kant; herfra udføres megen Vin og Brændevin, saa og Kaffe og Sukker. Det Landstak hvori Marseille ligger, hedte før Provence (Prævængse) og er meget rigt

iser paa Silke og Olie. De sjælle Provinsser ere først komne herfra. 100,000 Indbyggere.

6. Toulon, Østen for Marseille, ved Middelhavet, en fast Stad og stærk Fæstning med en ypperlig Havn og driver god Handel. Her ligger den ene Deel af den franske Flade. 22,000 Indbyggere.

7. Bajonne, vestlig, en befæstet Sø- og Handelsstad, paa Grænsen mod Spanien, med 13,000 Indbyggere, Handel og Fiskerie. Bajonetterne ere opfundne her.

8. Bourdeau (Bordoh), paa den vestlige Kant, ved Garonne's Udløb. Bourdeau er Frankrigs vigtigste Handelsstad paa denne Kant, ligesom Marseille paa den sydlige. Byen handler fornemmelig paa de nordiske Lande. Den udfører Vine, Rainetter og andre franske Frugter. Staden har 3 Forter, vigtige Fabrikker og mange smukke Bygninger. Dgsaa er Omegnen meget frugtbar paa Vien. 92,000 Indbyggere.

9. Rochelle, Norden for Bajonne, en Søstad med 18,000 Indbyggere, og en god Havn.

10. Nantes, vestlig ved Loire, med 75,000 Indb. en Havn, betydelige Fabrikker og vigtig Handel.

11. Brest, Norden for Bourdeau, paa den nordvestlige Pynt i Frankrig, ved Atlanterhavet. Brest er befæstet, har en stor Røhede, den bedste Havn i hele Landet, hvor den betydeligste Deel af den franske Flade ligger og god Handel. 26,000 Indbyggere.

12. Calais (Calé), paa den nordligste Kant, ved Canalens Begyndelse, lige over for Dover i En-

geland. Mellem disse 2 Byer, som ligge 6 — 7 Mile fra hinanden, gaae ugentlig Paketbaade. 7000 Indbyggere.

13. Dunkirken, nordligt ved Nordøen, en Handelsstad med en vigtig Havn og 21,000 Indbyggere.

Uden for Europa ejer Frankrig: og findes ansæt under: Asia, Africa og America.

1. I Asien: Pondichery og noget paa Coromandelkysten i Ostindien.

2. I Africa: St. Louis, Senegal og Den Gore. Østen for Africa: Bourbon.

3. I Nordamerica: St. Pierre og Miquelon.

I Vesten: St. Domingo, Guadeloupe, Desirade, Marie Galante og Martinique.

I Sydamerica: Endel af Guiana og Den Cajenne.

Størrelsen.

Frankrig er 11 Gange større, end Danmark. Det er over 140 Mile langt, og 120 bredt.

Himmelegnen.

Frankrig har en varm og sund Luft; dog er der stor forskjel paa de nordlige og sydlige Dele; de første ere kjøligere, de sidste varmere. De midterste Dele af Landet ere de behageligste. Bjergene ere kun saa Steeder saa høje, at de gjøre Luften skarp og hindre Frugtbarheden.

Producterne.

Disse ere fornemmelig: 1. Wine, som frembringes i hele Frankrig, paa de nordlige Egne nær, især omkring Garonne og Loire. De ødelæste Viinsorter:

a) Champagneren (Schampangjeren), der vokser inde i Landet, Østen for Seine. b) Bourgognen (Burgongjeren), Sønden for Champagne, ved Eôte d'Orbjergene, foruden flere Sorter. Desuden udføres og fra Frankrig meget fransk Brændevin og Vincedike. 2. Æbler og Blommer som udføres i stor Mængde fra de nordlige og vestlige Provinder. 3. Bomolie, der udpresses af Oliver, Frugten af Olietræer. Den bedste Bomolie faaes i det sydlige Frankrig ved Middelhavet og omkring Marseille. Især er Provenceolien bekjendt, som en af de bedste Sorter, og bruges meget i det nordlige Europa. Derimod er Algerdyrkning og Øvægavling endnu ikke i den Flor, at Landet kan udføre noget betydelig Mængde Korn eller Øvæg. Franskmændene have fornemmelig lagt sig efter Manufacterer; og med disse Vare drive de en stærk Handel.

Indbyggerne.

Franskmanden er for det meste det Modsatte af Engelsmanden; denne er taus og alvorlig, hin glad og munter; her til bidrager især de lette Nøringsemidler. De Franske ere rige paa Opsindelser saavel af nyttige som fornsielige Ting. De roses for Aabenhet, Fædrelandskjærlighed og Tapperhed, hvilken de ogsaa har viist i mange Krigs, men især i Revolutionskrigen, hvor de havde saa mange Magter imod sig og alligevel seirede.

Statsforfatningen.

Frankrig har længe været et uindscrenet Kongerige indtil 1793, da den sidste Konge Ludvig 16. blev guillotineret, og Riget forandret til en Repub-

blik eller Fristat, som blev inddelte i Departementer. Dervaa blev det et arveligt Keiserdømme i Napoleons Familie: Napoleon blev siden ved sine Fienders Fremtrængen nødt til at fratræde Regjeringen. For nærværende Tid er Ludvig 18., Ludvig 16des Broder Konge i Frankrig. Landsreligionen er den catholiske, og Paven dens saakaldte Overhoved, men meget mere indstræknet, end før. Dog have alle Secter fuldkommen frie Religionseøvelse. Konster og Videnskaber have længe blomstret i Frankrig; især vijs Dele af Mathematiken og de skjonne Videnskaber, Poesie og Bellalenhed.

Helvetien eller Schweiz.

Grændserne.

Helvetien grændser mod Norden til Øver-Rhinien og Schwaben; mod Østen til Østrige, mod Sønden til Italien, og mod Vesten til Frankrig. Helvetien kaldes deraf et Indland, fordi det har Land paa alle Kanter.

Bjergene.

1. Pilatibjerget, omrent midt i Landet.
2. St. Gothardsbjerget, Sydost for Pilatibjerget. Herover gaaer Landeveien fra Helvetien til Italien.
3. Furkabjerget, strax sydvest for Gothardsbjerget, et af de høieste i Helvetien.
4. Det store St. Bernhardsbjerg, langt sydvest for Furka paa Grændserne af Italien.

5. Jurabjergene, vestlig, paa Grændserne af Frankrig, hvis Beboere ere bekjendte for at være ligesaa vindstibelige, som Vosgernes, foruden mange flere, der alle ere Grene af Alperne, som adskille Helvetien fra Italien.

Indsæerne.

Af disse ere ligeledes mange. De fornemste ere:

1. Bodensø, paa Grændserne af Helvetien og Tydfland.

2. Gensersøen, paa Grændserne af Helvetien, Frankrig og Italien. Denne er den største af dem alle, og dannet, som en Halvmaane. Egnen omkring denne Indsø er meget frugtbar og behagelig, og har den skønneste Udsigt.

Floderne.

1. Rhinen, paa den østlige Kant, udspringer fra St. Gothardsbjerget, gaaer mod Norden gennem Bodensøen, og herfra op i Tydfland.

2. Aar (Ahr), Vesten for Rhinen, udspringer fra Furka, og gaaer mod Norden op i Rhinen.

3. Rhone, paa den sydlige Kant, udspringer ogsaa fra Furka, og gaaer fra Østen mod Vesten ud i Gensersøen, og herska ind i Frankrig.

Byerne.

1. Schafhausen, paa den nordøstlige Kant, ved Rhinen. * Her er en stærk Bjergfæstning, kaldet Moth, og en konstig Træbroe over Rhinen, der holder sig ved sig selv, uden at hvilse paa Piller. Nærheden af Schafhausen er og et stort Vandfald, som her øjor Rhinen useilbar. 7000 Indbyggere.

2. Basel, Vesten for Schafhausen, ved Rhi-

nen. Basel er den største Stad i hele Helvetien. Den har et Universitet, vigtige Fabrikker og driver megen Handel. Her forfærdiges en Mængde Silkehaand og smuk Skriopapiir, bekjendt under Navn af Schweizerpapiir. 15,000 Indbyggere.

3. Zürich, Sønden for Schafhausen, ved en Indsøe af samme Navn. Her ere mange Silke- og Bomuldsmanufactoryer. 11,000 Indbyggere.

4. Baden, lidet Nordvest for Zürich, ved Aar. Denne Bye er fra gamle Tider berømt af sine varme Kilder. 1700 Indbyggere.

5. Bern, omtrent midt i Landet, ved Floden Aar, en stor og smuk bygget Stad med prægtige offentlige Bygninger og Indretninger. 12,000 Indbyggere.

6. Lucern, midt i Landet, en smuk Bye ved Floden Reuſ med 5000 Indbyggere og endel Fabrikker.

7. Genf, Sønden for Genfersøen, ved Rhone. Denne er den mest bejerdte Bye i hele Helvetien. For sin fløjsomme Beliggenhed besøges den af mange Reisende. Her boe ogsaa mange Konſtnere, og icke mange Uhrmagere. Genf kaldes paa Frans: Ge-neve (Sjeneve). 22,700 Indbyggere.

8. Lausanne, nordlig for Genfersøen, en smuk Bye, med 8000 Indbyggere og læge Seiflaver. Den besøges af Reisende for dens fløjsomme Egn.

9. Neutschatcl, vestlig for Neuffchatesøen, med 3000 Indbyggere, Fabrikker og Handel. Her forfærdiges mange Uhre.

Wallserlandet, paa den sydlige Kant, med hoofdstaden Sitten, ved Rhonestoden.

Størrelsen.

Helvetien er ei fuldt saa stor, som Danmark, 50 Mile lang og 40 bred. Himmellegnen.

I de høiere Egne er Luften reen og kold, hvilket kommer af de evig snee- og isbedækkede Bjerge; i de lavere er den meget mild og behagelig, og i de dybe Dale mellem Bjergene er Heden om Sommeren meget stærk; saa at man ofte paa een Tid i en meget kort Afstand fornemmer Sommerens brandende Hede, Foraarets milde Varme og Winterens strænge Kulde. Producterne.

Disse ere: Frugter, Vine, Øvæg, især Hornqvæg, der om Sommern drives op paa græstige Høje, der ere langt borte fra Landboernes Boliger, og kaldes Alper. Paa disse Alper staar der nogle Hytter, som kaldes Seenhytter, hvori de opholde sig med deres Øvæg hele Sommeren. Her laves den berømte Schweizerost. Her gives mange Steengjedder, der ligne meget de tamme, ere meget muntre, og have et meget skarpt Syn og Hørelse. De klavre op paa de højeste Fjelde, og springe over de dybeste Afrunde fra den ene Klippe til den anden. Schweizerne gaae jævnlig paa Jagt efter dem for deres Skind, hvoraf der tilberedes et meget stærk og blødt Læder, uagtet denne Jagt er forbunden med stor Fare. Schweiz har og meget Marmor og andre fløjsomme Steenarter; men lidet Fern, og slet ikke Guld og Sølv.

Indbyggerne.

Schweizerne ere formedelst den rene Luft og deres farvelige Levemaade funde og stærke, og opnaae

i Almindelighed 'en høj Alder. De leve fornemmelig, især paa Seenhütterne, af Øst, Melk og indlandske Frugter. De have længe været bekjendt for Trost og Redelighed, dersor have Konærne i Frankrig brugt dem som Livvagt. Deres Mod og Tapperhed viste de især i det færtende og femtende Aarhundrede, da de fægtede for deres Frihed mod de østrigske Hertuger, og reved sig endelig løs fra disse grumme Herredømme. Schweizerne ere oplagte til Konster og Videnskaber, og have haft store Videnskabsmænd; iblandt andre Salomon Gesner, der er saa berømt for sine Idyller, eller Hyrdedigte. De elste deres Fædreland højere end Alt, og i fremmede Lande betages de lettelig, ligesom Normanden, af Hjemmesygen, der formodentlig kommer af den forandrede Lust og Kost, som afviger meget fra den, de ere vante til hjemme.

Statsforfatningen.

Eilforn bestod Helvetien af tretten forbundne Stater, eller Cantoner, der skulde forsvare hinanden mod deres fælles Fiender; men for Resten havde enhver Stat sin særskilte Regjeringsform, sine Love, og sin Religion. Saaledes var eet af disse Cantoner et Demokratie, hvor Folket havde den øverste Magt; en anden et Aristocratie, hvor Adelen havde den; og et tredie en Blanding af Demokratie og Aristocratie. Men denne Statsforfatning er nu i den senere Tid blevsen forandret; hele Helvetien er nu en udeelt Stat, der er inddelt i 22 Cantoner. Religionen er nogle Steder reformeert, andre Steder catholiske.

Italien.

Grænserne.

Italien grænser mod Norden til Frankrig, Helsingør og Sydsjælland; mod Østen til det adriatiske Hav; mod Sønden til Middelhavet, og mod Vesten til det toscaniske, som er en Deel af Middelhavet.

Bugterne.

- Den venetianske Bugt, paa den nordøstlige Kant, kommer af det adriatiske Hav.
- Den genuesiske Bugt, paa den nordvestlige Kant.

Inddelingen:

- Ovre-Italien, fra Frankrig og til den venetianske Bugt.
- Mellem-Italien, mellem det adriatiske og toscaniske Hav.
- Nedre-Italien, mellem det adriatiske og det middellandske Hav.

Bjergene.

- Alperne, paa den nordlige Kant; de gaae i en Halvcirkel fra Vesten mod Østen og adskille Ovre-Italien fra Frankrig, Helvetien og Sydsjælland.
- Apenninerne, en Arm af Alperne; de gaae fra Norden mod Sønden lige ned til Middelhavet, og dele Mellem- og Nedre-Italien i det Østlige og Vestlige.

De øverste Toppe baade af Alperne og Apenninerne ere ligesom Pyrenæerne, evig bedækede med Sne. Øvergangen over Alperns er farlig især ved Lævinerne og ved

Gletscherne. Lovinerne ere Sneedynger, der styrte ned med et strækkeligt Bulder, rive hele Klippestykker ned sig, og knuse baade Skove, Huse og Mennesker. Gletscherne ere store Ishaner i de høitliggende Dale, de strække sig fra det ene Bjerg til det andet, og tæ aldrig op. Paa disse Gletscher er der mange Sprækker, hvorigennem man kan styrte ned i Afgrunden. Ikke destomindre bessges disse Bjerger jævlig af Udsendninger om Sommeren, den eneste Tid paa Aaret man kan reise over dem.

Indsætterne.

Af disse ere Lago maggiore (madssjø, den store Sø), paa Grænserne af Helvetien, den mørk-
værdigste. Den er 10 Mile lang, og rundt omgis-
vet med Bjærbjerger, Landhuse og Castanieskove.
Sætter er Lago maggiore bekjendt ved de to Borromæiske Øer midt ude i Søen. For halvandet hun-
drede Aar siden vare disse Øer kun ufrugtbare Klip-
per, men ved den grevelige Famile Borromæis Om-
sorg ere de nu nogle af de skønneste Lyftsteder man
kjender. Haverne paa disse Øer ere anlagte
med Terasser eller Forhøjninger, hvorfra den øver-
ste Terasse er broagt med Kvaderstene, og, ligesom
de øvrige, omgivet med Styrter. Foruden Haven
er der herlige Alleeer og Skove af Lemon-, Pomme-
rants- og Laurbærtræer; desuden en vidfløstig Byg-
ning, som udmærker sig ved sin skønne Architectur
(Bygningskonst).

Floderne.

1. Poßloden, Den udspringer fra Alperne,
gaaer fra Vesten mod Østen midt igjennem Øvre-
Italien, ud i den venetianiske Bugt.

2. Adige eller Etsch. Den udspringer fra Tyrol i det Østrigste, og gaaer først fra Norden mod

Sønden, derefter fra Vesten mod Østen ud i den ve-
netianiske Bugt, lidet Norden for Pos Udløb.

3. Arno, paa den nordvestlige Kant, udsprin-
ger fra Appenninerne, og gaaer fra Østen mod Vesten
ud i det toscaniske Hav.

4. Tiber eller Teberone, Sønden for Arno,
kommer, ligesom den, fra Appenninerne, og falder
ud i samme Hav.

I. Øvre-Italien.

a. Kongen af Sardinien's Lande.

Steder.

1. Turin, Hovedstaden og Kongens Residens,
paa den vestlige Kant, henad mod Frankrig og ved
Poßlodden. Den har et Universitet, mange Silke-
fabrikker og Handel med Silke og Silketøy. Fyr-
stendømmet, hvori Turin ligger, heder Piemont.
65,000 Indbyggere.

2. Alessandria, en Handelsstad og Fæstning,
Østen for Turin, med 30,000 Indbyggere og tem-
melig god Handel.

3. Nizza, Nordvest for Toulon, en smuk Søe-
stad, ved Foden af Bjerget Montalban, med 18,500
Indbyggere.

4. Genua, ved den genuesiske Bugt. Byen lig-
ger paa en Klippe, og har en herlig Havn i Form af
en Halvcirkel, og et Fyrtaarn ved hver Side af Ind-
løbet. Genua kaldes for sine herlige Bygningers
Skyld den Prægtige. Her forfærdiges det skønne-
ste sorte Fløjel; her skal ogsaa Talbotteriet være
opfundet. Tilforn regjeredes Genua, ligesom Be-

nedig, af den hele Adel og en Døge, der kun var det i 2 Aar. Men 1797 oprettede Frankmændene ogsaa her en democratisk Republik, under Navn af: den liguriske. 67,000 Indbyggere.

b. Det lombardiske Kongerige.

Stæder.

1. Mailand, eller Milano, Hovedstaden, Nordøst for Turin, Sønden for Lago maggiore. Denne Bye tilhørte før Østerrig, men blev siden Hovedstaden i Kongeriget Italien, som Frankrige oprettede i Revolutionskrigen, og som indbefattede adskillige Dele af Øvre-Italien. Den har en prægtig Domkirke af Marmot, Fabrikker og. Handel, især med Silke saa og med Øst. 125,000 Indbyggere.

2. Lodi, Sydost for Mailand, bekjendt af et berømt Slag, hvor de Franse seirede over Østerreicherne. Her tillaves den bekjendte Parmesanost. 10,000 Indbyggere.

3. Mantua, Østen for Lodi. Mantua er een af de sterkeste Fæstninger i Italien; dog nødtes den 1797 til at overgive sig til de Franse, som under Bonaparte havde belejret den i 5 Maaneder; thi de Beleirede leed saadan Hungersnød, at de maatte flagte deres Heste, og bleve tillige overfaldne af en pestagtig Sygdom. Mantua har og et Universitet, der har haft store Mænd til Professorer. 23,000 Indbyggere.

4. Benedig, ude i den venetianske Bugt, omrent en Mill fra Landet. Den er omringt af en mosradsig Sø, kaldet Laguna, og bygt paa 60 til 70

Smaaser, der ved 600 Broer ere forenede med hinanden. I Benedig er der saa godt som ingen Gader, blot Kanaler; paa disse seiler man med nogle sorte Bæde med Dæk paa, som kaldes: Gondoler. Byen driver megen Handel især med Spejlglas og Silkevare. Blandt Stadens Værkverdigheder regnes: a) Broen Rialto. Den er bygt af Kvaderstene i Form af en Bue, hvilende paa 12,000 Stykker, og er ovenpaa besat med Kramboder. b) St. Marcuspladsen, en stor Plads med mange prægtige Bygninger, iblandt andre: St. Marcus Kirken, der er bygget i gothisk Smag: en Bencevnelse som man tillægger de Bygninger, som der er mange Saarne paa, omrent som port Rosenborgslot. c) Arsenalet eller Løshuset saavel for Søe- som Landmagten. Dette er en stor Plads, mere end en halv Mill i Omkreds, med Magaziner, fyldte med al mulig Ammunition: Kugler, Kanoner, Gerværer, Beeg, Hamp og Touge. I dette Arsenal arbeides daglig over 1000 Mennesker, og Omkostningerne skal have beløbet sig til 500,000 Rigsdaler aarlig. 150,000 Indbyggere.

Benedig var før Hovedstaden for den venetianske Republik, der indbefattede en vidtloftig Strækning paa det ligeover for liggende faste Land, og desuden nogle Landstaber uden for Italien paa den anden Side af det adriatische Hav. Denne Republik regjeredes af den hele venetianske Adel, hvis Formand kaldtes Døge, og var det paa Livstid. Men ved Freden, som sluttedes mellem Frankrige og Keiseren (1797) i Udine eller Composormid, en By og et Slot i det Venetianske, paa Grænserne af Østerrig, blev denne

venetianske Republik gandske ophævet og deelt mellem Østerrig og den italienske Republik. Siden kom Venetianer selv tilligemed andre Byer, og det meste af, hvad Venetianer ejede paa den anden Side af det adriatiske Hav, under Kongeriget Italien, og efter 1814 igjen under Østerrig.

Desuden hører til Øvre-Italien Hertugdømmene Parma og Modena. Det første tilhører Napoleons Gemalinde Maria Lovisa.

II. Mellem-Italien.

a. Toscana eller Florenz.

Stæder.

1. Florenz eller Fiorenza, Residentsstaden, Nordøst for Livorno, inde i Landet. Florenz er en af de prægtigste Stæder i hele Italien; alle Gaderne ere brogade med lutter brede Stene. Den har mange Konstruerer saavel fra Oldtiden, som fra de Senere Tider, f. Ex. den mediceiske Venus af meget klart, hvidt Marmor. Dette Billede forestiller Venus i Færd med at klæde sig paa, efterat hun er kommet af Vandet. Her ere og de Konsinere, som gjøre Mosaik, eller musivisk Arbeide. Dette bestaaer i konstigt indlagte Figurer enten af malt Glas, eller spraglet Marmor, eller Perler og Edelstene. Det bruges til at udføre Gulve og Vægge med, eller til at gjøre enkelte Vorde af, der see ud, som de vare malede. Florenz er Hovedstaden i Storhertugdømmet Toscana, hvor den mediceiske Familie har regjeret, der i sin Tid fremmede paa alle Maader Konster og Videnskaber. Franskmændene gjorde dette Storhertugdømme til et Kongerige under Navn af Etrurien.

Endelig blev det gandske indlemmet i Frankrig, men Frankrig mistede det igjen ved Freden til Paris 1814. 75,000 Indbyggere.

2. Livorno, ved det toscanske Hav, den betydeligste Handelsstad i Italien, med en fri Havn, som besøges flittig af alle søfarende Nationer. 51,000 Indbyggere.

Den Elba, hvor Napoleon en tidlang opholdt sig, tilhører Toscana.

b. Kirkestaten.

Stæder.

1. Rom, Sonden for Florenz ved Tiber, Pavens Residents og Hovedstaden i Kirkestaten. Den er bygت paa 12 Høje, har 19 Porte, 328 Kirker, og 150,000 Indbyggere. Handelen, Fabrik- og Manufacturbæsenet er ubetydeligt, og Indbyggerne ere fattige. Derimod er den rig paa prægtige Bygninger, Kirker og Konstruerer, saavel gamle som nye. Til Byens Mærkværdigheder hører: a) Vaticanet, Pavens Winterpalais, med 22 Forsgårde og 11,000 Bærelser. En vis Deel af Vaticanet hedder Conclavet, der bestaaer af mange Smaaværelser, som lukkes med en eneste Dør. I Conclavet vælges Paven af Cardinalerne, der ere Pavens Statsraad og 60 til 70 i Tallet. b) St. Peterskirke, den største og skønneste man ejender. Den er baade indvendig og udvendig belædt med Marmor, har 29 Altare, en stor Plads uden for, og er omgivet med en firedobbelt Rad fritstående Stykker. c) Pantheon eller Rotonda, før et Asguds-tempel, nu en Kirke uden vinduer; den oplyses af

en Kabning i Hælvlingen ovenstil. Her begraves de største Konsterne, som døe i Rom, og her reises dem Mindestenmærker. 1) Engelsborg eller Castello di St. Angelo, Castellet i Rom; det var tilforn en af de romerske Keiseres Begravelse: men formedest sine stærke Mure er den blevet en Fæstning. Omkring Rom ligge mange prægtige Lystgaarde, bekjendt under Navn af Villor. Den nuværende Pave er Pius den Syvende.

2. Ancona, østlig, en vigtig Handelsstad og Fæstning ved det Adriatiske Hav, med 20,000 Indbyggere, en god Havn og betydelig Handel.

3. Loreto, paa den østlige Kant af Kirkestaten, ved det adriatiske Hav. Loreto er bekjendt af det hellige Huus, hvortil der gjøres mange Piligrimsrejser. Dette Huus, sige de Catholske, er det samme som Maria beboede i Nazaret, og som af Engle er flyttet til Italien. 5000 Indbyggere.

Til Mellem-Italien hører endnu Hertugdømmet Lucca og Republikken St. Marino.

III. Nedre - Italien eller Kongeriget Neapel.

Byerne.

1. Neapel, ved en Bugt af det middellandske Hav. Denne Bye er Hovedstaden i Kongeriget Neapel, og den største, folkerigste og mest befestede i hele Italien; thi den har 5 Casteller, 400,000 Indbyggere, 20 italienske Mile i Omkreds og 120 Sognekirker foruden ligesaa mange Kapeller og Klosterne. Gaderne ere ypperlig brolagte; men saa snoevre,

at to Bogne neppe kan komme forbi hinanden. Toldogaden er en halv Mil lang, og een af de faulreste i Italien. Neapel er og en betydelig Handelsstad; men Handelen er for det meste i Udlændingers Hænder, og de fleste Handelshuse ere tydse og engholte. Pebelen i Neapel kaldes Lazeroner, som for det meste gaae ledige, og tilbringe Natten uden Huuslye under aaben Himmel paa Trapperne eller Bænke. I det kostbare Kapel, Tesoro kaldet, gjemmes Helgenen Januarius's Hoved og Blod; hans Legeme derimod forvarer under Hovedalteret i Domkirken selv, som er nær ved Tesoro. Hans styrkede Blod bringes aartlig paa første Søndag i Maj hen til hans Legeme: hvis da Blodet bliver flydende, ansees dette som et Forvarsel for et godt Aar; hvis ikke, frygter Folket en Ulykke og giver sig til at klage.

1. Det ildsprudende Bjerg Vesuvius er ikke langt fra byen Neapel. Den underste Deel af Bjerget er meget frugtbar, og frembringer især et Slags rød Vin, som kaldes Lacryma Christi, og betales meget dyrt. Den øverste Deel derimod er fyldt med Aske, Stene og styrkende Mineralier. Forend Bjerget bryder ud, høres en krækkelig Brøgen, som ryster de omkringliggende Egne. Derpaa udkaster det Aske og 4 til 5 Centner tunge Stene, som fare nogle Hjerdingsvej bort. Undertiden stige ogsaa hele Ildstrømmene op igennem dets Krater eller Kabning; de ere ofte tre Gangs højere, end Bjerget, og gjøre Luften saa klar, at man i Afstand af halvtredie Mil kan mide om Maten kjendes mindste Ting og løse tydelig. Disse Ildstrømme bestaaer af Svovl, Metaller og andre Mineralier, der ere smelte, og sædiggæ Omegnen. Maar denne flydende Materie styrkes, er den haard, som Steen, og kaldes da lava. Mellem disse Flammer svømmer ogsaa store Stene. 2. GOLFATARA, er en rygende Dal, som ligger 2 Mile fra Vesuvius, men staer dog i Forbindelse dermed.

Maar man kaster maa Stene i dens Uabninger høves de i Viret. Bunden i den hele Daler huul, og naar man kaster en stor Steen durned, hores et langt og tordnende Echo.

3. Grotta del Cana eller Hundegrotten findes ogsaa i denne Egn. Dens Bund er varm, og deraf opstige sine og drobende Dunster. Maar man holder en Hund der ved, quæles den inden saa Minuter af Dunsterne; den faldes derfor Hundegrotten.

2. Sciglio, ved det sicilianse Sund, og ved et Forbjerg af samme Navn, hvilket fordum kaldtes Schylla. Denne Bye er saa uregelmæssigen bygget, at 8 til 9 Rekker af Huse synes at staae trappevis oven over hinanden. Sciglio ligger i Landskabet Calabrien, der blev meget ødelagt ved Jordstjelvet 1783. Hele Landstrækninger revnedes; hvor der forvar tort Land og Steen, blev der Sør og Bloder; en Mængde Stæder og Landsbyer faldt sammen i Grus, og allevegne frembrød der Luer, hvis Knittren forenede sig med Bjælkernes Bragen, og de Osendede, Saaredes og Flygtendes Skrig. Henved 40,000 Mennesker omkom ved dette Jordstjelv. Førend det brød ud, markede man en stor Urolighed hos alle Dyr, men især hos Hunde og Muulæsler; thi disse løbe omkring med vilde stirrende Øjne, og tudede strækkeligen. Svinene synes at fornemme mindst dertil.

3. Reggio, ved Strædet ved Messina, en smuk Stad og Festning, med en Havn, 13,000 Indbyggere, Silkemanufacturer og Handel med Landets Producter og Silke.

4. Taranto, paa den sydlige Kant ved den tarentinse Havbugt. Den har den bedste Rhede i

hele Neapel, og har stor Handel, især med Korn, Viin og Olie. 18,000 Indbyggere.

Neapel og Sicilien udgjøre et Rig, hvis Konge er Ferdinand den 1ste,

Størrelsen.

Italien er henved 200 Mile lang, somme Steder halv saa bred, og sex Gange større end Danmark, og har 18 Millioner Indbyggere.

Producterne.

Af Planteriget: Korn; Viin, især i Neapel; edle Frugter, som: Meloner, Pommerantser, Citroner, føde Castanier, Figener og flere, hvorfaf der i Italien findes hele Skove. Af Dyreriget: Silke, fornemmelig i Piemont; Heste, især i Neapel. Af Mineralriget: sort, hvidt og plettet Marmor. Derimod mangler Italien Guld- og Silververker, men paa nogle Steder gives der godt Jern.

Indbyggerne.

Italienerne ere meget opfindsomme, og have især bragt det meget vidt i de skjonne Kunster, hvori de have havt store Mestere, som: Tizian, Correggio, Raphael og mange Flere. De fornemmere elste Pragt og Glimmer, derfor boe de i store Pallads, og holde prægtige Eqvipager og have mange Djener med rige Livreer; men store Gjestehuder give de kun sjeldent. Formedelst den stærke Hede tilbringe de Middagen med at sove, og Midnatten med Forlystelser, Spadseregang og Skuespil. Deres fornemste Fornsjæller ere Sang, Musik og Komedier, især Syngestykker; derfor har næsten enhver middelmaa- dig Bye sit Operahus. Carnevalet er ogsaa een

af Italienernes Hovedfornøielser. Dette bestaaer for nærmest i Masterader, som vedvare Dag og Nat en heel Uge igjennem, og hvor baade Herrer og Dønere, Kudste og Heste ere maskerede.

Derne ved Italien.

1. Sicilien.

Sicilien ligger Sydvest for Italien, og adskilles derfra ved Messinasundet. Den seer ud som en Triangel, er meget hærgfuld, varm og frugtbar, især paa Korn, Bomolie og Silke. Paa den østlige Kant er det ildsprudende Bjerg Etna, hvis jævnlige Udbrud tilligemed Jordskelvene gjøre meget Skade. Sicilien er et Kongerige, hvis nuværende Konge er Ferdinand I.

Byerne.

1. Palermo, paa den nordlige Kant ved Middelhavet. Den er Dens Hovedstad og Kongens Residens, har en god Havn stærk Handel og 200,000 Indbyggere. Her høitideligholdes den berømte Rosaliefest med mange glimrende Ceremonier. Rosalia var en Prinsesse, som i sit femtende Åar forlod den store Verden, og begav sig i en Drøm. Folket ansæt hende for en Helgen, der blev optaget til Himmels; men 500 Åar efter hendes Død, da Palermo plagedes med en skækkelig Pest, blevet Rosalias Been opgravede og hendes Fest siden helligholdt hvert Åar den 12. Juli med ubeskrivelig Pragt. Der oprettes da over to Tusinde Buer og Pyramider, som oplyses af en stor Mængde Lamper. Desuden bygges der en uhyre stor Maskine, som er højere end Stadens højeste Huse, paa hvilken Rosalie føres

igjennem Byen trukket af 56 udpyntede Muler. Det hele Orchester følger bag efter. Ved denne Fest hersker en almindelig Glæde og Hosflighed, selv mellem Kudstene, og det afbrændes prægtige Fyrverkerier. Ellers er Palermo de tre Sommermaaneder igjennem plaget af den usunde Siroccovind, der medfører en besværlig Hede. Til al Lykke bløser Siroccoen kun een Time ad Gangen. Dog hjemføger denne usunde Wind ikke allene Palermo, men også de øvrige sydlige Dele af Italien. 140,000 Indbyggere.

2. Messina, paa den nordøstlige Kant ved Messinasundet, med en fortæsslig Havn. Den var tilforn en smuk Bye, men ved Jordskelvet 1783 blev den bedste Deel af Byen ødelagt. Den er omfider igjen prægtig opbygget, har betydelig Handel og 30,000 Indbyggere.

3. Catania, paa den østlige Kant ved Havet og ved Boden af Etna. Skjøndt denne Bye er adskillige Gange blevet ødelagt, deels ved Lavastrømme, deels ved Jordskelv, er den dog endnu een af de skønneste Stæder man kender. Dens Silke-manufacterer ere især betydelige, og holde daglig henved tyve Tusinde Mennesker i Arbeide. 50,000 Indbyggere.

4. Siragosa, Sønden for Catania, paa den sydøstlige Kant ved Havet. Den har den sikkreste og rummeligste Havn i Middelhavet, er stærkt befæstet, og driver god Handel med Olie og den saa kaldte Syracuservin, som holdes for den bedste på Sicilien. Det nærværende Siragosa hedte tilforn Syracusa, og var en af de anseeligste Stæder i den

gamle Verden. Den havde fem Havn og en Milllion Indbyggere. Endnu sees Levningerne af dets prægtige Theater, dets mange Catacomber eller Begravelsessteder, og dets berømte Latomier eller Stengruber, som brugtes til Fængsler, foruden mange flere seværdige Oldsager.

2. Sardinien.

Sardinien ligger Nordvest for Sicilien. Den er fuld af høje Bjerger og tykke Skove. Luften er brennende heed, og afkøles sjeldent ved Torden eller ved holdende Regn. Den frembringer meget Kork eller Tøffeltræ, saa kaldet, fordi Podagristerne gjerne bruge det til Tøfler, da det er meget blodt; desuden Agrumer, d. e. Citroner, Pommerantser og andre tykstaledede Frugter. Paa Kysterne er der godt Fiskerie. Indbyggerne ere meget uslebne og hevigjerrige. Sardinien er et Kongerige, som før var forenet med Piemont og Savoien i Øvre-Italien; men i Revolutionskrigen er adskilt derfra. Efter 1814 er Piemont og tillige Genua forenet med Sardinien.

Byerne.

1. Cagliari, paa den sydøstlige Kant ved en Bugt af samme Navn. Den er Hovedstaden, ligger i en fløj Egn, og var en Tid Kongens Residents. 35,000 Indbyggere.

2. Salieri eller Sasari, paa den nordvestlige Kant, ved Havet. Den er stærk befæstet, har en god Havn og 30,000 Indbyggere. Hver af disse Byer har et Universitet.

3. Corsica.

Corsica ligger Norden for Sardinien, hvorfra den adskilles ved Sundet: Bonifacio. Corsica er en bjergfuld, men temmelig frugtbar Ø, der især frembringer Olie, Castanier og Øvoe. Den hører nu til Frankrig; men tilsorn har den været forenet med Genua.

Byerne.

1. Bastia, paa den nordøstlige Kant, ved Havet. Den er Øens Hovedstad med en Fæstning og en lille Havn. 12,000 Indbyggere.

2. Ajaccio eller Ajazzo, paa den vestlige Kant, ved en Havbugt, den smukkeste Stad paa Øen, og Bonapartes Fødested. 6600 Indbyggere.

4. Maltha.

Maltha ligger Sønden for Sicilien. Den bestaaer blot af en Kalkklippe, men som er dyrket med megen Flid. Dens fornemste Produkter ere: Bomuld og den bedste Slags Pommerantser, foruden andre Sydfrugter. I Revolutionskrigen blev den erobret først af de Franske og derefter af de Engelske, som nu ejer den. Men før Krigen tilhørte den, og i Følge Freden til Amiens skulde den fremdeles tilhøre Johanniter, eller Malteserordenen. Denne Orden bestaaer blot af Adelsmænd, som ere forpligtede til, at føre bestandig Krig med Sørsverne, der forurolige Middelhavet. Men denne Ridderorden ejer og i andre Lande, især i Tyskland, meget betydelige Godser, der kaldes: Commenthurier, hvoraf Midtjernene, som Commenthurer, have deres Underhold-

ning. Ordenens Formand kaldes: Stormester, og residerede paa Maltha. Paa Maltha er den fornemste Bye: Le Valetta, med Castlet: St. Elmo og 20,000 Indbyggere.

Keiserdømmet Østerrig.

Keiserdømmet Østerrig indbefatter Kongeriget Ungarn og adskillige tydste Lande.

Grændserne.

Den østerrigske Stat grænder mod Norden til Rusland, Polen, Preussen og Sachsen, mod Vesten til Bayern og Helvetien, mod Sønden til Italien, det adriatiske Hav og Tyrkiet, mod Østen til Tyrkiet og Rusland.

Bjergene.

Carpatherne, paa den nordlige Kant, hænge sammen med Alperne, og gaae mod Østen. Deres Toppe ere, ligesom Alernes bedækkede med evig Sne. Kahlenberg er en Arm af Alperne.

Indsørerne.

1. Neusiedlersøen, paa Grændserne af Østerrig.
2. Plattensøen, Sydost for Neusiedlersøen, ikke langt fra Donau; foruden mange andre.

Floderne.

1. Donau, paa den vestlige Kant, kommer fra Østerrige, og gaaer mod Sønden ned i Tyrkiet.
2. Drau, ogsaa paa den vestlige Kant, Sønden for Donau, kommer ligeledes fra Østerrig, og falder ud i denne Flod.

3. Sau eller Save, Sønden for Drau, gaaer fra Østerrig ligeledes ud i Donau.

4. Theis, løber fra Carpatherne ned i Donau.

5. Marosch, paa den østlige Kant, gaaer mod Vesten ud i Theis.

Det østerrigske Monarchie bestaaer af:

A. De tydste Lande, nemlig: 1) det egentlige Østerrig, 2) Böhmen og 3) Mähren.

Anm. Det lombardiske Kongerige findes ansort S. 112.

Stæder.

1. Wien, paa den nordøstlige Kant ved Donau, ikke langt fra Kahlenberg. Den er Hovedstaden i Østerrig og Keiserens Residens; selv er den hverken stor eller smuk; thi den har for det meste krumme og smalle Gader; derimod har den 32 Forstæder, der gjøre den til den største og folkerigeste Stad i Tydskland. I blandt Forstæderne, som have mange kostbare Haver, er Leopoldstadt den største; deri er den sjonne Spadseregang Augarten, og i Enden af Forstaden Lyststedet Prater. Blandt de mærkværdigste Bygninger er: a) Slottet Burg, der vel er gammelt, men videstigt og fuld af Kostbarheder. b) Stephanskirken, Byens Hovedkirke, med et af de højeste Taarne og deri en af de største Klokker. c) Mange prægtige Pallader. 250,000 Indbyggere.

I Aaret 1814 holdtes her den bekende Winer-Congres.

2. Graz, S. W. for Wien, ved Floden Muhr, en betydelig Stad med 40,000 Indbyggere, et Universitet og er Hovedstaden i Steiermark.

3. Idria, med den rigeste Øvikselvmine i Europa; den har i et Aar leveret 10 til 12,000 Centner Øvikselv og 6 til 7000 Centner Cinnober.

4. Triest, sydligst ved det adriatiske Hav, en vigtig Handelsstad med en fri Havn, hvor alle Skib kunne løbe ind, og alle Slags Vare udlosses mod en ringe Told, mange Fabrikker og betydelig Handel.

5. Innspruck, en Fabrikstad i det Tyroliske, som Bayern en tidlang eiede, ved Inn, med 9000 Indbyggere, et Universitet, et Stift for Damer og gode Domuldsmmanufacturer.

6. Trident, en Fabrikstad med 11,000 Indbyggere, bekjendt af en Kirkesamling under Keiser Karl 5te.

7. Salzburg, i det Salzburgske, ved Floden Salza med 17,000 Indbyggere, et Universitet og vigtig Handel. Staden er befæstet og har en prægtig Domkirke.

8. Prag, Hovedstaden i Bohmen, har 70000 Indbyggere. Den er stærkt befæstet, har et Universitet, vigtige Manufacturer og Fabrikker.

9. Olmûch, i Mæhren, er stærkt befæstet, har 11,000 Indbyggere, et Ridderakademie, et Gymnasium, et Søihus og gode Manufacturer.

10. Austerlik, en lille By. Det er bekjendt af et stort Slag den anden December 1805 hvor de franske seitede over Østerrigerne.

Anm. Østerrig frem bringer Korn, Frugt og Vin i Mængde; men den østerrigske Vin kan ei taale at føres langt eller ligge länge; hvorfor den for største Delen bliver drukken i Landet selv. Øjergene frem bringe fortresseligt Jern, Øvikselv og andre Mineralier.

B. Kongeriget Ungarn.

Inddeling.

1. Nedre-Ungarn, paa den vestlige Kant, paa begge Sider af Donau.

2. Øvre-Ungarn, Nordost for Nedre-Ungarn, paa begge Sider af Theis.

3. Storfyrstendommet Siebenbürgen, paa den østlige Kant; der udspringer Marosch.

4. Slavonien, paa den sydlige Kant mellem Floderne Drau og Sau.

5. Croatiens, Vesten for Slavonien, deles ved Floden Sau.

6. Dalmatien, Sønden for Croatiens, ved det adriatiske Hav. Slavonien, Croatiens, og Dalmatien kaldes: det ungarske Illyrien.

7. Galicien, Norden for Carpatherne, har før været Endel af Polen.

Gjerner.

1. Presburg, paa den vestlige Kant, paa Grænserne af Østerrig og ved Donau. Den er nu Hovedstaden i Riget, smuk og temmelig stor. Den har Fabrikker og Handel. Her krones Kongen af Ungarn (den østerrigske Keiser), og her gjemmes Rigsklenodierne. 28,000 Indbyggere.

2. Kremniz, Norden for Presburg, med berømte Guld- og Sølvberge. Kremnizerducaterne, som slæbes her, ere meget betjendte og agtede for Guldetts Fünhed. 5000 Indbyggere.

3. Pesth, Sønden for Presburg, paa den østlige Bred af Donau, med et Universitet. Denne

Bye ansees formedelst sine smukke Bygninger og lige Gader for een af de sjønneste i Ungarn. 17,000 Indbyggere.

4. Ofen, ved Donaus vestlige Bred, før Rigets Hovedstad. Den er stærk befæstet, har 25,000 Indbyggere, Fabrikker, Manufacturerer og stærk Biinavl.

5. Tokay, en siden Bye, Nordost for Pesth, ved Floden Theis, meget berømt for sin meget behagelige Tokayervin.

6. Semlin, i Kongeriget Slavonien, ved Saus Udløb i Donau. Her maae Reisende fra Tyrkiet holde Qvarantine, for at undersøges, om de ikke ere befængede med Pest eller anden smitsom Syge. 11,000 Indbyggere.

7. Hermanstadt, i Storsyrstendommets Siebenbürgen, Østen for Ungarn, Landets Hovedstad, ved Floden Aluta, en Fæstning med 1300 Indbyggere.

8. Krostadt, Østen for Hermanstadt, med 18,000 Indbyggere, endel Manufacturerer og betydelig Handel.

Til Ungarn hører ogsaa Galizien og Lodomeren. Disse Lande ligge Norden for Carpatherne, være Dels af det forrige Kongerige Polen, og ere især frugtbare paa Salt, som udgjør dette Riges vigtigste Handel. De fornemste Byer ere:

1. Lemberg, østlig, ved en Flod, Rigets Hovedstad, driver betydelig Handel.

2. Halitsch, Sonden for Lemberg, har et vigtigt Saltsyderie. Af denne Bye har Kongeriget sit Navn.

Ragus, i Dalmatien, ved en Bugt af det adriatiske Hav, med 8000 Indbyggere, en god Havn, Skibsværster og Magaziner, betydelige Manufacturerer og Handel.

Størrelsen og Folkemængde.

Kaiserdommet Østerrig er omtrent 160 Mile lang og 70 Mile bredt og henved 12 Gange saa stor som Danmark. Indbyggerens Antal er henved 28 Millioner.

Himmelegnen.

Den nordlige og mere bjergfulde Deel af Landet er kold; Sletterne derimod varme, men opfyldte med mange usunde Morader. Dette er Aarsagen til de mange Febre i Ungarn.

Producterne.

Af Planteriget: Korn, især Hved; og Habre, og meget velsmagende Wine. Af Dyreriget: Heste, Stude og Svinn. Af Mineralriget: Guld, Sølv, Kobber, Jern, Qviksølv og Salt.

Indbyggerne.

Ungarerne ere for det meste høje og velborne. Croaterne ansees for Ungarns bedste Soldater. Desres Godfolk kaldes: Hejdukker, og deres Ryttere: Husarer. Der er fire Hovedsprog i Ungarn: Det ungarske, tydiske, slavoniske og valakiske.

Statsforfaeningen.

De samtlige Østerrigiske Lande, hvortil hører det lombardiske Kongerige i Italien, regjeres af en Arve-Kaiser, nu Frants 1ste. Dog hersker han mere indskrænket i Ungarn end i de egentlige østerrigiske Lande.

Tyrkiet.

Grændserne.

Tyrkiet i Europa grændser mod Norden til Ungarn og Rusland; mod Østen til det sorte Hav; mod Sønden til Constantinopelstrædet, Marmorhavet, Dardanellerne, Arkipelagus og Middelhavet; mod Vesten til Middelhavet, det adriatiske Hav og Ungarn.

Sundene.

1. Sundet ved Constantinopel, paa den sydøstlige Kant; dette forener Marmorhavet med det sorte Hav.

2. Dardanellerne, paa samme Kant, Sydvest for Sundet ved Constantinopel; det forener Arkipelagus med Marmorhavet, og flyder mellem 4 Casteller, hvoraf de to ere i Tyrkiet, og de to andre i Asien, og hedde ligesom Sundet selv. Dette hedte før Hellespont.

Floderne.

1. Donau, der kommer fra Ungarn, og gaaer mod Nordost ud i det sorte Hav. Ved sit Udløb kaldes den Ister.

2. Maritza, løber forbi Adrianopel og falder i det øgæiske Hav.

Bjergene.

1. Hæmus eller Balkan, i den sydøstlige Deel af Tyrkiet, gaaer fra det sorte Hav til det adriatiske.

2. Rodope, en Arm af Hæmus, mod Sønden.

Inddelingen.

1. Romanien, Sønden for Bulgarien, ved Constantinopelsundet, Marmorhavet og Dardanellerne.

2. Bulgarien, paa den østlige Kant ved det sorte Hav, Sønden for Besarabien mellem Donau og Hæmus.

3. Moldau, nordligst, inde i Landet, Sønden for Donister. Endel deraf tilhører nu Rusland.

4. Ballakiet, Sydvest for Moldau.

5. Servien, Vesten for Ballakiet.

6. Bosnien, Vesten for Servien.

Byerne.

1. Constantinopel, i Romanien, ved Constantinopelsundet, den tyrkiske Kejseres Residens og Tyrkiets Hovedstad. Den er omgivet med en Muur, og har en stor og god Havn. Gaderne ere for det meste snævre, ujøvne og slibrige; de fleste Huse ere af Leer eller Træ, ere lave og slet bygte. Folkemængden er henved en Million. De mærkværdigste Bygninger i Constantinopel ere: a) Keiserens Slot som kaldes Serai eller Seraillet. Dette er en Samling af Paladser og Haver, som ligge om hinanden uden Orden, og hvori der ere 8 til 10,000 Mennesker. En Deel af Seraillet kaldes Harem, her ere Kejseren Slavinder, omtrent 2000 i Tallet, hvilke bevogtes meget nøje af sorte Gildinger. Disse Fruentimmer ere enten Slavinder, eller de betales Kejseren istedet for Skat. b) Moskeerne eller Kirkerne, hvorfra

Sophiemoskeen er den prægtigste; den har 110 Marmorstytter, og er omgivet med Capeller, bestemte til Begravelser for Sultanerne og deres Familie. I disse Capeller brænde Lamper Dag og Nat, og daglig uddeles her Almisser paa bestemte Timer. Blandt Fabrikerne er Chagrinmanufakturerne som gjøres af Fjærestkind,

2. Belgrad, i Servien, paa den nordlige Kant, ved Sans Udløb i Donau, en betydelig Grænse-fæstning mod Ungarn. Her betales Told af alle de Ware, som gaae mellem Wien og Constantinopel. 30,000 Indbyggere.

3. Bukarest, sydøstlig i Wallakiet, Hovedstaden og Hospodarens Residens. Den er slet bygget og driver stor Handel med Landets raae Producter. Her er det eneste Universitet og Bogtrykkerie i hele Tykiet. 42,000 Indbyggere.

4. Tassy, en betydelig Handelsstad, omtrænt midt i Moldau, ved Floden Pruth, som falder ud i Donau, Hovedstaden i dette Hertendømme. 4000 Indbyggere.

Moldau og Wallakiet have deres egne Fyrster; disse kaldes Hospodarer, besikkes eller afsættes af den tyrkiske Keiser, og ere ham statskyldige. Fæstningerne i disse Hertendømmer tilligemed deres Besætninger børre Keiseren til Indbygaerne i begge Landene ere Christne, ligesom deres Fyrster.

Grækenland.

Dette Land ligger Sønden for Tykiet, og adlyder den tyrkiske Sultan. Det bestaaer af følgende Hoveddele:

1. Macedonien, Sydvest for Romanien og Bulgariaen, ved Arkipelagus. Her er det høje Bjerg Athos, paa den sydøstlige Ønde. Bjerget beboes af nogle tusinde græske Munk, som her opholde sig i 23 Kloster, mange Geller og Grotter.

2. Thessalien, som paa Tyrkisk kaldes: Janiah, Sydost for Macedonien, ogsaa ved Arkipelagus. Her er Bjerget Olympus, paa Grænserne af Macedonien, hvor man fordum troede, Guderne havde deres Bolig, og den meget yndede Dal Tempe.

3. Livadien, Sønden for Thessalien eller Janiah, mellem Arkipelagus og det adriatiske Hav. Her findes Bjergene: Parnassus og Helicon, hvor man sagde, Muserne eller Videnskabsquiderne boede. Her ere ogsaa de før saa berømte Byer: Thebae, nu Stives, og Athence, nu Setines.

4. Albanien, paa den vestlige Kant, ved det adriatiske Hav. Albanien hedte tilforn Epirus.

5. Halvøen Morea, som ved en smal Landstrimmel eller Lange hænger sammen med Livadien. Morea er det forrige Peloponnesus.

Byerne.

1. Salonich, ved en Bugt af Arkipelagus, Hovedstaden i Macedonien, og en betydelig Handelsstad. Den hedte før Thessalonica.

2. Larissa, Hovedstaden i Janiah eller Thessalien, ikke langt fra Bjerget Olympus. Larissa ligger i en behagelig Egn, og driver en betydelig Handel.

3. Lepanto, ved den lepantiske Bugt, som kommer af det adriatiske Hav. Lepanto har et Castel og en meger frugtbar Omegn.

4. Dulcigno, nordlig i Albanien, ved det adriatiske Hav. Dulcigno er befæstet; dens Indbyggere drive Søersverie, og anses for de bedste Søefolk i Tyrkiet.

5. Corinth, nordligst paa Halvøen Morea, ved den lepantiske Havbugt og den corinthiske Bange. Her ere Corender først komne fra.

6. Napoli di Malvasia, paa den sydvestlige Kant af Morea, ved Arkipelagus, en stærk Fæstning med en god Havn. Herfra kommer den berømte Malvastervin.

Sydlig i Morea lage det forrum saa naukfudige Sparta eller Lacedæmon, hvis Indbyggere var bekjendte for deres Mod og Haardførhed.

Matafan er det sydligste Korbjerg paa Morea, ved det middelalderste Hav. Matafan hedte før Tænarium, og her troede man, Nedgangen var til Underverdenen.

De fornemste Øer ved Grækenland.

1. Candia, tilforn Creta, i Middelhavet, lige for Arkipelagus. Den er 70 Mile lang og 10 breed, bjergfuld, og meget riig paa Vin, Olie, Silke og Uld. Hovedstaden er Candia, paa den nordligste Kant, ved Middelhavet. Labyrinthen er en underjordisk Hule med mange Gange.

2. Santorin, Norden for Candia. Den skal være opkommet ved Jordskælv; dens Vin er meget berømt.

3. Negropont, Norden for Santorin, lige over for Eivadien. Mellem Den og Fastlandet er Sundet Euripus, som er mærkværdigt af sin besynderlige Ebbe og Flod. Efter nogle Sigende indfinder denne

sig 7 Gange hver Dag og ligesaa ofte hver Nat, med saa sterk en Strøm, at et Skib for fulde Seil ikke kan komme afsted, om det har nok saa god Wind.

Størrelsen.

Fra Sønden til Norden er Tyrkiet 190 Mile langt, og 10 Gange saa stort, som Danmark.

Himmelegnen.

Luften er tempereret, klar og suad. Paa Øers gene er den mere skarp og hold. Dog er Tyrkiet jævnlig plaget med Pest, især Constantinopel, hvor den ofte bortrykker 1200 Mennesker paa een Dag. Af Pesten dør der langt flere Tyrker, end Christne; Ursagen er: at Tyrkerne i Følge deres Religionsbegreber slet ikke bryde sig om, at blive smittede og foragte alle Lægemidler imod Sygdommen.

Producterne.

Disse ere næsten de samme, som i Italien. Fra Ballakiet udføres især en stor Mængde Svin, Ørne, fortrefelige Heste og Kobak. Dette er een af disse Landes vigtigste Producter, der vores i alle de tyrkiske Provindser. Overalt er Tyrkiet et meget frugtbart Land, men ikke nær saa dyrket, som det kunde være; mange frugtbare Egne ligge øde.

Indbyggerne.

Tyrkerne ere komne fra Asien; de ere høje og anseelige; gaae med lange og vilde Klæder; bære en Hue med et hvidt Klæde om, som kaldes Turban; spise og sove paa Gulvet, der er bedækket med Tæpper og Madrasser. De ere i Almindelighed godgjørende og menneskeljærlige; dette beviser deres offentlige Herbergeehuse som kaldes: Haner,

deres mange Brønde paa Landeveiene, og de mange Skoler, som de anlægge, (hvorfaf der i Constantino-pel alene skal være 1250,) hvori Børnene undervises frit i Læsning, Skrivning, Regning og Religion. Deres fornemste Fornøjelser ere: at ride, spille Skak, ryge Tobak og drikke Coffee. Den største Deel af Tyrkiets Indbyggere ere Jøder, Græker og Armenianere; af hvilke de to sidste Folkeslag bekjende sig til den christelige Religion. Disse Folk er det og, som for det meste drive Handelen i Tyrkiet; thi Tyrkerne selv holde sig gjerne for gode dertil, eller naar de besatte sig med Handel, er det kun den indenrigske, og i det højeste med Østerrig. Skal de reise paa Handelens Begne, seer det altid i Karavaner, eller store Kjøbmandsselskaber. Saadanne Karavaner bestaae ofte af 60 til 80,000 Personer, og ledsages af Bevæbnede, da Landeveiene vrimle af Stimænd.

Statsforfatningen.

Regjeringen i Tyrkiet er despotisk, og arvelig i den mandlige Linie. Regentens Titel er: tyrkiske Kejser, Storsultan eller Storherre. Hans Hof hedder: den osmanniske Port, af Osman, som de tyrkiske Keisere nedstamme fra. Den øverste Stats- og Krigsminister kaldes Stordvizir. I Fredstider udfærdiger denne alle Sultanens Befalinger, og i Krigen er han den øverste Befalingsmand. Hans Indkomster ere aarlig 600,000 Rigsdaler; men han beholder sjeldent denne Post til sin Død. Tilforn blev han qualt, naar han kom i Unaade; nu bliver han forviist til et langt bortliggende Sted,

og hans Gods confisqueret. Statholderne i Provinds-ferne kaldes Paschaer, der regjere her næsten uindskrænket. Paschaernes Hæderstegn kaldes Tok, det er en tyk Stok med een, to eller tre Knaster af farvede Høsthaar, hvilken børes foran dem, naar de drage i Krig. De fornemste Paschaer have tre og ringere to eller een saadan Tok. Storadmiralen hedder Capitain Pascha. Kjernen af Tyrkernes Landmagt er Janitscharerne, som ere 40,000 i Tallet. I Førstningen bestode de blot af unge Christne, som var tagne til Fangen i Krig, og maatte antage Tyrkernes Religion. Men nu ere Janitscharerne alene Indsædte. Reis-Effendi er Ministeren for de udenlandske Sager, som modtager de fremmede Gesandtere, og meddeler dem Sultanens Svar. Geistlighedens Overhoved i Tyrkiet hedder Musti, som alene vælges af Sultanen og raadsborges i alle vigtige Anliggender. Han kan ikke dømmes fra Livet, førend han er affat og hans Gods confisqueres ikke, men tilfader hans Arvinger. Under Musti staar Cadi eller Dommeren i de smaa Kjøbstæder, og de egentlige Geistlige, som have med Gudstjenesten at bestille. Tyrkernes Religion er den mahomedanske, efter Mahomed, som stiftede den for 1200 Aar siden. Han lærté, at der var var een Gud, og at Mahomed var Guds Prophet. Sine tilhængere kaldte han Moslemin eller Musselman, og befalede dem at bede flittig, give jævnlig Almisser, og afholde sig fra Viin og sterke Drikke.

I Handelssproget kaldes det tyrkiske Rige Lee-vanten.

De sioniske eller de syv forenede Hær ligge i det adriatiske Hav, Vesten for Albanien, Livadien og Morea. Dette Hær have for tilhørt Venezia; men i Aaret 1800 oprettedes her en Republik, som siden er kommet under Franskrig. Nu staae disse Hær under Englands Besættelse. Dette Hær ere meget frugtbare, og frembringer de samme Ware, som Spanien, Italien og Tyrkiet. Den største af disse Hær er: Eorfū, lige over for Albanien, med en Hovedstad af samme Navn.

A s i e n.

Grænserne.

Asien grændser mod Norden til Fjordhavet, ligesom Europa; mod Østen til Sydhavet eller det stille Hav; mod Sonden til det indiske Hav; mod Westen til Africa, Middelhavet, Arkipelagus, Marmors havet, det sorte Hav, og Rusland i Europa.

Omtrent midt i Asien er det caspiske Hav, der har intet Udløb, og er 140 Mile langt.

Bugterne.

1. Den store bengalske, paa den sydlige Kant, kommer af det indiske Hav.

2. Den persiske, ogsaa paa den sydlige Kant, Nordvest for den bengalske.

3. Den arabiske Bugt, eller det røde Hav, paa samme Kant, Westen for den persiske.

Sundene.

1. Beringssundet, paa den nordøstlige Pynt af Asien, forener Fjordhavet med Sydhavet.

2. Wallaceasundet, paa den sydligste Pynt;

det kommer af det indiske Hav, og adskiller Asien fra nogle Hær.

3. Bab-el-Mandeb, paa den sydvestlige Kant; det kommer af det indiske Hav, adskiller Asien fra Africa, og forener det indiske Hav med den arabiske Bugt.

4. Dardanellerne, paa den vestlige Kant, adskiller Asien fra Grækenland og Tyrkiet.

5. Sundet ved Constantinopel, adskiller Asien fra Romanien.

Hovedinddelingen.

1. Det asiatiske Rusland, paa den nordligste Kant, langs med Fjordhavet, lige hen til Beringssundet og Sydhavet.

2. China, paa den østlige Kant, Sonden for det asiatiske Rusland, langs med Sydhavet.

3. Indien, paa den sydligste Kant, Sydvest for China, paa begge Siderne af den bengalske Bugt.

4. Persien, paa den sydlige Kant, Nordvest for Indien, omtrent imellem den persiske Havbugt og det caspiske Hav.

5. Arabien, paa den sydvestlige Kant, imellem den persiske og arabiske Bugt.

6. Det asiatiske Tyrkie, paa den vestlige Kant, ved Middelhavet, Arkipelagus, Dardanellerne, Marmorthavet, Constantinopelsundet og det sorte Hav.

7. De kaukasiske Lande, ogsaa paa den vestlige Kant, Norden for det asiatiske Tyrkie, imellem det caspiske og det sorte Hav.

8. Det frie Tartarie, omtrent midt i Landet, Østen for det caspiske Hav.

9. Thibet, ogsaa inde i Landet, mellem China og Indien.

10. Derne, Østen, Sønden og Vesten for Asien.

Det asiatiske Rusland.

Bjergene.

Uralbjergene, paa den vestlige Rand; de komme fra det europæiske Rusland, og gaae ned i det frie Tartarie.

Głoderne.

1. Don eller Tanais, paa Grændserne af det asiatiske og europæiske Rusland, falder ud i det asiske Hav.

2. Volga, Østen for Don, begynder i det europæiske Rusland, og løber mod Sønden ud i det caspiske Hav.

3. Ob eller Obi, Østen for Uralbjergene, gaaer fra Sønden mod Norden op i Fisshavet.

Hovedinddelingen

Det asiatiske Rusland bestaaer af:

1. Casan.

2. Astrakan, begge Vesten for Uralbjergene.

3. Siberien, Østen for disse Bjerge lige hen til Beringssundet. Siberien er det største Land man kender; da det er mere, end 300 Gange saa stort som Danmark, og langt større end hele Europa.

Siberien har et Fladeindhold af 212,446 Quadrat-mile og en Folkemængde af 1,059,850 Indbyggere. Klimatet er mildere, Producterne af Bærtiget flere og Landet bedre befolket i den sydlige end i den nordlige Deel. Land

det hører under det folke Nordstrøg. Det er fuldt af Heder og Moradler især i den nordlige Deel; den er næsten ikke andet end en tilfresten Morads, der neppe om Sommeren opviser saa meget, at det Mos., der bedække den, kan grønes. Landet beboes af Russere, Cosaffer, Tartarer og flere Nationer, der alle ere forskellige i Spraak, Sæder, Stikke, Religion og Levemaade. Jagt, Fiskerie, Bjergværks-arbeide, Kødrist og Agerdyrkning er Indbyggernes fornemme Mærinnes. Det er et Forviisningsted for russiske Statsforbrydere.

Gherne.

1. Casan, ved Volga, paa Grændserne af det europæiske Rusland, en Landstad, med 16,000 Indbyggere, hvoriblandt en stor Deel Mahomedaner, 8 Moscheer, megen Industrie, Sæb-syderier, Tegl-brænderier, Manufacturer, Fabrikker og Handel over hele Rusland. Her tilberedes meget Saffian og Muslæder.

2. Astrakan, Østen for Usov, ved Volgas Uds-løb i det caspiske Hav, en folkerig Stad; den ligger paa en temmelig ufrugtbar Steppe, har en Havn, et Skibsværft, 19 Moscheer, 28 christne Kirker, mange Fabrikker og Manufacturer og Wiin-haver. Dens Indbyggere ere næsten fra alle europæiske og asiatiske Lande. Den driver sterk Handel med Persien over det caspiske Hav. Det Saffian som tilberedes her, er meget berømt.

3. Tobolsk, Østen for Uralbjergene, ved Floden Obi, Hovedstaden i Siberien. Den driver en stor Handel baade med asiatiske og europæiske Vare; dervor besøges den og jævnlig af Karavaner fra Tartariet og andre Lande. 16260 Indbyggere.

Produkter.

Af Dyreriget: Sorte Røve, Zobeler, Hertzmeliner og Losser, der fanges for deres Pelsværk.
Af Planteriget: Store Skove og især Ededertræer fra Siberien. Af Mineralriget: Kobber, Jern, fra Bjergværkerne i Gasan og Ustrakan, saa og Mærienglas.

Indbryggerne.

Foruden Russer, som er den herskende Nation, boe her ogsaa mange Samojeder, Tartarer, og andre ucultiverede Folk fra Aſien. Hvad deres Mæringssveie angaaer, befatte de sig kun lidet med Agerdyrkning, men leve fornemmelig af Jagt og Fiskerie.

Holvoett Kamſchacka, ligget Østen for Siberien ved Sydhavet. Kamſchacka er opdaget af Russerne for 100 Aar siden. Denne Holvoe har Vulkaner eller ildsprudende Bjerge, og er rig paa Pelsvæk og Svedyr. Her bruges Hunde ne til at trække Slæder. Kamſchakalerne ernære sig af Jagt og Fiskerie.

2. China.

Keiserdømmet China, som ogsaa kaldes Sina, er alene mere end fem og firehundrede Gange saa stort som Danmark, foruden de Lande mod Norden, Vesten og Sydvest, der høre hertil og ere endnu større, end det egentlige China. Det er, næst Rusland, det største Rige man kender. Regjeringen er despotist og arvelig, og Keiserens Embedsmænd kaldes af Europeerne Maſdariner.

Byerne.

1. Peking, paa den nordøstlige Kant, ved en Bugt af Sydhavet. Peking er den chinesiske Keisers

Residens og Hovedstaden i Riget. Den egentlige Bye er 5 Mile i Omkreds, uden Forstæderne, og bestaae af 4 andre Byer, der alle ere omgivne med Mure, og have en Mængde lange, brede og lige Gader. Saavæl de store som smaae Gader have deres Hovedbagter, hvor Soldaterne staae med Sidegeværer ved Sidden og Midste i Haanden. Om Natten lukkes Gaderne paa hvert Hjørne med Gitterværker af Treæ. Til Stadens øvrige Markværdigheder høre: en Bygning for Hitteborn; et Astronomisk og et Medicinsk Selskab og et Videnskabersacade-nie. Folkemængden er endnu større end i Constantino-pel.

2. Nankin, Sønden for Peking ved Havet. Den var tilforn Hovedstaden. Det er bekendt af sit Porcelainstaarn, og af sit Nankinstøj, som gjøres her.

3. Canton, paa den sydlige Kant, ved Havet, den berømteste Handelsstad i China. Herfra alene udføres alle de chinesiske Vare, som komme til Europa; da det er Europeerne forbudt at løbe ind i no-gen anden chinesisk Havn.

Produkterne.

Disse ere fornemmelig Khabarbara, Silke og Thee; Theen voxer ene i China. For Resten ere de fleste Sydfrugter komne herfra; thi Landet er meget frugtbart, og bliver godt dyrket.

Indbryggerne.

Chineserne ere meget talrige; for nogle Aar siden beløb Folkemængden sig til mere end 150 Millioner. De ere meget arbeidsomme, hvilket sees af deres Vor-

celainſtøi, Silkevæyerier, Nettelbuger, Kattuner og lakerede Arbeider. Desuden ere de heller ikke uden Cultur; thi de have kendt Kompasset, Krudtet og et Slags Bogtrykkerie længe før Europeerene. I Henseende til Religionen ere nogle af dem Hedninger, andre dyrke kun een Gud, og bekjende sig til Confucius's Være. Denne Mand levede for mere, end to tusende Aar siden, og anses for deres fornemste Religionsærer. Confucius blev og af Keiseren ophøjet til Statsminister, og i dette Embede gjorde han sit Land betydelige Ejemester.

3. Indien.

Indien, som ogsaa kaldes Østindien, er en stor Halvø, der mod Norden strækker sig fra Persien hen til China; paa de andre 3 Kanter er den omgivet af det indiske Hav.

Bjergene.

1. De gatiske Bjerge, paa den sydvestlige Kant, langs med Havet. De gage fra Norden mod Sønden, og frembringe den mærkelige Forandring i Luften, at man paa Øffsiden har Sommer, medens der paa Vestensiden er Regn og Winter.

2. Bjerget Komorin, paa den sydvestlige Pynt.

Glosterne.

1. Indus eller Sind, paa den vestlige Kant af Indien, ikke langt fra Persien; den falder ud i det indiske Hav.

2. Ganges, Østen for Indus; den løber fra

Norden mod Sønden ned i den store bengalſte Bugt, og deler Indien i det Øſſige og Vestlige.

Hovedinddelingen.

1. Indostan, forhen den store Moguls Rige, paa den nordvestlige Kant, omkrent mellem Indus og Ganges.

2. Halvøen Decan, Sønden for Indostan, lig ned til Komorin. Gjennem denne Halvø gaae de gatiske Bjerge; den øſſige Kyst ved den bengalſte Bugt kaldes Koromandel, den vestlige Malabarkysten.

3. Indien Østen for Ganges, der ogsaa er en Halvø.

Øyerne.

1. Delhi, nordlig i Indostan, ved en Arm af Ganges. Delhi var tilforn en meget prægtig Stad og Stormoguls Residens, men er nu meget ødelagt;

2. Frederiksnagor eller Sirampor, ved Floden Ganges. Frederiksnagor har gode Bomuldsmanufacturer, og tilhører Danmark.

3. Calcutta, ved Ganges Udløb i den bengalſte Bugt. Den ligger i det store Landstak Bengal, som er en Deel af Indostan, og tilhører det engelske Ostindiske Compagnie. Calcutta er Hovedstaden for de Engelskes Besiddelser i Ostindien, General-gouvernørens Sæde, og næsten ligesaa folkerig, som London.

4. Tranquebar, paa Koromandekysten, ved den bengalſte Bugt. Tranquebar er Danmarks vigtigste Stad i Ostindien, har betydelige Bomuldsvaarerier, og forsvares af Fortet Dansborg. Chri-

stian 4 kjøbte Grunden af en Fyrste der i Landet for at kunne drive den Østindiske Handel. Siden er Districtet meget forsøgt, og indeholder nu mange Byer, og næsten 30 tusende Mennesker. Disse ere deels India-nere, deels Mongoler eller Mohrer, deels Europeær.

5. Calicut, paa Malabarkysten ved det indiske Hav; den tilhører nu Engelanderne. Calicut var den første By, som den portugisiske Adelsmand Vasco de Gama opdagede i Østindien 1498. Her blomstrede da den sterkeste Handel med Caneel, Nelliker, Peber, Ingefær, Wedstene, Silke, Bomuldstsøier og andre Kostbarheder. Portugiserne fandt ogsaa her mange ubekjendte Dyr og Planter; blandt andre Kalkuner, som de førte med sig til Europa.

Paa Malabarkysten ligger ogsaa Maisur eller Tippu Saib's Stater, der efter hans Død ere komne til det engelske Østindiske Compagnie, hvorved dette har anseelig forsøgt sin Magt, og sine Rigdomme: thi endnu, førend det fulle Tippo Saib's Rige vare Compagniets Besiddelser i Østindien meget større end Storbritannien og Irland; det beherstede mere end 15 Millioner Mennesker, og holdt i Fredstid et Hær af 10,000 Europeær og 52,000 Seapois eller indiske Soldater.

6. Mallacca, paa den sydligste Pynt af Indien, Østen for Ganges, ved Mallacasundet; en befæstet Stad, som tilhører Hollænderne tilligemed et District, hvori der er adskillige Landsbyer.

Producterne.

Disse ere af Dyreriget: Elefanter, Rhinoceros, Esver, Tigere, Leoparder og Aber. Af Planteriget: Bomuld, Ris og alle Slags Kry-

derier, især Peber og Cardemome. Af Mine-ralriget: Guld, Perler og Diamanter foruden meget andet; thi Indien er overordentlig frugtbar, og har ingen betydelige Heder eller Sandørkener; men frugtbare Bjerge og Gletter afværlig med hinanden. Herfra udføres til Europa fornemmelig alle Slags Bomuldstsøier, som Kattuner, Sirtser, Musceliner, især fra Bengal og Koromandelkysten; desuden Ris, Peber, Cardemome og Lak mest fra Malabar.

Indbyggerne.

Indianerne ere inddelte i 7 Kastor eller Klasser, hvoraf Braminerne er den fornemste; disse ere Indianernes Præster og Videnskabsmænd. De lægge sig efter Astrologien eller Stjernethyderiet, staae hele Timer med blottede Hoveder for at marstre deres Legemer, spise aldeles intet Kjød, blot Rødder og Bølgfrugter, og foragte dem, der dve af Svaghed eller Alderdom; derfor lade de sig selv levende brænde, naar Livet bliver dem til Byrde. Tilforn stod det mest af Indien, Vesten for Ganges under Stormogul, en af de mægtigste Monarker i Verden; men nu er hans vidtløftige Rige deelt i adskillige mindre, hvilke Fyrster hede: Raja, Raik og Nabob. Det mægtigste Folk blandt Indianerne ere for nærværende Sid Maratterne, der beherstes af adskillige Fyrster. Hovedreligionen er den Braminske; i nogle Egne er den Mahomedanske den herskende. Ellers findes her mange Christne af alle Secter, saa og Jøder og Chinesere.

4. Per s i e n.

Persien er fuldt af Bjerger, Floder og Ørkener; nogene og frugtbare Egne afverle højpigen med hinanden. Læsten er om Sommeren meget heed, og om Vinteren kold med Frost og Sne. Her er Asparges, Meloner og Senesblade kommet fra, desuden Balmue, hvorf der laves Opium, der frembringer Søvn og Bedøvelse og er Tyrkernes fjerreste Drik. Landets nuværende Hovedproducter ere: Silke, Faar, Heste og Perler i den persiske Havbugt. I Henseende til Regjeringsformen stod hele Persien under een Fyrste, som kaldtes: Schak, og herstede despotisk; men nu er det deelt i 2 Hovedrige: det Østlige og Vestlige. Religionen er den Mahomedanske.

Byerne.

1. Ispahan, omtrent midt i Landet, Rigets forrige Hovedstad; men som nu er meget ødelagt.

2. Shiras Sønden for Ispahan, paa en meget frugtabar Slette. Hovedstaden i Vestpersien.

3. Abuschehr, ved den persiske Fjord er ligesom en havn for Shiras.

4. Herat, Nordost for Ispahan, Residensstaden i Østpersien.

5. Kandahar, Sydost for Herat, ikke langt fra Floden Indus. Kandahar er Hovedstaden i Østpersien, og ligger i Landskabet Afganistan, de stridbare Afganers Fædreland.

I Teheran residere nu Vestpersiens Konger.

5. Arabien.

Arabien er henved tredindstyve Gange saa stort, som Danmark, og er paa nogle Steder meget øde, paa andre meget frugtabar, ligesom Persien. Det nordvestlige kaldes almindelig det stenede Arabien, hvor Bjerget Sinai er, og det sydvestlige det lykkelige. Landets Hovedproducter ere: Caffe, som allersørst er kommet herfra; Manna, Alløe, Myrrha og Birk; desuden Faar, Kameler og Heste. De arabiske Heste ansees for de ypperligste i hele Verden og den bedste Race kaldes: Koklan, der efter Arabernes Sigende skal være 2 tusende Kar gammel; thi de holde et meget nøjagtig Register over dem, der høre til denne Race, og sørge omhyggelig for, at den ikke blandes med nogen anden. I Henseende til deres Levemaade, ere de fleste af dem Nomader, eller omvankende Folk, der leve af Fædrivt. Hvad Regjeringsformen angaaer, staar de ikke under nogen udenlandsk Magt; men ere inddelte i adskillige Stammer eller Horder, hvorf Beduinerne ere de mægtigste, der ofte plyndre Karavanerne. Beduinernes Overhoveder kaldes: Schecher (Stammeførster). Religionen er den Mahomedanske.

Byerne.

1. Medina, paa den vestlige Kant inde i Landet.

Mahomed, Skifteren af den mahomedanske Religion, som døde i Aaret 632, ligaer her begravet i den store Moskee. Graven er af hvid Marmor prydet med umaadelige Kostbarheder og Edelstene. Ingen Mahomedaner anser sig far rettroende, naar han ikke eengang har besøgt og holdt Bon ved Profetens Grav. Mahomedanerne begynde deres Tidsregning fra Mahomeds Flugt til Mecca, Aar 622.

2. Mecca, paa samme Kant, Sønden for Medina, en Landstad. Her er Mahomed født 572; han stiftede ej alene en nye Religion, men og et nyt Rige, der blev meget udvidet af hans Kronfølgere, eller de saakalde Kalifer. Her er ogsaa Kaba, eller det hellige Huus, som Mahomedanerne gjøre Piligrimsreiser til.

3. Mocha, paa den sydvestligste Kant, ved Bab el Mandeh, den bedste Handelsstad i Arabien. Herfra komme de bekjendte Mochabønner, der ansees for de allerbedste.

6. Det asiatiske Tyrkiet.

Denne Hoveddeel af Asien hører til det europæiske Tyrkiet, er mere end tre Gange saa stor, som dette, og bestyres ved militære Statholdere, eller Paschaer.

Hovedinddelingen.

1. Matolien eller Lilleasien, ved det sorte Hav, Marmorhavet, Arkipelagus og Middelhavet. Her er Bjergræden Taurus, der gaaer fra Norden mod Sønden ned til Middelhavet. Floderne ere: a) Euphrat, der udspringer fra Taurus og gaaer mod Sydost. b) Tigris, Nordost for Euphrat, gaaer mod Sønden og forener sig med denne. Hovedproducterne i Matolien ere: Tobak, og Kamelgjeder hvorfra Kamelgarn faaes; desuden en stor Mængde Silke, Bomuld og saadanne Frugter, som vore i Europas sydlige Lande.

2. Syrien, Sønden for Matolien, langs med det middellandste Hav. Her er Bjerget Libanon, omrent midt i Landet, hvis Cedetræer ere meget

bekjendte, og Floden Jordan, Sønden for Libanon, der falder ud i en Indsøe, som kaldes: det døde Hav. Producterne ere de samme som i Matolien; desuden Faar med Hidthaler. Hornet tørskes her endnu, ligesom fra de allercaldste Tider, af Øyne, der endnu maae øde saa meget deraf som de vil. Men Landet plages meget af et Slags Græshopper, der kaldes Vandringegræshopper. De komme i saa store Sværme, at de formørke Dagens Lys, og hvor de komme, øde de alt op i en Hast. Dog tjene de og Menneskene til Føde. For Resten indbefattede Syrien de fordum berigtede Landstaber: Phoenicien, hvis Indbyggere gjorde sig tidlig bekjendte ved deres Handel og vidtløftige Saereiser, og Jøddeland eller Palæstina.

3. Ossetire, eller Mesopotamien, Østen for Syrien, imellem Floderne Euphrat og Tigris.

4. Det arabiske Erak, Sydost for Ossetire. Her forene Euphrat og Tigris sig, forend de falde ud i den persiske Havnbugt. Dette Landstab er jevnt og frugtbar; men det mangler Vand paa mange Steder, og er tillige meget forsigtigt. Det nærværende arabiske Erak er det forrige Babylonien.

5. Armenien, Norden for det arabiske Erak. Landet er bjergfuldt og har mange Kobberværker.

Byerne.

1. Smyrna, paa den vestlige Kant ved Arkipelagus, den berømteste Handelsstad ved Levanten. (*) Her ere mange Danske og andre europæiske

(*) Resterne af det asiatiske Tyrkiet, Matolien, Syrien, Palæstina, Egypten, Barca, Candia og omliggende Egne.

Kjøbmænd, der i Fredstider have frie Religions-
selsje. Det Sprog, som tales her og de øvrige
Handelsstæder ved Levanten, er det saa kaldte Ling-
vafranca, der vel for det meste er Fransk, men til-
lige en Blandning af andre europæiske Sprog saa og
af Tyrkisk og Arabisk.

2. Angora, Nordost for Smyrna, en Landstad.
Denne Bye er berømt af sine Kameelgjeder, af
hvis Haar det spindes Kameigarn. Her boe ogsaa
nogle europæiske Kjøbmænd.

3. Haleb eller Aleppo, i det nordlige Syrien,
mellem Euphrat og Middelhavet, en Landstad og een
af de skjønneste i hele Tyrkiet. Haleb driver des-
uden en stærk Handel med Europa, Asia og Africa;
den har og store Oplag af persiske Ware, især af
Silke og aarlig kommer her en stor Karavan med in-
diske Ware. Alexandrette eller paa tyrkisk Skien-
derun, ligger ved Middelhavet, og er bekjendt som
Havnen for Haleb.

4. Damask, Sonden for Haleb, ved Foden af
Libanon, en Landstad paa en skjøn og frugtbar Slette.
Her ere baade Mennesker, Dyr og Frugter særdeles
store, smukke og fortrefelige. Det Silketøi, som
kaldes Damask og Damascenerklingerne have deres
Navn af denne Bye.

5. Jerusalem, Sonden for Damask, ved Flo-
den Jordan og det døde Hav. Den var Hovedstaden
for det jødiske Rige, men er nu ikke nær saa stor,
som tilforn. Af Indbyggerne ere de færreste Ma-
homedaner, de fleste ere Jøder og Christene. Ved
Paasketider gjøre de østerlandske Christene Andagts-

reiser til Christi Grav, som Munkene forevise i en
stor Kirke.

6. Bagdad, omrent i Midten af det arabiske
Rik, ved Floden Tigris. Den var tilforn Hoved-
staden for det store Rige, Mahomed stiftede og Kal-
ifernes Residens. Bagdad er endnu en stor Han-
delsstad.

7. De Kaukasiske Lande.

Disse Lande have deres Navn af det høje Bjerg
Kaukasus, hvorfaf Taurus er en Arm, og hvor der
findes den bedste Slags Naphtha eller Steenolje;
denne er af saa brændbar en Natur, at den fatter
ild, saasnart den kommer til den mindste Varme.
De kaukasiske Lande ere meget bjergfulde, og bestaae
af adskillige mindre Dele, hvorfaf Georgien er mest
bekjendt. De fleste Indbyggere i Georgien ere græske
Christne, og staae under Russlands Overherre-
domme. Tiflis er den betydeligste Bye her. Den
har 20,000 Indbyggere, et Kanonstøberie og en
Krudtmølle.

8. Det frie Tartarie.

Det frie Tartarie grænser til det kaspiske Hav
paa den vestlige Kant, og til Bjerget Imaus eller
Mustag paa den østlige. Dette Lande have deels
mange Sandørkener og Bjerger, som ere Arme
baade af Ural og Mustag eller Imaus, deels meget
frugtbare Egne; her frembringes: Silke, Bom-
uld, Viin, Safran, Riis og andre Kornware;
desuden Heste, Øvog og Kameler. Nogle Tar-
tarer ere Nomader, som flytte om med deres Elte;

andre ere Agerdyrkere, og have faste Bopæle, ja endog store Byer, og drive betydelig Handel med Ma-boerne. Tatarerne ere, ligesom Araberne, deelte i mange Stammer eller Horder, hvis Overhoved almindelig kaldes Khan. Tatarsernes Religion er den Mahomedanske. De fornemste Byer i Tartariet ere: Samarkand og Buchara, omtrent i Midten, i den Deel som kaldes: det store Bukharie. Baade Samarkand og Buchara ere begge meget store, have mange Manufacturer, og drive en betydelig Handel med Landets Producter. Samarkand har desuden et Mahomedansk Academie.

9. Thibet.

Thibet er et stort og bjergfuldt Land. Lufsten er kold og Bjergene bedækkede med Sne. Overalt har Thibet megen Lighed med Helvetien. Landets Hovedproducter ere: En Mængde Guld af Bjergværkerne og Floderne, og Øvrigt. Denne bestaaer fornemmelig i et Slags smaae Faar, som have den bedste Uld, man kjender; heraf forstørdiges de fineste Hoved- og Halstørklæder. Englan- derne i Indien tilbytte sig diffe Ware for Specerier, Isenkram og andre Fabrikvare. Thibetanernes Regent kaldes: Dalai-Lama i den nordlige Hoveddeel, og Tsatschu-Lama i den sydlige. Diffe ere tillige Folkets ypperste Præster, der forestille deres høieste Guddom, Jus eller Goes. Den herskende Religion er Lamas, saaledes kaldet efter deres verdslige og geistlige Overhoved. Naar en Thibetaner dør, bliver han enten brændt med sit hele Huus-

geraab, og her bæres et heeltaar alt Slags Mad til hans Grav; eller og han hænges op i et Træ saa-længe, til hele Legemet er fortærer. Hovedstaden i Thibet er Lassa, omtrent midt i Landet.

10. Derne ved Asien.

1. De japanske Øer, i Sydhavet, Nordost for China. Difse Øer bestaae af 3 store og mange smaae, og regieres af en despotisk Konge. Lufsten er her meget foranderlig, og der indtræffer ofte Storm, Torden og Jordskælv. Indbyggerne ere meget vindskibelige og behændige; de handle ene med China, og slet ikke med andre Lande i Asien. Hollænderne ere det eneste europæiske Folk, som have et Factorie eller et Oplagssted paa den næst største af difse Øer, og andensteds maae de ikke drive Handel. Hovedproducterne ere: Silke, Thee, Camphor, Soja og Porcelain, hvilket udføres tillige med Lak og mange lakerede Ware. Religionen er heden.

2. Philippinerne, Sønden for de japanske. Der er mange af dem; nogle tilhøre Spanien, andre ere endnu frie.

3. De moslukiske eller Kryderieserne, Sønden for Philippinerne. Difse ere mange, og regieres deels af det hollandsk-ostindiske Compagnie, deels af indenlandiske Fyrster, som for det meste ere Compagniet underkastede. Herfra udføres alle Slags Kryderier, fornemmelig de edleste Sorter, som: Muskatnødder, Muskatblomme og Kryderienefliker.

4. Sunda-Øerne, Vesten for Kryderie-Øerne.
Disse ere tre: a) Sumatra, b) Java, som adskilles fra Sumatra ved Sundasundet, og c) Borneo. Den sidste er den største af de asiatiske Øer, næsten fjorten Gange saa stor som Danmark, og er rig paa Guld og Diamanter, foruden andre indiske Producter. Paa Java ligger Byen Batavia, Hovedstaden for Hollændernes Handel og Ejendomme i Indien. Den er meget stor og velbygt, men Egnen omkring Batavia er meget usund; ligesom Den selv er stærk plaget med Jordstjælv og ildsprudende Bjerger.

5. De nicobarske eller Frederiksøerne, Norden for Sumatra, i den bengaliske Bugt. De tilhører Danmark, men ere tildeels ubebede.

Selan eller Ceilon, Sønden for Forbjerget Comorin. Søkysterne og Handelen har tilforn været i Hollændernes Magt; men ved Amiensfreden 1802 kom det Altsammen til Engellænderne. Hovedproductet paa Ceilon er Caneel.

7. Cypern, i Middelhavet, lige over for Syriaen. Den hører til det asiatiske Tyrkiet. Lusten er usund formedesst den stærke Hede og de mange Moradser; her ere ogsaa en stor Mængde Slanger. Hovedproducterne ere: Silke, Bomuld og den berømte Cypervium.

8. Rhodus, Vesten for Cypern ved Arkipelagus. Her vorer det berømte Rosentræ.

9. Samos, i Arkipelagus, straas over for Smyrna. Den har fortreffelige Vine.

10. Scio, tilforn Chios, Norden for Samos. Hovedproducterne ere: Terpentin og Mastixtree.

11. Mytilene, tilforn Eessbos, Norden for Scio. Mytilene er, ligesom Samos, berømt for sine fortreffelige Vine. Disse og mange flere Øer i Arkipelagus regnes alle til det asiatiske Tyrkiet.

De Aleutiske og Kuriliske Øer og den store ubebede Øe Nova Zembla, ere kun mærkelige af det Værk man faae der.

Denne Verdensdeel er over fire Gange større end Europa. Fra Vesten mod Østen er den tretten hundrede Mile lang, og fra Norden mod Sønden næsten ligesaa bred. Men den er ikke nær saa dyrket og beboet som Europa.

Folkemængden beløber sig efter nogle Estimationer til tre hundrede, efter andre, til fem hundrede Millioner.

Lusten er i det sydlige Asien meget heed og paa Kysterne fugtig. Heden er paa mange Steder saa stærk, at de ikke kan beboes uden i den koldere Aarstid. Denne Deel af Asien er ogsaa meget plaget af den hede Wind, som kaldes Samum. I den inderste Deel af Asien er Lusten tempereret, da Landene her ligge høit, og ere omgivne af Snebjerge. I det nordlige Asien op til Ishavet er Lusten kold. Kulden er her meget heftigere og varigere end i andre Lande, der ligge ligesaa høit oppe mod Norden.

Hovedbjergene i Asien ere: Uralbjergene; Mustag eller Timaus; de gatiske Bjerger tilliges med Forbjerget Comorin, Sinai, Libanon, Taurus og Caucasus.

Af Indsærne er det caspiske Hav den største og næst bekjendte.

Asiens Hovedproducter, som ikke vil trives i Europa, ere: Af Dyreriget: Elefanter, Kameler, angoriske Gjedder eller Kamelgjedder og Zobler. Af Planteriget: Krydderier, Kaffe og Thee. Af Mineralriget: Edelstene.

De vigtigste Manufacturer og Fabriker ere: Silke-, Bomulds-, Netteldugemanufacterer og Porcelainsfabriker.

Hovedsprogene ere: det Tyrkiske, Arabiske, det Persiske, det Samuliske eller Malabariske, det Malayiske eller det Malacciske, det Thibetanske og det Chinesiske. Desuden er det Russiske meget gængs i det nordlige Asien, og det Portugisiske i det sydlige.

A f r i c a.

Grændserne.

Africa grænser mod Norden til Middelhavet; mod Østen til Syrien og Arabien, der ved en Lange forbinder med Africa; mod Sønden til det indiske og øthiopiske Hav; mod Vesten til det øthiopiske og atlantiske Hav.

Sundene.

1. Stredet ved Gibraltar, paa den nordlige Kant, adskiller Africa fra Spanien og er kun 3 Mile bredt.

2. Bab-el-Mandeb, paa den sydøstlige Kant, adskiller Africa fra Arabien.

3. Sundet ved Mosambik, paa den sydøstlige Kant, Sønden for Bab-el-Mandeb, adskiller Faal-landet fra nogle Øer.

Bjergene.

1. Abyle, paa den nordvestlige Pynt, lige over for Gibraltar i Spanien.

2. Atlas, Sønden for Abyle, begynder ved Atlanterhavet, og gaaer mod Østen. Atlas er den berømteste af alle africanske Bjergkjeder; dens Toppe ere evig bedækkede med Sne. Af dette Bjerg har Atlanterhavet faaet sit Navn. Dets Højde har givet Anledning til den Fabel, at det var hele Verden; derfor kaldes endnu en heel Samling af Landkort Atlas.

3. Det grønne Forbjerg (Cabo-Verde), paa den vestlige Pynt, Sønden for Atlas.

4. Det gode Haabs Forbjerg, paa den sydligste Pynt.

Hovedinddelingen.

Paa den nordlige Kant ved Stredet og langs med Middelhavet:

1. Marocco, nordvestlig ved Stredet og Atlanterhavet.

2. Algier eller Alssir, Østen for Marocco.

3. Tunis, Østen for Alssir.

4. Tripolis, Østen for Tunis.

5. Egypten, Østen for Tripolis.

Paa den østlige Kant, langs med den arabiske Bugt og det indiske Hav:

1. Rubien, Sønden for Egypten.

2. Habessynien eller Abessynien, Sønden for Rubien.

3. Ajan, Sønden for Abessynien.

4. Zanguebar, Sønden for Ajan.

Paa den sydligie Kant omkring det gode Haabs Forbjerg: Kæserkysterne.

Paa den vestlige Kant, langs med det øthiopiske og atlantiske Hav:

1. Congo eller Nedre-Guinea, Nordvest for Kæserkysterne.

2. Guinea, Nordvest for Congo.

3. Senegal, Nordvest for Guinea.

Disse tre Lande kaldes almindelig Negerkysterne. Inde i Landet ligger:

1. Nigritien, Østen for Senegal; her udspringer Floden Niger, der gaaer fra Vesten mod Østen og falder ud i en Indsø. Niger hører til de største Floder i Verden.

2. Øthiopien, Sønden for Nigritien. Her begynder en lang Bjergkjede, hvorfaf den bekjendteste Deel kaldes: Maanebjergene, der først gaae fra Vesten mod Østen, siden op mod Morden langs med den arabiske Bugt. For Resten er det indre Africa lidet bekjendt.

Marocco, Algier, Tunis og Tripolis, kaldes almindelig: Barbariet eller Roverstaterne.

I. Keiserdommet Marocco.

Dette Rige bestaaer af frugtbare Egne og Sandørkener, som ere blandede med hinanden. Her begynder Bjerget Atlas. Hovedproducterne ere:

Korn, Faar og Heste, der ei give de arabiske noget efter; desuden Löver, Tigre, Aber og Strudsfugle. For Resten voxer her alle mulige Sydfrugter. Tilførselen fra Europa bestaaer især i Vaaben, Krudt, Svovl, Planker og alt hvad der hører til Skibes Bygning og Udrustning. Indvænerne ere en Blanding, deels af Barbarer, eller Landets ældste Indbyggere; deels af Mohrer, eller Araber, der boe i Øyer, deels af nomadiske Araber, der ere hyrder og flytte om med deres Telt; deels af Jøder og Christne. Barbarernes og Mohrerenes Hovednæringsvei er Skibsfart og Sørværie, mod hvilken de europæiske Nationer maae sætte sig i Sikkerhed ved Fredstractater og aarlige Forceringer. Regjeringen er, som i Tyrkiet, despotisk og arvelig. Hovedreligionen er den mahomedanske.

De mærkligste Øyer:

1. Tanger eller Tanssir, paa den nordligste Kant, ved Straedet. Her boe mange europæiske Kjøbmænd.

2. Fez, Sønden for Tanssir, inde i Landet, en folkerig Handelsstad med nogle Manufacturer.

3. Miknez, Sønden for Fez, Keiserens Residensstad.

4. Marocco, Sønden for Miknez, Rigets Hovedstad, vidtløftigt bygt, men ikke folkerig. Det keiserlige Slot er meget stort; næc ved dette er en Løvegrube, som Mennesker fastes ned i.

2. Alssir, Tunis og Tripolis.

Disse 3 Stater ere Republiker, af hvilke Alssir er den megtigste og Tripolis den svageste. De bestyres af et Rigsraad eller Divan, hvis Formand kaldes Dej; han vælges af tyrkiske Soldater (Janitscharer), der ere hervede i Levanten, og have for lang Tid siden bemægtiget sig Regjeringen i disse Lande. Men alle 3 Republiker staae under den tyrkiske Sultans Beskyttelse. Producterne, Ullforselen, Mørkingsveiene, Indbyggerne og Religionen ere ligesom i Marocco. Enhver af disse Republiker er der Hovedstæder af samme Navn. Alssir er den mest befæstede og har en stor og god Havn.

Sønden for Barbariet ligger Ørkenen Sahra, der er halvfjerdindstyve Gange saa stor som Danmark, og er den største Saoparken, man kender. Den strækker sig lige til Atlanterhavet. Indbyggerne ere Barbarer og nomadiske Araber. De leve af Foddrift, især Kameelavl, og af Dadler eller Frugten af Palmetræt. Dadlerne ere omrent saa store, som en Blomme; Kjødet spises, og Kjernen kan enten perses til Olie, eller males til Meel. Paa Kysterne af Sahra have de franske 2 Stæder for Gummihandelens Skyld.

3. Egypten.

Egypten er paa den nordlige Kant sumpig og slab; paa den sydlige en lav Dal, hvis østlige Side støder til Maanebjergene, og den vestlige til en stor Hede, som strækker sig lige til Sahra.

Egyptens Hovedfloss er Nilen, der gaaer fra Sønden mod Norden midt igjennem Landet ud i Middelhavet. Da det ikke regner her, tjener denne Flod istedet for Regn, thi een Gang hvert Aar, omrent

Begyndelsen af vor Sommer, stiger den over sine Bredder, og vander Afgrene; den efterlader desuden et vist frugthargjørende Dynd. Hovedproducterne ere: 1. Alt Slags Korn, især Riis, der elster lave fugtige Steder. 2. Papirbussen, hvis indre Bark man i forrige Tider betjente sig af til skive pga. 3. Krokodilen, et farligt Krovdyr, der lever baade i Nilfloden og paa Landet. 4. Ichneumon eller Pharaosrotten, som æder Krokodilens Eg, og hindrer dens Udbredelse. 5. En stor Mængde Høns, som her udklækkes ved konstig Varme. Indbyggerne ere: Kopter, som nedstamme fra de gamle Egypter, Tyrker, Araber, Jøder, ogsaa Europæer. Landet tilhører den tyrkiske Keiser, som lader det beskytte ved 24 Dejer, eller Stattholdere, der ofte gjøre Oprør. Den herskende Religion er den mahomedanske, men Kopterne ere græske Christne. Hovedstæderne ere:

1. Alexandria eller Skanderik, ved Nilen's Udløb i Havet, har 2 Havn; dog tor kun Europæerne ankre i den fletteste. Her ere mange europæiske Kjøbmænd og Consuler, og Byen driver endnu en stærk Søehandel. Men tilforn var Alexandria næsten i 1500 Aar den berømteste Handelsstad i Verden; thi den var Sædet for den hele østindiske Handel; og Venetianerne afhentede igjen disse Ware og forsynede hele Europa med dem. Nogle Mile fra Alexandria er Havnene Abukir, hvor Nelson 1798 opbrænte den franske Flaade.

2. Kairo eller Kahira, sydost for Alexandria, henad mod den arabiske Bugt, en Landstad og Hoved-

staden i Egypten med 300,000 Indbyggere, af hvilke mange ere Jøder og Christne. Kairo har det største Slavemarked i Verden.

Endnu ses i Egypten Levninger af dets forrige meget beromte Konstsager: Obelisker (Mindestifter), der ere meget høje Steenstøtter, og Pyramider, det er meget høje pyramideformede Bygninger, der bragtes til Kongelige Begravelser. Her findes ogsaa Mumier, d. e. kalsimerede Krig, som ere nogle Tusende Aar gamle og formeldst Tidens Kængde ere blyne steenhaarde.

Landskabet Baraka ligger imellem Egypten og Tripolis; det er lidet frugtbart og slet besøkt, og hører deels til Tyrkiet, deels til Tripolis.

4. Nubien.

Nubien har vel nogle Bjerge, men langt flere Sandørkener tildeels med løst Sand. Hovedproducterne ere Ibenholt og Guld, foruden alle Slags Sydfrugter. Nubiens Hovedneringsvei er Øvægavlind og Algerdyrkning. Deres Religion er den mahomedanske; dog ere nogle Hedninger. Nubien er deelt i adskillige Kongeriger, hvoriblandt Kongeriget Sennar, med en Hovedstad af samme Navn.

5. Habessinien.

Habessinien er meget bjergfuldt, og ligner Thibet og Helvetien. Her har Nilen sit Udspring. Hovedproducterne ere næsten de samme, som i Nubien; desuden Hyæner og Casse. Indbyggernere ganske ubekjendte med Konster, naar man undtager de simpleste Haandværker og nogle Fabrikvare. Hovedreligionen er den koptiske, som er en Sect af den christelige, hvis Overhoved kaldes Pa-

ere lige lange. Hovedproducerne ere: Bomuld, Riis, Mais eller tykst Hvede, Dadler, Sukker og nogle Metaller. Indbyggerne ere Negre, der staae under adskillige Fyrster. Religionen er hedensk. Portugiserne ere de eneste Europæere, som have nogle Byer her, og have udbredt den catholiske Religion.

9. Guinea.

Lusten er som i Congo. Hovedproducerne ere: Peber, Elfenbeen, Guld og Slaver. De sidste sælges til Europæerne, af deres Fyrster, ja endog af deres Forældre, og betales saavel i Penge, som med Kattun, Ternkram, Brændevin og Krudt. Der udfortes herfra aarlig hanimod 100,000 Slaver. (*) Indbyggerne, Religionen og Negjeringssformen er den samme, som i Congo. Paa Kysterne have adskillige Europæere nedsat sig. Engellendernes Hovedstad er:

Capo Corso eller Cap Coast; de have desuden anlagt 1787 en Colonie Frinegre ved Sjerra Leonia: en Flod paa Grænserne af Guinea og Senegal. Hollændernes Hovedstad er:

Elmina eller Georgio della Minia. De Danske Hovedforte ere:

Christiansborg og Fredensborg.

De Danske nedsatte sig paa Guinea 1659 under Frederik 3. Her have især evende af vore Landsmænd udmarket sig ved Menneskelighed mod Negrene. Disse ere: Chi-

(*) Slavehandelen er i endel Stater forbudet og ophævet.

sten Cornelisen eller Nielsen og Schilderup. Christen Cornelisen kom herhen som Overkøbmand for det danske Handelssejlab; han omgikkes, Negerne med en besynnerlig Venlighed, og viste sig overalt mere, som Ven og Fader, end som Købmand og Herre. Negerne folste denne Godhed saa meget mere, som de ikke var vante til denne Medfart; de vare Cornelisen saa hengivne, at de endog reddede hans Liv mod nogle Avindsmænd, der luredre paa ham. Da, da han efter sin Mars troe Tjeneste blev kaldet hjem, var der almindelig Sorg; Negrene fulgte ham stokkevis til Strandbredden; een af Nabokongerne kom selv med et stort Folge saa langt ned til Gækysterne, som han endnu aldrig havde voret, alene for at bevidne ham sin Hviacelse, og da han ikke formedest Landers Sik maatte gaae lige til Stranden, sendte han sit hele Folge i sit Sked for at sige ham Farvel. Ja efter hans Vorreise kaldte mange Sorte deres Bon Cornelisi til Erindring om denne edle Mand. Schilderup var Guvernør i Guinea 1735 og 36: Han levede han her i otte Maaneder, men i denne korte Tid gjorde han sig saa elstet af Negrene, at de ansaae ham mere, som en Gud, end som et Menneske. Dette sik Schilderup mere end een afajrende Præye paa; da Hollænderne vilde tilvinge sig nogen Magt over vore Negre, sik de et Tredjedelen af deres til at angribe; andre Negre kom hundrede Mile ned fra Landet, alene for at see ham; Nabokongerne inddob ham til sig paa den forbindeliggste Maade; een af dem tilbød ham endog sin Datter til Ægte; og da han døde, sorgede Negrene for ham, som for en Fader; Schilderups Menneskelighed var Aarsag i, at Handelen paa Guinea blev i hans Tid drevet med stort Fordeel; thi han kunde ei faae saa mange Vare tilsendte, som han kunde afaae.

10. Senegal.

Senegal er det hedestie og usundeste Land i hele Africa. Her ere Floderne:

1. Senegal, som løber fra Østen mod Vesten ud i Atlanterhavet.

2. Gambia, Sonden for Senegal. Af disse to Floder kaldes ogsaa Landet: Senegambia. Her

er ogsaa det grønne Forbjerg. I Henseende til Landets Bestaabenhed bestaaer det deels af mange Sandorkener, deels af mange frugtbare Egne.

De mærkeligste Producter ere: Maniok og Abetræet. Maniok, som ogsaa kaldes: Manihot, er et Slags Busketræe, hvis Blade bruges, som Spinat; men den fornemste Rytte har man af Rødderne; thi naar de torres og gnides, give de en Art velsmagende Brød, som Indvaanerne foretrække for Brød af Meel. Denne Plante, der vører i stor Mængde paa denne Ryt, er en san: Welgjerning for de Fattige; derfor seer man heller ikke her synderlig mange Bettlere. Abetræet er en meget haard Træsort; naar det har lagt nogle Maaneder fældet, bliver det saa haardt, at det er umuligt at hugge i det, eller at slaae et Søm deri. Dersor bruges dette Træe her og i Østindien, ligesom Fern, til Ambolter, Ankere, og andre saadanne Ting, og er i stor Pris.

Indvaanerne ere deels Mohrer, deels Negre; deres Ræringsvæi, deels Handel, deels Algerdyrkning; deres Negjeringssform, deels Despotisk, deels democratisk; deres Religion, deels hedensk, deels mahomedansk. Af Europeerne have de Engelske, Franske og Portugisiske anlagt nogle Handels-Glonier.

II. Øerne ved Africa.

1. De canariske Øer, paa den nordvestlige Kant i Atlanterhavet. De mærkeligste af disse ere: a) Madera, nordligst, lige over for Strædet ved Gibraltar. Den tilhører Portugiserne, og er be-

fjendt for sin Maderaviin. b) Canaria, Sønden for Madera. Den tilhører Spanien, og er bekjendt saavel af Canariesugle, der først ere komne herfra, som af Vin, Canariesek eller Palmesek kaldet.

2. De grønne Forbjergs Øer, Sønden for de canariske, og lige over for det grønne Forbjerg. De tilhøre Portugiserne. Deres Hovedproducenter ere: Salt, Sukker og Havskildpadder. Den fornemste er: St. Jago med Byen: Ilheira grande og Haven Porto Pray.

3. St. Helena, langt Sønden for de grønne Forbjergs Øer, i det øthiopiske Hav. Den tilhører Engellænderne, og er Forfriskningspladsen for de engelske Østindiefarere. Den er smuk og frugtbart. Indbyggerne ere Engelske og fødrevne Franske. Den forrige franske Keiser Napoleon Bonaparte opholder sig her under Bevogting.

4. Madagaskar, Sydost for Africa, adskilles fra Fastlandet ved Mosambik-Canalen. Madagaskar er den største af de africaniske Øer; den er noget mindre end Sydsland, og næsten 16 Gange saa stor, som Danmark. Den er meget frugtbart, men besøges kun lidet af Europeerne, da de Indsøgte ikke tale Fremmede. Indbyggerne ere deels Mohrer, deels Negre, og beherskes af adskillige Fyrster.

5. De franske Øer, Østen for Madagaskar. Hovedproducterne ere: Sukker og Kaffee. Den Isle de France er nu engest.

Africa er 3 Gange større, end Europa og kunde rumme næsten 600 saadanne Niger, som Dan-

mark. Fra Norden mod Sonden eller fra det mid-dellandstæ Hav til det gode Haabs Fjordberg er denne Verdensdeel 1000 Mile lang; og fra Østen mod Vesten eller fra den arabiske Bugt til det grønne Fjordberg er den 900 Mile bred.

Lufsten i Africa er for det meste meget heftig og brandende; paa de vestlige Kyster er den tillige usund og fugtig; men paa den nordligste Kant formildes den noget ved Middelhavet, ved Søvindene og ved Bjergkeden Atlas. Paa den sydlige Kant er Lufsten tempereret. For Resten plages Africa ligesom Indien, Persien og Arabien, meget af den hede Wind, Samum, men som i denne Verdensdeel kaldes Prester.

Africas Hovedproducter ere af Dyreriget: Löver, Leoparder, Pantere, Hyæner, Slanger, Krokodiller, Elefanter, Kameler, Zebrer, Giraffer, Gazeller, Faar, Heste, Aber, Pægssier, Strudser og flere. Af Planteriget: Kaffee, Sukker, Bomuld, Vin og især Gummi. Af Metalriget: fornemmelig Guld i stor Mængde.

Indbyggerne i Africa ere: 1. Barbarer, eller Africas ældste Indbygere. 2. Mohrer eller Araber. 3. Kofter, eller Egyptens gamle Indbyggere. 4. Etioper eller Habessiner. 5. Hottentotter. 6. Kaffere. 7. Negre.

Hovedsprogene: 1. Det arabiske i det nordlige Africa. 2. Det ethiopiske i det Østlige. 3. Hottentotternes, i det Sydlige. 4. Negernes i det Vestlige.

Hovedreligionerne: Den mahomedanske; den christelige, som Kofterne og Habessinerne bekjendte sig til den hedeniske, som er den herstende blandt Kafferne, Hottentotterne og Negrene.

Saavel de fleste Her ved Africa, som dens vestlige Kyster og Veien Sonden om den til Asien er altsammen opdaget af Portugiserne. Henrik Søfarer, en portugisisk Prinds, opdagede Porto Santo, Madera, de capoverdiske eller det grønne Fjordbergs Her og den guineiske Guldkyst. Madera var ved Portugisernes Ankomst fuld af Skov, men ganske ubebuet. Prinds Henrik befolkede Den med Portugiser, og plantede Vintræer fra Cypern og Bomuldstræer fra Sicilien. De capoverdiske Her f. e. m. brægte den Gang kun Salt og Skind; nu voxer her India, Sukker, Bomuld og Orseille. Orseille kommer frem af Kjeldklyftene, og af denne Plante tilberedes en fortreffelig rød Farve, som endog skal have været Grækerne og Romerne bekjendt, og bruges ved deres Purpur. Nogle Aar efter Henrik Søfaret fremstod Bartholomæus Diaz; han opdagede 1486 det gode Haabs Fjordberg. Langere kunde Diaz ikke komme tormedest Orkaner, Hungersnød og Oprør paa hans Skibe; derfor kaldte han dette Øerg, Urolighedens Fjordberg; men den Konge, som da regjerede i Portugal, gav det Navn af det gode Haabs Fjordberg, fordi han ved denne Opdagelse blev bestyrket i sit Haab at finde en nye Vej til Asien Sonden om Africa. Tolv Aar efter Bartholomeus Diaz kom Vasco de Gama; han lykkedes det at gjøre den lange forsøksede, og allerede haabede Reise. Han seilede forbi det gode Haabs Fjordberg, opdagede Madagaskar, og naaede omtider Calicut 1498. Nu bleue Portugiserne i 100 Aar den fornemste Handelsnation i Europa, og forsynede vor Verdensdeel med alle Asiens Producter. Men herved begyndte Venetiens Handel efterhaanden at take sig. Venetianerne havde hidindtil næsten ene hentet de assatiske Vare fra Alexandria, hvor de førtes hen deels til Lande, deels til Vand, og solgte disse Vare dyrere. Portugiserne derimod, som nu havde opfundet en nye Vej til Asien, bragte de assatiske Producter hjem paa egne Skibe, og kunde deraf sælges dem lettere.

A m e r i c a.

Grænserne.

America grænser mod Norden til Gisshavet; mod Østen til Atlanterhavet og det øthiopiske; mod Sønden og Vesten til det stille Hav eller Sydhavet.

Bugterne.

1. Hudsonsbugten, nordligst, af Gisshavet.
2. Den mexicanse Bugt, østlig, af Atlanterhavet.
3. Bugten ved California eller Purpur-Seen, vestlig, af Sydhavet.

Sundene.

1. Hudsonssundet, nordligst, forener Gisshavet med Hudsonsbugten.
2. Det magelhanske Sund, paa den sydligste Kant, kommer af Sydhavet og adskiller Fastlandet fra en Ø, Sønden for samme.
3. Beeringss- eller Cooks Sundet, nordvestlig, adskiller America fra Asien.

Det magelhanske Sund har sit Navn af Hernando Magelhanez, en Portugiser, der gik i spansk Tjeneste. Han er den første der har besølet Sydhavet, hvilket han kaldte det stille Hav, fordi han fandt det meget rolig, endfønde man siden har erfaret, at det er ligesaa uroligt, som ethvert andet. Magelhanes efter, som han paa Først kaldes, Magellan, kom paa denne Reise til Phillipinerne; men het kaldt han i en Trefning mod Indbyggerne 1521.

Tangen Panama, eller Darien, mellem den mexicanse Bugt og Sydhavet, forener Nord-Amer-

rica og Syd-Amerika. Nord-Amerika strækker sig fra Hudsonsbugten ned til Panama; Syd-Amerika fra Panama ned til det magelhanske Sund.

Hovedinddelingen.

1. De britiske Lande, nordligst, begynde fra Hudsonsbugten.
2. De otten forenede nordamerikanske Stater, østlig, langs med Atlanterhavet, Sønden for de britiske Lande.
3. De spanske Lande i Nord-Amerika, Sønden for de forenede Stater, ved den mexicanse Havbugt.
4. De Wilses Lande, omkrent imellem de britiske Lande, de forenede Stater og de spanske Lande.
5. De spanske Lande i Syd-Amerika, fra Panama langs med Sydhavet og hen til det øthiopiske.
6. Guiana, ved den mexicanse Bugt, Østen for en Deel af de spanske Lande i Syd-America.
7. Brasilien, østlig, i Sydamerica, langs med det øthiopiske Hav.
8. Patagonien, østsydligst, lige ned til det magelhanske Sund.

De britiske Lande.

Lufsten i disse Lande er meget kold, og Vinteren lang. Hovedstoden er: St. Laurents, der flyder fra Vesten mod Østen ud i en Bugt af Atlanterhavet. Hovedproducterne ere: 1. Peltsdyr, som Røye, Losser, Rensdyr. 2. Store Fiske, som Kabeljau og Hvaler. 3. Jern og andre Metaller. Hovedstaden er:

Quebec, ved St. Laurentsfoden, i Landskabet Canada.

2. De atten forenede Stater.

Disse Stater ere tilsammen 60 Gange saa store som Danmark. Lufsten er meget tempereret, undtagen i de nordlige Lande. Hovedbjergene ere: de appalachiske eller alleganiske, der gaae midt igjennem Landet fra Norden mod Sønden. Hovedproducterne ere: 1. Store Skove med deres Producter, som: Tjære, Beeg, Terpentin og Potasse. 2. Kvæg og Korn. 3. Metaller, især Jern og Kobber. 4. Fortresselig Tobak, foruden meget mere; thi disse Stater ere meget frugtbare og godt dyrkede. De europæiske Indvaantre, som først kom hertil, ere Engelske, der forlode deres Fædreland for at nedsette sig her. Men siden er der kommet baade Franziske, Hollandske og andre Europæere herover, og endnu drager aarlig en stor Mængde fra Europa over til disse Lande, for her at soge deres Lykke. Regieringsformen er republikansk; enhver af disse Stater er en Republik for sig; men de ere allesammen indbyrdes forbundne med hinanden, ligesom de forenede Nederlande og Helvetien var i tilsyn. Disse Staters almindelige Anliggender afgjøres i en Generalcongres, eller Forsamling af Deyuterede fra alle Staterne; Generalcongressens Formand hedder: Præsident. Religionen er for det meste reformeert, og alle Secter taales. Videnskaberne ere i Opkomst, saavel som Konster og Manufacturerer. Af Byer mærkes:

1. Boston, nordlig ved Søen, er stor og driver megen Handel.

2. Philadelphia, Sæden for Boston, en Landsstad. Philadelphia er den største i de forenede Stater, og var Congressens Sæde. Den ligger i en frugtbar Egn, er velbygget, har et Universitet og 80,000 Indbyggere. Provinsen, hvori Philadelphia ligger, hedder: Pensylvanien, der er frugtbar og folkerig. Dens Hovedproducter ere: Jern, Blye, Tin, Kobber og Steenkul. Denne Colonie er stiftet 1681 af den ødle Øvæker Wilhelm Penn. Øvækere ere en Religionssect i Engeland, der udmaerket sig ved en særegen Dragt og Gudstjeneste. Denne Sect er almindelig beromt for Ordholdenhed og stræng Sædelighed.

Disse forende nordamericaniske Stater stode tilsyn alle under Engeland, men dog saaledes, at de varie frie for alle Stater, og betalte ikke andre Afgifter, end dem, de selv vilde. Men efterhaanden begyndte Engeland at beskyde Nord-Americanerne med obdiskilige Paaleg, som: Stempletacten og Thee acten (det er at der skalde bruges stemplet Papir og at der skalde betales en Afgift af Thee). Herover blev de saa forbitrede, at de brændte Stempeletacten selv tilsilgemed hele Rædninger stemplet Papir, som bragtes over til America, og ved den saakaldte Thee esto m kastede 342 Kasser Thee i Søen. Ja det kom til sidst saa vidt, at de fleste nordamericaniske Stater erklarede sig ganske frie- og uafhængige af Engeland, oprettede en Hær, og valgte Georg Washington til Overansører. Krigens, som desaarsag udbrod mellem Engeland og Nord-America, varede i otte Aar, og endtes ved Freden i Versailles 1783 saaledes: at Engeland nødtes til at erkjende de nordamericaniske Colonier for en frie og aldeles uafhængig Stat. Denne nye Fristat bestod først af 13 Republikker, men siden er der kommet 5 andre til.

3. De spanske Lande i Nordamerica.

Hovedfoden i disse Lande er: Mississippi, der flyder fra Norden mod Sonden ned i den mexicanske Havnbugt. Hovedproducenterne ere: Guld og Sølv af de rige Bjergværker, Silke og Bomuld. Herfra udføres fornemmelig: Vanille, Indigo, Cochenille. Indbyggerne ere for største Delen Spænner, der have bemægtiget sig disse Lande; dog er der endnu nogle Wilde, især i de nordre Dele. Disse Provindser regjeres af Statholdere og Vicekonger. Den herskende Religion er, som i alle spanske Lande, den romersk-catholiske. De fornemste Byer ere:

1. Mexico, ved en Indsøe. Den ligger i Kongeriget gammel Mexico eller nye Spanien, der er 130 Mile langt, og paa nogle Steder kun 30, paa andre 130 Mile bredt. Staden er den største og folkerigste i hele America, og er Vicelagens Residens. Sølvet forarbeides her i Mængde.

2. Campeche; Sonden for Byen Mexico, ved Campechebugten. I dens Omegn voxer Campechetræet, der bruges til uægte Purpur, og til at grunde den fineste sorte og violetblaue Farve. Derfor kaldes og dette Træ Blaattræe. Spanierne have ved en Fredsslutning tilladt Engellanderne at ned sætte sig paa disse Øyster for Farvetræehugsten.

3. Acapulco, vestlig ved Sydhavet, handler fornemmelig paa de philippinske Øer.

Mexico blev opdaget 1517 og 18 af den spanske Ansører Hernando Cortes, og var ved hans Ankomst et meget Rige, der havde staet i 200 Aar, og havde mange Millions Indbyggere. Det havde tillige naet et Slags

Cultur; thi her vare baade større og mindre Byer, Templer, Pallader, Teihuse og Vandledninger. Agerdyrkningen kendte Mexicanerne ogsaa noget til. Men de havde ikke Bogstaver, og brugte i deres Sted en Villeskrift; Villederne var malede paa Hud, Tæben eller Bark. Mynt kendte de heller ikke; men berjente sig af Cacaonobber, hvorfra de ogsaa lavede Chocolade, som var deres kæreste Drik. Deres Religion var Afkaderie; Guderne forestilles under Villeder af fale Dyr. Des res overste Gud hedte Visipusli. Til Guderne offeredes Mennesker, især Krigslanger. Da da værende Keiser hedte Montezuma, der reajerede ligesaa vindskrænket, som Storsultanen i Tyrkiet. Dette mægtige Rige angreb Fernando Cortes med 700 Soldater, af hvilke kun 13 var forsynede med Flintter. Mexicanerne nedslabbedes i Tuscidental, Montezuma selv blev dræbt, og Mexico gjort til en spansk Provinds under Navn af: Ny-Spanien. Fernando Cortes blev Statholder i denne nye Provinds; men han faldt siden i Unadø, og blev affat. Nu opdagede han med megen Miste Halvøen California; men dette hjalp ham dog ikke til hans fortige Verdighedighjen; han døde uden noget Embede 1547.

4. De Wildes Lande i Nord-Amerika.

De mærkværdigste blandt de Wilder i Nord-Amerika ere: Eskimoer og Indianere. Eskimoerne boe nordligst oppe ved Hudsonshavlandene. De leve af Fisk og Tran, ligesom Grønlænderne, og ere meget enfoldige; thi endskjont Rensdyrene sværme omkring dem i Tuscidental, agte de dog ikke paa den store Mytte, dette Dyr kunde forstasse dem; de kendte slet ikke til det mere sikke og rolige Hydreliv; Fiskeriet er deres eneste Mæringsswei, og de underkastede sig de utroligste Farer, blot for at kunne tilbringe nogle Dage i dorst Kolighed. Indianerne boe Sonden for Eskimoerne, og grændse til Canada, de forenede Fri-

stater og de spanske Lande. De ere inddeelte i adskilige Stammer, f. Ex. Huroner, Skjipevæer og flere. Indianerne ere langt stærkere og mere behjertede, end Eskimoerne, som de bestandig ligge i Krig med. Kystbeboerne ere fæstere, og nogle af dem Menneskeædere. De andre, som boe inde i Landet ere omstreifende Jagere, og føre uafladelig Krig. De øde vel ikke Mennesker, men martyre dog deres Krigsfanger langsomt ihjel, og ere selv følesløse ved den grueligste Marter. De ere de usorsonligste Fjender, og de oprigtigste Venner. De ansee Naturen, som alle Tings Aarsag, og dyrke denne, som Gud.

5. De spanske Lande i Syd-America.

Bjergkjeden i disse Lande er: Cordilleras de los Andes eller de andiske Bjerger, der begynde i Nord-America, og gaae fra Norden mod Sonden paa den vestlige Kant i Syd-America lige ned til det magellanske Sund. Disse Bjerger ligne i deres Garz de gatiste og ere ubestivelig høie. Det allerhøieste er Chimborasso, der strækker sig 19,000 fod over Havfladen.

Hovedfloderne ere:

1. Magdalenesfloden, nordlig, gaaer fra Sonden mod Norden op i den mexicanske Bugt.

2. Oronoco, Østen for Magdalenesfloden imellem de spanske Lande og Guiana, udspringer fra de andiske Bjerger, og falder ud i Atlanterhavet.

3. Amazonfloden, Sydost for Oronoco, falder ud i Atlanterhavet; Amazonfloden skal være den største man kender.

4. Rio de la Plata, eller Sølvfloden, sydvestlig, Sonden for Amazonfloden, falder ud i det øethiopiske Hav.

Hovedproducterne ere: Kinabark og Vanille, Faar og Heste, Guld og Sølv.

Hovedstæderne ere:

1. Puerto bello, ved Bangen Panama, er vel befæstet, og har en sikker Havn for den spanske Sølvflaade, som aarlig bringer en Ladning Sølv og Guld fra America til Cadix.

2. Lima, vestlig, ved Sydhavet. Den ligger i det guldrige Landstaaet Peru, er Vicekongens Residens, har et Universitet og 60,000 Indbyggere.

Peru og det meste af Syd-America blev erobret 1539 af Spanieren Francisco Pizarro, der, som Dren, var Svinehyrde, og kunde ikke læse Skrift. Indbyggerne i Peru vare, næst Mexicanerne, det mest slebne Folk i America. De vare mindre frigjorte, men mere kyndige i Agerdyrkningen, og brugte Hernhakker isteden for Ploug. Deres Huse vare lave, uden vinduer, Speilene af polerede Stene, og Klæderne af brogede Kjedre. Deres Broer vare gjorte af Rissletninger, Reb, Jord og Grene. De havde ogsaa haade Master og Seil. Af Mangel paa Tal brugte de Knuder paa farvede Snorer; Karverne betegnede Tingene, og Knuderne Antallet. I Henseende til Religionen tilbade de Solen, og offrede den Frugter, visse Dyr og Konstarbeider; men ikke Mennesker. Den daværende Konge var Atahualpa af Kongestammen Incas; han regjerede med vindskrenket Myndighed. Da Pizarro var kommen ind i Peru, lod han Atahualpa ved en Monk opfordre til at underkaste sig Pavens og den spanske Konges Herredomme; men Kongen vægredede sig herfor, og kastede Monkens Breviarium eller Bonnebog foragtelig hen paa Jorden, hvorpaa Pizarro gav Tegn til Angreb. I Slaget omkom nogle tusinde Peruaner; Atahualpa selv blev fanget, og efter Pizarros Besættelse henrettet. Som Stattholder i Peru lagde Pizarro Gru-

til Lima, og gjorde adskillige gode Indretninger. Tilsidst blev han dræbt af en ung Spanier, hvis Fader han havde ladet henrette.

6. Guiana.

Dette Land er fuldt af Morader og Skove, meget hædt og usundt, og derfor kun lidet dyrket. Hovedproducterne ere: Caffe, Sukker, Tobak, Cacao; Bomuld og Indigo. Guiana er deelst imellem Hollænderne og de Franske. Hollændernes Deel er Surinami, og de Franske et Stykke af Fastlandet tilligemed Den Casenne.

7. Brasilien.

Lusten i Brasilien er vel meget heed, men tillige meget sund. Landet er frugtbart og fuldt af Skove. Hovedproducterne ere: Guld, Sølv, Edelstene, det ypperligste Kvæg og Brassel eller Brasiliertæ, hvorfra Landet har fået sit Navn; desuden alle de Producter, som de hedere Dele af America frembringe; saasom: Sukker, Bomuld, Vanille, Cacao og mere. Ved Kysterne er der stærkt Fiskerie, især af Hvaler, hvorfor der komme mange engelske Skibe paa Hvalfangst. Brasilien tilligemed en Deel omliggende Landstrækninger tilhører Kongen af Portugal, der nu opholder sig der. Efter dette Land kaldes Kronprinsen i Portugal Infant af Brasilien. Hovedstæderne ere:

1. Rio Janeiro, ved det øthiopiske Hav. Den er Hovedstaden for de portugisiske Besiddelser i America, har en Fæstning og en ypperlig Havn. I de sidste Aar har Portugals Regent resideret i Rio Janeiro.

2. St. Salvador, Norden for Rio Janeiro, ved alle Helgenbugten, der kommer af det øthiopiske Hav. St. Salvador var tilforn Brasiliens Hovedstad, og er meget foikerig.

Brasilien opdaedes af Portugaerne i 1500 ved en Hændelse. En portugisisk Flåde, som var bestemt til Østindien, blev ved en lykkesig Storm drevet ind paa disse Kyster. Manden som gjorde denne Opdagelse, var Capo alts.

8. Patagonien.

Dette Land kaldes ogsaa Magelhans Land af Fernando Magelhan, som først besølede Kysterne. Landet er sandet og sumpigt med høje snebedækkede Bjerger, der ere Grene af de andiske. Hovedproductsene ere: Heste og Cochenille. Indbyggerne ere deels underlagte Spanierne, deels endnu frie, og i mere eller mindre Grad vilde. Patagonerne, som beboe de sydligste Egne, ere især bekjendte for deres Ridescerdighed og Legemsstørrelse.

9. Øerne ved America.

1. De canadiske Øer, saa kaldte af Landstabet Canada i Nord-Amerika, som de ligge lige over for. Af disse ere de fornemste: Ny-Foundland og Cap Breton. De ere meget vigtige for Stokfiskfangsten, som ingensteds er saa betydelig, som her. Desuden er der ved disse Øer en Mængde Sandbanker, som Stokfiskene i hele Hære besøge for at lege. En af disse Banker er bekjendt under Navn af den store Banke.

2. Bermudas eller Sommers-Verne, Sønden for de canadiske. De ere kun lidet dyrkede. Hovedproducterne ere Sommer, Mais og lidet Bomuld.

3. De lucajiske Øer, Sønden for Bermudas. Hovedproducterne ere: Mahoni (Mahogni) og Farvetræ. Den mærkeligste af disse er: St. Salvador eller Cat-Island.

De canadiske, Bermudas og de lucajiske Øer tilhørte alle Engelskerne.

4. De store Antiller. Disse ligge i den mexicanske Bugt. Hovedproducterne ere: Kasse, Sukker, Tobak, Bomuld, Indigo, Mahoni og Skildpadder. Til de store Antiller høre:

a) Cuba, vestlig, tilhører Spanien. Hovedstaden er Havana, med en ypperlig Havn.

b) Porto Rico, østlig, ligeledes spansk.

c) Hispaniola eller St. Domingo, mellem Cuba og Porto Rico, en stor og folkerig Ø. Hovedstæderne ere: St. Domingo, Cap Francois og Sere, alle befæstede.

d) Jamaica, Sønden for de andre, en vigtig Ø, der tilhører de Engelske. Stæderne ere: Kingston og Portroyal.

Mogle af de lucajiske og de store Antiller ere blevne opdagede af den berømte Christopher Columbus. Denne Mand er født i Genua 1420. Fra sit 14de År tjente han til Soes, og elskede sin Stand. Foruden Soemandskabet lagde han sig også efter Astronomie, Tegning og Geographie. Ved at høre om Portugisernes Opdagelser i Atlanterhavet og de africanske Øyster blev han overbevist om, at der mod Vesten måtte findes en ny Vej til Ostindien. Denne Hensigt tilbød Columbus først sit Fædreland, siden

Engeland og Portugal sin Tjeneste, men blev afvist. Herpaa vendte han sig til Spanien, og efter 8 Aars Ansøgning fik han endelig tre smaa Skibe og 17000 Ducater af den spanske Skatmester til at udruste dem med. Nu tiltraadde han sin Reise den 3 August 1492. Undervæjs leed han meget deels af Illeit, deels af sine Underhavendes Knur og Utaalmodighed. Endelig efter to Maaneders Sejlads sinede han lykkelig Land. Den første Ø, han kom til, var St. Salvador eller Cat-Island, som de Indiske kaldte Guanahani. Indbyggerne paa Guanahani havde en dunkel Kobberfarve, smaa Gulplader i Noseen og ingen Klæder. De vare fromme og tjenstagtige. Spanierne ansaa de for himmelske Væsener, der herskede over Torden og Lynild, og kyssede knælende deres Hodder ved at høre deres Flinter og Canoner. Derefter opdagede Columbus Cuba og Hispaniola; paa Hispaniola stiftede han den første Colonie, og de Indiske hjalp ham selv til at anlægge en liden Fæstning. Da Columbus efter et halvt Aars Forløb var kommet tilbage til Europa, blev han udnevnt til Underkonge i den nye Verden, og opdagede paa een af sine andre Reiser nogle Dels af Syd America ved Oronoco. Men Mandens store Fortjenester fældede ham Misundere; disse bragte det saavidt, at han blev afsat, uden Korhøi lagt i Lænker, og bragt til Spanien. Han blev vel siden frikjendt, men kom ikke til sin forrige Verdighed. Ja denne nye Verdensdel blev ikke engang opfaldt efter Columbus, men efter Amerigo Vespucci, en næopolitanus Adelsmand, som 7 År efter Columbus kom over til America, og udgav den første Beskrivelse over den. Disse Krenkeller lagde ham til sidst i Graven. Han døde 1506 i sit 67de År.

5. De smaa Antiller, Sønden for de store. Disse ere en Mængde Øer, som ere deelte mellem de Danske, Svenske, Hollandiske, Engelske, Franske, og Spanske. Producterne ere de samme, som paa de store Antiller. De fornemste af disse Øer ere:

a) St. Croix. Her ere Bherne: 1. Christiansstad, med Fortet Christiansværn, som forsvarer

Havnen, og 5000 Indbyggere. 2. Frederiksstad, paa Vestkanten, med Castellet Frederiksfort. Denne Bye har ingen egentlig Havn, og noget meer, end 1000 Indbyggere.

b) St. Thomas, 20 Mile fra St. Croix, med en By af samme Navn. Byen har en befæstet og opperlig Havn med fri Handel. Indbyggerne ere noget over 2000. Castellet er Christiansfort.

c) St. Jan, et Par Bøfsted fra St. Thomas, uden nogen Kjøbstad.

d) Krabbe Øsland, en ubebuet Ø, som Danmark, England og Spanien gjøre Fordringer paa.

1. St. Croix, St. Thomas og St. Jan tilhører alene de Danske, og af disse blev St. Thomas først beboet. Skipper Erik, som laget beararet paa denne Ø, fik Tilladelse at seile herhen i 1596 under Frederik 3., den samme Konge under hvem Handelen paa Guinea bevægede. Haa Aar efter oprettede s. i. Kjøbenhavn et vestindisk Companie, som tog dette øde Land i Besiddelse, dog efter noget Mellembårdning med Guinéland, som formente sig at have nogen Ret her til. St. Jan bi i vel regnet under et m. d denne, men blev senligere besat af de Danske. St. Croix fikste det danske vestindiske Companie af Frankrig 1733 under Christian 6.; mandennes Son Frederik 5. fikste igjen Den af Companiet, og gav sine Undersætter frie Handel paa Ø stedet.

2. Hovedproducterne paa d. Ø ere: Bomuld, Ingefær, Kaffe, Sukker og Rom. Caffeen fra St. Thomas og St. Jan holdes for den allerbedste. Af Sukker udføres der aaelig 20,000 Køde fra St. Croix og 5000 fra St. Thomas. Paa den første er der 350 Sukkerplantasser, og paa den sidste kun 87. Folkemængden paa St. Croix er 2000 Blanke eller Europeere, af hvilke mange ere Engelsmænd, 1000 frie Negere og 21,600 Neger, der arbeide i Plantasserne. Paa St. Thomas derimod er der kun 500 Blanke og henimod 5000

Negere. De Born, som ere fødte af europæiske Farldre kaldes Creoler; de derimod, som ere avlede af Europæere og Negerinder Mulatter. Disse Øer regieres ved en Generalgouverneur og et Regeringssråd, som opholder sig i Christiansstad paa St. Croix. Desuden er der i enhver af Byerne et Byereting og en Toldbod.

e) Barbados, den vigtigste af de engelske Øer.

f) Guadeloupe og Martinique, de to vigtigste Øer, som tilhøre Frankrig. Caffeen fra Martinique er især meget berømt.

De store og smaae Antiller kaldes tilsammen Vestindien. De smaa Antiller kaldes oftaa: de Caraibiske eller Cannibalske, af Caraberne og Cannibalerne, disse Øers forraa Indbyggere, der blevde deels udryddede, deels uddrevne af Europæerne. Levningerne af disse Folk bos nu for det meste i Guyana omkring Orinoco.

g) Ildlandet, er en stor Ø Sønden for America, og adskilles fra Fastlandet ved det magellanske Sund. Landet er meget koldt og usfrugtbart, og beboes af Pescerærne, et meget følsomst og vanskudigt Folk. Paa een af de omkringliggende Øer er Forbjerget Horn, som er den sydligste Pynt af America.

De azoriske Øer eller høgØerne ligge i Atlanterhavet, emtrent mellem Portugal og de canadiske. De ere 9 i Tallet, og tilhøre Portugal. Hovedprodukterne ere Korn, Vin, Sukker, Bier og Høge, hvoraf Øerne har faaet deres Navn. Folkemængden er henved 53,000 Mennisker. Disse Øer kaldes de flanderske eller flamiske, fordi de ere først opdagede af nogle flanderske eller nederlandiske Søfolk.

A u s t r a l i e n.

Denne Verdensdeel ligger deels i det indiske, deels i Sydhavet, og bestaaer af en stor Mængde større og mindre Øer, hvorfaf nogle have allerede for længe siden været seette af Søfarende; men i vore Tider ere de nøjere undersøgte, og mange flere opdagede. De mærkeligste ere:

1. Nye-Holland, i det indiske Hav, Sønden for de molukkiske Øer. Den er omtrent saa stor, som Europa. Adskillige Kyster ere lid efter anden opdagede af Europeerne, og have faaet Navn af deres Opdagere. Den østlige Kyst blev opdaget 1770 af den engelske Captain Cook, der i den senere Tid har gjort sig saa bekjendt ved sine mange Opdagelser i Sydhavet. Denne Kyst kaldes: Nye-Sydwales. Her er Bugten Botany Bay, hvor Engelslænderne har siden 1788 anlagt en Colonie af Forbrydere, og indført Vinavl og Agerdyrkning. Colonien er siden flyttet til Sidney. Denne nye Colonie hedder: Cumberland. Hovedproducterne paa Nye-Holland ere Jams eller Yams, en nærende Plante saavel her, som i Ost- og Vestindien, Cocos, Almseler, en Art Kramsfugle, Trapper, et Slags Gjæs, Fiske, Hvaler og Perlemuslinger. Indbyggerne ere Negere eller af Negerarten. De ere vilde, og leve af Fiskerie, Jagt og nogle Vexter.

2. Nye-Guinea, en Samling af større og mindre Øer, Norden for Nye-Holland. Hovedpro-

ducterne ere: Muskattræer, Betel, Areca, Aloe og mere. Betel er en Art Peber, hvis Blade ligne Pommerantsblade, ere fyldte med en rød Saft, og har en bitter suerpende Smag. Disse Blade tygges af de Indsøgte for at styrke Maven, holde Tænderne faste og rene, og faae en vellugtende Lande. Areca er en Rød paa Arekapalmen; denne Rød smaafljører, indvikles i Betelbladene, og bruges paa samme Maade og i samme Hensigt, som disse. Indbyggerne ere krigerske, bruge Ternvaaben, og sætte sig mod Europaerne.

3. Nye-Seeland, Sydost for Nye-Holland i Sydhavet. Dette Land bestaaer af 2 bjergagtige Øer, som adskilles ved Cooks-Sund. Luften er tempereret og mild. Jordbunden er meget frugtbar. Hovedproducterne ere: Jams, fortrefligt Bygningstræ, en stor Mængde Fiske og Hunde. De sidste blive spiste her. Indbyggerne ere guulagtige, krigerske og Menneskelædere. De ligge i bestandig Krig med hinanden, og for at betrygge sig mod Overfald, boe de i Landsbyer anlagte paa Bjerge og Bakker, og omgivne med et dobbelt Havn af Væle og Grave.

4. De Venstabelige Øer, i Sydhavet, Norden for Nye-Seeland. De ere mange, hvorfaf 32 ere temmelig store. Kysterne ere omgivne med Banke af Perlemuslinger, og med Coralreeb, eller store Indhegninger af Steencoraller. Luften er meget reen og sund, og opfyldt med vellugtende Dunster. Øerne ere godt dyrkede og folkerige. Hoved-

producterne ere: Svøin, store Hens, vilde Fugle, Gangfugle, og især Brødtræet eller Artokarpen. Artokarpen er omtrent saa stor, som en middelmaadig Egg. Bladene ere næsten en. Alen lange, og har en melktagtig Saft. Frugten er afslang omtrent som Meloner. Den tages sædvanlig af forend den er moden; derpaa skjères den i tre eller fire Stykker, omvikles med Blade, og ristes paa hede Stene; thi uristet kan den ikke spises. Tillavet paa denne Maade smager den, som Hvedebrod, blandet med noget Kartoffelmeel. Artokarpen lader sig forplante i hele Australien. Et saadant Træe kan underholde een Mand et heelt Aar; og ti saadanne ere i samme Tid tilstrækkelige for een ikke alt for talrig Familie. Træet selv bruges til allehaande Arbeider. Af Splinterne gjøres Værkstæ; og Bladene tjene deels til Omvirkning af Frugten, naar denne skal ristes, deels til Borddig. De affaldne Blomsterqviste bruges til Tønder. Saften, som ved et Indsnit frembringes af Stammen, giver, naar den foges med Kokosmelk, godt Fugleliim, og med Sagomeel, Sukker og Egehvide fast Kit. Man har forgjeves søgt at opelste dette myttige Træe i det sydlige Europa. Indbyggerne ere sagtmødige og venstabelige, hvoraf Øerne har faaet deres Navn. De ere tillige vindskibelige, og drive en ordentlig Planteavl, hvorved Øerne ses ud, som Haver. Men Indbyggerne ere tillige meget tyvagtige.

5. Selskabs-Øerne, Østen for de venstabelige. Disse ere ogsaa mange, og ligeledes omgivne med Coralreev. Hovedproducterne ere de samme,

som paa de venstabelige; desuden Sukkerrør, Pisanger og Plataner. Pisangen er en meget høj, røragtig og svampig Plante. Bladene ere 6 Alen lange og over een Alen brede. Denne Plante lever kun eet Aar; thi saasnart Frugten er blevet moden, begynder den at visne og igjen at slæae ud nede ved Roden; men i et Aar nacer Stammen atten sin sædvanlige Høide og Bladene deres Længde og Brede i en Tid af 8 Dage. Krugterne vore øverst oppe paa Toppen, ligne Ugurker, og ere meget velsmægrende. De tages gemeenlig umodne af, og tillaves paa mange Maader; thi ganske modne eller utilslavede skal de være usunde. Paa nogle Steder bages en Art Brød af dem. Deres Saft kan ved Gjæring blive til en spirituus Drif. Stammen giver Træevler, der kan bruges som Hør. Bladene tjene, isteden for Læred, til Indpakning, Borddrige o. s. v. Platanen er et Træe, som er meget bekjendt for sin Skønhed og Størrelse. En berømt Naturforsker har paa een af Øerne i Arkipelagus set en Platan, som omfryggede en Plads større end vort Kongens Nytorv; under dens Skygger var der bygget mere, end 20 Huse. Denne Træeart vore meget stærkt; i ti Aar bliver den ligesaa stor, som en 50 Aars gammel Egg, og efter 20 Aars Forløb leverer den de skønneste Planker. Platanen findes ogsaa i Europa, og har hidindtil været brugt til Ulleer, hvortil den er fortreffeligt skillet formedelst sin ranke vært, saa meget mere, som dens Blade ikke angribes af Insekter. Indbyggerne paa Selskabs-Øerne ere velstakte, sædelige og arbeidsomme. De dyrke deres

Hver som haver, og klæde sig med et Slags Tøj, som de forfærdige af et Træ, kaldet Papirmorærträet. Men de ere ogsaa, ligesom Indbyggerne paa de venstabelige Øer, hengivne til Tyverie. Den bekjendteste af disse er Otaheiti. Den er opdaget af Engellænderne, og sit Navn Georg den Tredies Øe. Denne besøges mest af Europeerne.

6. Sandwichs-Øerne, langt Norden for Selskabs-Øerne. Producterne ere omtrent de samme som paa de sidste. Indbyggerne ere endnu mere fædelige og vindskibelige, end de øvrige Folk i Australien. Den markværdigste af disse Øer er Ovajhi, som Captain Cook opdagede, og hvor han blev dæbt i et Dyb af de Indsøde den 14de Februar 1779.

Rettelser og Trykfeil.

- Gise 16. Linie 11. et, læs: en.
 — 17. — 13. over 5000, læs: 7 — 8000.
 — 17. — 24. barbene, læs: barbenet.
 — 18. — 12. i Mii, læs: 2 Mii.
 — 20. — 20. Liimfjorden, gaaer ud.
 — 21. — 21. en Mii, læs: 3 Mile.
 — 27. — 8: Sundet, læs: Sundewit i Slesvig.
 — 36. — 11 Østen, læs: Sonden.
 — 64. — 6. østlige, læs: sydvestlige.
 — 64. — 24. østlige, læs: nordvestlige.
 — 80. — 28. Østersøen, læs: Nordisen.
 — 88. — 16 Nordost, læs: Norben.
 — 92. — 3. Sydvest, læs: Sonden.
 — 102. — 14. Vesten, læs: Vestindien.
 — 111. — 21. Nordvest, læs: Nordost.
 — 125. — 28. S. B., læs: Sonden.
 — 127. — 25. Norden, læs: Nordost.
 — 127. — 29. Sonden, læs: Sydost.
 — 132. — 6. Chagrinmanufacturerne, tilføjes: de vigtigste, Chagrin
 — 132. — 7. Riffesind, tilføjes: bruges til Uhrsfuteraler.
 — 163. — 15. Dejer, læs: Bejet.
 — 171. — 3. til, tilføjes: ;